

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**UPORABA GOTOVINE V SLOVENIJI IN PRIMERJAVA Z
IZBRANIMI DRŽAVAMI**

Ljubljana, julij 2016

PETRA ŽIBRET

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Petra Žibret, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Uporaba gotovine v Sloveniji in primerjava z izbranimi državami, pripravljenega v sodelovanju s svetovalko izr. prof. dr. Andrejo Cirman.

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne 7. 7. 2016

Podpis študenta: _____

KAZALO

UVOD	1
1 ZGODOVINA DENARJA.....	3
1.1 Blagovni, kovani in papirnati denar.....	4
1.2 Klasifikacije denarja	5
1.3 Funkcije denarja.....	6
2 PLAČILNI INSTRUMENTI.....	6
2.1 Gotovina.....	7
2.2 Brezgotovinski plačilni instrumenti.....	8
2.3 Negotovinska plačila na ravni EU	9
3 GOTOVINA V EVROPSKI MONETARNI UNIJI.....	10
3.1 Apoenška struktura evrogotovine	10
3.2 Prezem evrogotovine v Sloveniji.....	11
3.2.1 Načrtovanje začetnih potreb po evrogotovini.....	12
3.2.2 Ostali ključni dejavniki prevzema evrogotovine.....	14
3.3 Gibanje bankovcev v obtoku	14
3.3.1 Bankovci v obtoku znotraj Evrosistema konec leta 2015.....	15
3.3.2 Bankovci v obtoku v Sloveniji konec leta 2015.....	17
3.3.3 Analiza gibanja bankovcev v obtoku v Evrosistemu.....	17
3.3.4 Analiza gibanja bankovcev v obtoku v Sloveniji	22
3.4 Uporaba bankovcev visokih apoenov	30
3.4.1 Uporaba bankovcev visokih apoenov za ilegalne namene	31
3.4.2 Ukinitvev bankovca apoena €500.....	33
4 RAZISKAVA O UPORABI GOTOVINE V SLOVENIJI.....	34
4.1 Uvodna pojasnila	34
4.2 Namen in cilj raziskave.....	35
4.3 Temeljna teza in raziskovalna vprašanja	36
4.4 Načrt raziskave	36
4.4.1 Viri podatkov	36
4.4.2 Raziskovalna metoda.....	36
4.4.3 Raziskovalni instrument	37
4.5 Analiza in interpretacija rezultatov	38
4.5.1 Predstavitev vzorca.....	38
4.5.2 Predstavitev rezultatov raziskave	40
5 KLJUČNE UGOTOVITVE RAZISKAV O UPORABI GOTOVINE V IZBRANIH DRŽAVAH.....	63
5.1 Evrosistem kot celota.....	63
5.2 Nemčija.....	65
5.3 Skandinavske države in Nizozemska.....	67
5.4 Kanada in ZDA	68
SKLEP	70

LITERATURA IN VIRI..... 72
PRILOGE

KAZALO TABEL

Tabela 1: Predlagane začetne potrebe po evrskih bankovcih.....	13
Tabela 2: Bankovci v obtoku v Evrosistemu konec leta 2015	16
Tabela 3: Neto izdani bankovci iz Banke Slovenije konec leta 2015	17
Tabela 4: Gibanje bankovcev v obtoku na ravni Evrosistema kot celote za obdobje od 2007–2015.....	18
Tabela 5: Neto izdani bankovci v Sloveniji za obdobje od 2007–2015.....	23
Tabela 6: Vpliv prve informacije v javnosti o možni ukinitvi bankovca €500 na povečanje / zmanjšanje evrskih bankovcev v obtoku (v mio EUR).....	34
Tabela 7: Časovna dostopnost do lokacije običajnega dviga (v minutah)	46
Tabela 8: Število bančnih avtomatov na mio prebivalcev v letu 2016	46
Tabela 9: Statistika izbranih plačilnih indikatorjev za Slovenijo v letu 2014.....	56
Tabela 10: Statistika izbranih plačilnih indikatorjev za izbrane države v letu 2014.....	57
Tabela 11: Število bančnih avtomatov na milijon prebivalcev ter vrednost dviga (v EUR) na bančnem avtomatu oz. preko bančnega okenca na prebivalca v letu 2014.....	67

KAZALO SLIK

Slika 1: Apoenska struktura bankovcev v obtoku (gledano količinsko) v Evrosistemu na dan 31. 12. 2015 (v %).....	16
Slika 2: Gibanje bankovcev v obtoku v Evrosistemu (gledano vrednostno) in pripadajoče stopnje rasti (v % in mrd EUR).....	19
Slika 3: Gibanje bankovcev v obtoku v Evrosistemu (gledano količinsko) in pripadajoče stopnje rasti (v % in mrd EUR).....	19
Slika 4: Gibanje bankovcev v obtoku v Evrosistemu po apoenski strukturi (v mrd kosih)	21
Slika 5: Izvoz evrskih bankovcev izven Evrosistema po apoenski strukturi za obdobje 2013-2015 (v mio EUR)	21
Slika 6: Uvoz evrskih bankovcev izven Evrosistema po apoenski strukturi za obdobje 2013-2015 (v mio EUR)	22
Slika 7: Gibanje neto izdanih bankovcev v Sloveniji od 2007–2015 (v mio EUR).....	23
Slika 8: Letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev v Sloveniji konec leta 2008 (gledano količinsko) v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta (v %)	24
Slika 9: Letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev v Sloveniji konec leta 2009 (gledano količinsko) v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta (v %)	24
Slika 10: Letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev v Sloveniji konec leta 2010 (gledano količinsko) v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta (v %)	25
Slika 11: Letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev v Sloveniji konec leta 2011 (gledano količinsko) v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta (v %)	26

Slika 12: Letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev v Sloveniji konec leta 2012 (gledano količinsko) v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta (v %)	26
Slika 13: Letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev v Sloveniji konec leta 2013 (gledano količinsko) v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta (v %)	27
Slika 14: Letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev v Sloveniji konec leta 2014 (gledano količinsko) v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta (v %)	28
Slika 15: Letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev v Sloveniji konec leta 2015 (gledano količinsko) v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta (v %)	28
Slika 16: "Lehman Brothers" učinek na obtok evrskih bankovcev po dnevih (v mio EUR)	32
Slika 17: Starostna struktura anketirancev in starostna struktura prebivalcev Slovenije na dan 1. 7. 2015 (v %)	39
Slika 18: Izobrazbena struktura anketirancev (v %).....	39
Slika 19: Struktura anketirancev glede na neto mesečni prejemek (v %).....	40
Slika 20: Plačilni instrumenti, ki jih imajo anketiranci na voljo (v %)	41
Slika 21: Plačilni instrumenti, ki jih imajo anketiranci na voljo po starostnih skupinah (v %)	42
Slika 22: Pogostost dviga gotovine preko bančnih okenc (v %).....	43
Slika 23: Pogostost dviga gotovine preko bankomatov (v %)	43
Slika 24: Povprečna višina dviga gotovine preko bančnih okenc (v %)	44
Slika 25: Povprečna višina dviga gotovine preko bančnih avtomatov (%).....	44
Slika 26: Plačilo provizije za dvige na bančnih avtomatih (v %).....	47
Slika 27: Preference po apoenski strukturi v bančnih avtomatih (v%)	48
Slika 28: Delež posameznih apoenov, ki jih imajo anketiranci največkrat v denarnici (v %)	49
Slika 29: Minimalni znesek gotovine, ki jo anketiranci želijo imeti stalno v denarnici (v %)	49
Slika 30: Znesek gotovine, ki pri anketirancih zmanjša občutek varnosti (v %)	50
Slika 31: Višina zneska pri katerem se potrošniki še odločijo za plačilo z gotovino (v %)	51
Slika 32: Razlogi za odločitev za plačilo z gotovino (v %).....	52
Slika 33: Višina zneska plačila, pri katerem se anketiranec še odloči za plačilo z gotovino v povezavi z starostjo anketiranega (v %).....	53
Slika 34: Ključne prednosti gotovinskih plačil (v %)	54
Slika 35: Ključne prednosti plačil z bančno kartico (v %)	55
Slika 36: Način plačila ponavljajočih stroškov (v %)	55
Slika 37: Posedovanje apoenov visokih denominacij v zadnjih 12 mesecih (v %).....	58
Slika 38: Posedovanje bankovcev visokih apoenov v odvisnosti od višine povprečnega neto prejema (v %)	58
Slika 39: Vir pridobitve bankovcev visokih apoenov (v %)	59
Slika 40: Način porabe bankovcev visokih apoenov (v %).....	59
Slika 41: Kaj bi anketiranci storili s svojimi prihranki v apoenu €500, če bi ta bankovec ukinili (v %).....	60

Slika 42: Kopičenje »varnostnih zalog« gotovine (v %)	61
Slika 43: Približna višina »varnostnih zalog« gotovine (v %)	62
Slika 44: Odgovori na vprašanje, ali bi v primeru turbulenc v gospodarskem oz. političnem okolju dvignili svoje prihranke iz bančnega računa (v %)	62

UVOD

Število bankovcev v obtoku na celem svetu je ocenjeno v višini 260 mrd kosov, pri čemer globalna letna stopnja rasti vrednosti bankovcev v obtoku znaša med 8 in 10 % (Ceoure, 2013). Kot ugotavlja Europol (Europol, 2016) tudi evrski bankovci v obtoku iz leta v leto stalno rastejo z višjo stopnjo rasti od inflacije. In to kljub dejstvu, da število negotovinskih plačil počasi upada, hkrati pa uporaba negotovinskih plačilnih metod zmerno raste. Konstantno rast evrskih bankovcev v obtoku potrjujejo tudi podatki Evropske centralne banke (v nadaljevanju ECB), po katerih povprečno letno povečanje obtoka evrskih bankovcev v obdobju od leta 2007 do leta 2015 znaša 5,8 % (Eurosystem net issuance of banknotes). Enak trend je opaziti v Sloveniji, kjer je letni prirast še višji in v povprečju znaša kar 26,5 % (National net issuance of banknotes).

Pojem gotovina v obtoku se nanaša na število in vrednost bankovcev, ki so izdani s strani monetarne institucije, pristojne za izdajanje bankovcev (v Evrosistemu so to izključno centralne banke držav članic). Pri tem ni pomembno ali izdani bankovci pristanejo v rokah potrošnikov, podjetij ali finančnih institucij. Število bankovcev v obtoku je najbolj pogosto uporabljena metoda za merjenje povpraševanja po bankovcih. V makroekonomskem okolju je povpraševanje po bankovcih tradicionalno vezano na rast bruto domačega proizvoda (v nadaljevanju BDP), na gibanje zasebne potrošnje, na stopnjo inflacije ter tudi na gibanje deviznega tečaja, ki vpliva na tuje povpraševanje. Medtem ko centralne banke razpolagajo z natančnim podatkom o številu neto izdanih bankovcev, lahko o tem, kje ta denar kroži, kdo ga uporablja in za katere namene, le ugibamo. S temi vprašanji so se v svojih študijah ukvarjali številni avtorji in tudi nekatere centralne banke.

Denar se najpogosteje definira s tremi funkcijami: menjalno oz. plačilno sredstvo, hranilec vrednosti in merilo vrednosti. Gotovina po svoji naravi izpolnjuje vse tri funkcije, za mojo obravnavo pa sta ključni prvi dve: menjalno sredstvo in hranilec vrednosti. V svetu gotovina še vedno velja za glavni plačilni instrument, kar dokazuje podatek, da je bilo v letu 2012 več kot 50 % vseh transakcij v večini držav članic Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (v nadaljevanju: OECD) opravljenih z gotovino, gledano globalno pa je ta odstotek znašal približno 90 %. Pričakovano, se s stalnim razvojem novih negotovinskih plačilnih instrumentov, delež gotovinskih plačil v celotnih plačilih postopno znižuje, kar še posebej velja za tehnološko naprednejše države (Ceoure, 2013). Pomembno vlogo igra gotovina tudi v svoji drugi funkciji, funkciji hranilca vrednosti. Ključne prednosti, ki privabljajo ljudi, da gotovino kopičijo doma, so njena likvidnost, ki omogoča menjavo za blago ali storitve kadarkoli, dostopnost in zaupanje (AGIS Consulting, 2012). ECB v svoji študiji iz leta 2011 (European Central Bank, 2011a) ocenjuje, da se za potrebe kopičenja nameni približno 40 % vseh izdanih evrskih bankovcev.

Namen magistrske naloge je preučiti gibanje obtoka evrskih bankovcev v Sloveniji in ugotovitve primerjati s podatki Evrosistema kot celote ter raziskati področja uporabe

gotovine med Slovenci. Gibanje obtoka bom analizirala na podlagi razpoložljivih podatkov, ki so na voljo s strani ECB in Banke Slovenije (v nadaljevanju: BS), medtem ko bom navade ljudi pri uporabi bankovcev ugotavljala preko analize anketnega vprašalnika. V zadnjem delu naloge bom predstavila ugotovitve raziskav, ki so bile za obravnavano tematiko opravljene za izbrane države.

Centralne banke Evrosistema vsako leto napovedujejo potrebe po bankovcih za praviloma dve leti vnaprej. Na ta način pridobljene ocene predstavljajo osnovno informacijo za določitev proizvodnih potreb po bankovcih za Evrosistem kot celoto. Napovedovanje potreb po bankovcih temelji na oceni prihodnje neto izdaje in števila uničenih bankovcev. Napoved obeh kategorij v BS oblikujemo tehnično in izkustveno in pri slednjem bi lahko koristno uporabili tudi podatek o obnašanju prebivalstva na področju uporabe gotovine. Ocenjujem, da bi izvlečke, pridobljene v sklopu magistrske naloge, lahko koristno uporabili tudi pri optimiziranju upravljanja z zalogami v BS.

Pomožni cilji magistrske naloge so:

- sistematično pregledati obstoječo domačo in tujo literaturo na temo gotovinskega poslovanja in uporabe gotovine;
- analizirati gibanje neto izdanih bankovcev za Evrosistem in Slovenijo;
- s pomočjo ankete raziskati področje uporabe gotovine v Sloveniji;
- pregledati obstoječe raziskave za obravnavano tematiko, ter predstaviti ključne ugotovitve za izbrane države.

Magistrsko delo temelji na več metodah znanstvenega raziskovanja. V teoretičnem delu bom za splošno predstavitev obravnavanega področja uporabila metodo deskripcije ter metodo kompilacije za povzemanje teoretičnih zapisov različnih avtorjev. Izbrano tematiko bom preučila s pomočjo zbiranja literature in podatkov, ki že obstajajo (teoretična metoda) ter s pomočjo lastnega anketnega vprašalnika (empirična metoda). Pridobljene rezultate bom primerjala s primerljivimi analizami drugih držav in pri tem uporabila komparativno metodo. Z obravnavano tematiko se pogosto srečujem na delovnem mestu v BS, posledično številne ugotovitve oziroma spoznanja, navedena v nalogi izhajajo iz znanja in izkušenj, pridobljenih z delom.

Ključno vprašanje, na katerega bom poskušala odgovoriti v sklopu magistrske naloge, je sledeče: kako razširjena je uporaba gotovine v Sloveniji, za katere namene se uporablja in kateri so ključni dejavniki, ki definirajo njeno uporabo.

Odgovor na zastavljeno vprašanje bom iskala preko naslednjih raziskovalnih vprašanj:

1. Kako se je gibalo število neto izdanih bankovcev v Sloveniji in v Evrosistemu v zadnjem desetletju?

2. Kakšne so navade ljudi pri uporabi gotovine in ali lahko inovacije na področju plačilnih instrumentov vplivajo na uporabo gotovine?
3. Ali dejavniki, kot so dostopnost in cena gotovine, vplivajo na uporabo gotovine pri posameznikih?
4. Kateri so ključni razlogi za izbiro gotovine v funkciji menjalnega sredstva?
5. V kolikšni meri se gotovina uporablja v funkciji hranilca vrednosti?
6. Katere denominacije bankovcev ljudje največ uporabljajo in v kolikšni meri se uporabljajo bankovci višjih denominacij?
7. Je situacija na področju uporabe gotovine v Sloveniji primerljiva z izbranimi državami?

Magistrsko delo je vsebinsko sestavljeno iz štirih delov. Prvi del oz. poglavji 1 in 2 sta teoretični in sta namenjeni zgodovinskemu pregledu nastanka gotovine in splošni predstavitvi plačilnih instrumentov. Tudi tretje poglavje je v prvem delu teoretično in predstavlja ključna dejstva evrogotovine in uvedbo evra v Sloveniji. V drugem delu poglavja se posvečam analizi gibanje evrskih bankovcev v obtoku na ravni Evrosistema in v Sloveniji ter ugotavljam ključne dejavnike, ki so zaznamovali rast po opazovanih obdobjih. Četrto poglavje je namenjeno analizi anketnega vprašalnika o uporabi gotovine med prebivalstvom v Sloveniji, v petem poglavju pa se osredotočam na ključne ugotovitve raziskav o uporabi gotovine, ki so bile opravljene za izbrane države. Magistrsko delo zaključujem s sklepom.

1 ZGODOVINA DENARJA

V začetku trgovanja in poslovanja so ljudje med sabo trgovali tako, da so izmenjevali predmete in živali. Na to spominja latinski izraz za denar »pecunia«, kar pomeni drobnica. Kasneje so nekateri predmeti postajali vedno bolj priljubljeni in so s tem pridobivali vedno večjo vrednost in pomen. Tako so dobivali denarni značaj. Posebej zaželeni sta bili svetli in mehki kovini, zlato in srebro. V začetku so ju rabili kar v surovem stanju, v kosih, ki so jih tehtali. Tak denar so poznali že stari Grki in Rimljani, še prej pa Kitajci, že okrog leta 1000 pred našim štetjem. Na to nas spominja grški »talent«, ki izhaja iz besede »talanton« in pomeni tehtnica, italijanska »lira«, izhajajoča iz besede »libra«, ki prav tako označuje tehtnico, in angleški »funt«, ki izhaja iz besede »pondus« in pomeni utež. Naša beseda »denar« pa izvira iz latinske besede »denarius«, ki je bil rimski srebrnik težak 4,5 grama iz leta 269 pred našim štetjem (Guštin, 2006).

Sčasoma so se večale količine in število vrst blaga, zato se vrednost blaga ni mogla več izražati samo z eno vrsto blaga, ampak z več vrstami blaga, ki so bile na trgu. To imenujemo popolno ali razvito obliko vrednosti. menjava pa je bila bodisi neposredna, ko je vsakdo takoj zamenjal svojo blago za želeno, bodisi posredna, ko je prišel do svojega želenega blaga šele po več menjavah. Več kot je bilo blaga na trgu, težje je posameznik našel kupca, ki bi bil pripravljen sprejeti ravno prodajalčevo blago (potrebna je bila t.i.

»dvojna koincidenca«). Rešitev so ljudje našli v verižni menjavi. Vsakdo, ki je želel zamenjati dvoje blago za neko drugo blago, ga je najprej zamenjal za takšno blago, za katero je domneval, da je največ verjetnosti, da ga bo lahko zamenjal za želeno blago. Verižno menjavo lahko ponazorimo s celo verigo menjav (B_1, B_2, \dots, B_n).

V takšnih razmerah je imel vsak udeleženec na trgu dodatne stroške z menjavo. Daljša kot je bila veriga, večji naj bi bili ti stroški. Zato si je vsakdo prizadeval, da bi verigo posrednih zamenjav kar se da skrajšali. Najprej so poskušali zamenjati blago za takšno, ki so ga ljudje radi sprejeli »v plačilo«. Ko so ljudje neko blago na splošno sprejemali v plačilo, govorimo o nastanku splošnega menjalnega posrednika, to je denarja (sprememba verižne menjave v posredno menjavo, skrajšano na en sam vmesni člen: $B_1 - D - B_2$). Ko se je količina vrst blaga povečevala, je postajala razvita oblika vrednosti vedno bolj neustrezna. Pojavil se je splošni ekvivalent, ko so pričeli neko blago na splošno uporabljati za mero vrednosti vsega blaga (Ribnikar, 2003).

Oblike denarja, ki so se pojavljale v zgodovini so naslednje:

- blagovni denar,
- kovani denar,
- papirnati denar,
- knjižni denar,
- plastični denar,
- elektronski denar.

V nadaljevanju se bom osredotočila na tri oblike, ki so pomembne z vidika gotovinskega poslovanja in to so blagovni denar, kovani denar in papirnati denar.

1.1 Blagovni, kovani in papirnati denar

Če sprejmemo pojmovanje, da je denar nastal, ko se je pričelo določeno blago na splošno uporabljati kot menjalni posrednik, potem blagovni denar ni bilo samo zlato, ampak so bile to tudi druge vrste blaga. Takšno blago je še ohranilo svojo prvotno uporabnost (ali prvotno funkcijo), le da je opravljalo denarno funkcijo in svojo prvotno funkcijo alternativno; nekaj časa je posredovalo menjavo, nato je šlo v kakšno podjetje ali gospodarstvo, kjer so ga porabili. Pri blagovnem denarju je zanimiv pojav, ki so ga pogosto opazili, da je namreč to blago vedno bolj izgubljalo svoj prvotni namen in se je vedno bolj uporabljalo samo kot menjalni posrednik. Tako opažamo že pri blagovnem denarju proces dematerializacije menjalnega posrednika. Ljudje so vedno manj mislili na uporabno vrednost blagovnega denarja, ko so ga sprejemali v plačilo. Odločilna je bila popolna sprejemljivost tega blaga kot menjalnega posrednika. Zaradi fizikalnih lastnosti so za posrednika menjav vedno bolj sprejemali kovine, od kovin pa so vedno bolj uporabljali žlahtne in od teh predvsem zlato (Ribnikar, 2003).

Blagovni denar so s pridom rabili samo toliko časa, dokler je bila količina blaga, ki so ga menjali, relativno majhna. Ko se je blagovna menjava razširila, je postal blagovni denar preveč okoren menjalni posrednik. Zaradi tega se je sčasoma uveljavila naslednja oblika denarja – kovani denar (Ribnikar, 2013). Prva zabeležena uporaba kovanega denarja sega v Lidijo, grško mesto v Anatoliji, v 7. stol. pred n.št. Ti kovanci so bili zelo preprosti: na eni strani so bile umeščene vzporedne črte, na drugi strani pa so bili geometrijske vreznine. Kovina, iz katere je bil sestavljen prvi kovani denar, se je imenovala elektron, ki je naravna zlitina zlata in srebra (Kohn, 1993).

Institucija kovanega denarja je nekaj časa ustrezala potrebam gospodarstva po denarju. Način plačevanja je bil preprostejši. Pravico kovati denar so si navadno pridržali vladarji (govorimo o kovnem regalu), vendar pa je v normalnih razmerah lahko vsakdo dal skovati nekovano zlato (ali drugo kovino). V tem primeru govorimo o kovni prostosti. Institucija kovne prostosti je pomembna, ko gre za vprašanje, kako je določena vrednost denarne enote. Pri kovanem denarju je vrednost denarne enote določena z vrednostjo kovine, iz katere je narejena denarna enota, samo pod pogojem, če imamo kovno prostost. Kovna prostost namreč samodejno sproži mehanizem, ki izenači vrednost zlata v obeh oblikah, kovanem on nekovanem stanju (Ribnikar, 2003).

Raznolikost kovancev in njihovih vrednosti je povzročala trgovcem številne nevšečnosti, zato so ob tržnicah in sejmiščih delovali menjalci, ki so denar menjali in ga tudi posojali z obrestmi. Postopoma so razvili nekatere bančne storitve. V varstvo so prejeli denar, za prejeto vsoto izdali potrdilo, trgovec pa je znesek dvignil v namembnem kraju in v tamkajšnji valuti. Razvoj teh storitev so pospeševale tudi križarske vojne, saj so za njihovo financiranje zbrali in prenašali velike količine denarja (Guštin, 2006).

Z uvedbo kovanega denarja so izginile nevšečnosti, povezane z blagovnim denarjem, vendar pa ta oblika denarja ni odstranila drugega problema. Ko je začel razpadati fevdalizem in so se začela razvijati mesta z manufakturo in industrijo, se je hitro večala potreba po denarju, ki je ni bilo mogoče več zadovoljiti s kovanci (Ribnikar, 2003, str. 14).

Prvi papirnati denar, imenovan »keš«, so uporabljali že Kitajci v 10. stoletju, ki so namesto težkih železnih kovancev majhne vrednosti raje naokrog prenašali potrdila o deponiranem denarju. Tudi v Evropi so že prej krožila taka potrdila, zadolžnice in denarna nakazila. Prve novodobne bankovce, ki naj bi jih izdala banka v državnih rokah in pod nadzorom parlamenta, pa je izdala Stockholmska banka leta 1661. Vzrok je bil pomanjkanje srebrnikov (Guštin, 2006).

1.2 Klasifikacije denarja

Ves današnji denar je sicer listinski denar, vendar se razlikuje po zunanji podobi (kovanec, bankovec ali knjižni denar), po tem, kdo ga je izdal (država, centralna banka, poslovna

banka) in kakšen je njegov pravni status. Skladno z navedenim poznamo naslednjo klasifikacijo denarja (Ribnikar, 2003):

- stvarni denar (polnovredni zlatniki, srebniki ...)
- listinski denar
 - nepolnovredni kovanci (državni denar ali denar centralne banke)
 - bankovci (denar centralne banke)
 - knjižni denar (denar poslovnih bank ali denar centralne banke)

Denar centralne banke in denar poslovnih bank skupaj predstavlja bančni denar.

Stvarni denar je pojem preteklosti in se danes praktično ne uporablja več. Skoraj ves denar predstavlja bančni denar, torej bankovce in knjižni denar. Vrednostno le majhen delež vsega denarnega obtoka predstavlja državni denar, torej kovanci.

Naslednja delitev denarja je delitev na denar kot zakonito plačilno sredstvo in opsijski denar. Če gre za zakonito plačilno sredstvo, prodajalec ali kupec ne smeta odkloniti plačila v tej obliki denarja. V primeru opsijskega denarja lahko prodajalec ali kupec odkloni plačilo s tovrstnim denarjem, vendar če ga sprejme, ne napravi nezakonitega dejanja (Ribnikar, 2003).

1.3 Funkcije denarja

Različni teoretiki pripisujejo denarju različne funkcije, največkrat pa se kot ključne funkcije izpostavlja naslednje:

- splošni menjalni posrednik,
- merilo vrednosti,
- hranilec vrednosti,
- splošni ekvivalent.

Po Ribnikarju (2003) ima denar tri osnovne funkcije: merilo vrednosti, splošni menjalni posrednik in hranilec vrednosti. Lahko bi naštevali še druge, vendar moramo vedeti, da je le ena ali nekaj od njih osnovnih, a vse druge so iz te ali teh osnovnih izpeljane.

2 PLAČILNI INSTRUMENTI

Denarna sredstva se v plačilnem prometu prenašajo bodisi v obliki gotovine bodisi v obliki brezgotovinskih prenosov denarnih sredstev. Ponudniki plačilnih storitev omogočajo negotovinske prenose denarnih sredstev na podlagi uporabe plačilnih instrumentov. Pojem plačilnega instrumenta je opredeljen v Zakonu o plačilnih storitvah in sistemih (Ur.l. RS,

št. 58/09, 34/10, 9/11 in 32/12) kot vsaka naprava ali niz postopkov oziroma oboje, ki so dogovorjeni med posameznim uporabnikom in njegovim ponudnikom plačilnih storitev in je vezan le na tega uporabnika z namenom, da ga uporabi za odreditev naloga za poravnavo.

2.1 Gotovina

Kljub naporom, ki jih poslovne banke vlagajo v promocijo uporabe plačilnih kartic ter uvajanjem novih, naprednih plačilnih metod, migracija od tradicionalnega plačilnega sredstva - gotovine, k novejšim plačilnim metodam, ne poteka tako hitro kot bi pričakovali (Van der Horst & Matthijesen, 2014).

Gotovina z naskokom ostaja najširše uporabljeno plačilno sredstvo, saj se ocenjuje, da se uporabi kar za osem do devet transakcij od desetih (ocena na podlagi raziskave opravljene v Evrosistemu, ZDA, Braziliji in Južni Afriki). Kljub temu, z uvedbo alternativnih plačilnih sredstev, relativni delež gotovine pada, kar pa se v večini držav kompenzira z rastjo obsega gotovinskih transakcij. Močan pomen gotovine še posebej pride do izraza v času turbulenc v gospodarskem okolju. Dober primer je globalna finančna kriza leta 2008, ko se je povpraševanje po gotovini močno povečalo. V tem času so ljudje prerazporedili svoje prihranke, prav tako pa se je spremenilo obnašanje potrošnikov, ki so elektronska plačila menjali za gotovinska, da bi s tem povečali nadzor nad svojim proračunom. Kriza nas je naučila, da gotovina ni le plačilni instrument, temveč temelj modernega finančnega sistema (AGIS Consulting, 2012).

Po podatkih European Payment Council so v letu 2010 v državah Evropske unije (v nadaljevanju: EU) plačila z gotovino količinsko še vedno predstavljala več kot 80 % celotnih plačil opravljenih na prodajnih mestih. Kar pomeni, da se z gotovino letno opravi približno 450 mrd transakcij oz. 3.600 mrd EUR, izraženo v vrednosti. Vendar pa se situacija na področju uporabe gotovine za namen opravljanja plačil med državami EU precej razlikuje. Na eni strani so države kot so Nemčija, Španija, Italija, Avstrija in Irska, ki so močne uporabnice gotovine, na drugi strani pa za države Beneluksa in Skandinavske države velja ravno nasprotno. Na splošno pa velja, da je količina gotovine v gospodarstvu precej odvisna od naslednjih dejavnikov: odnosa potrošnikov do uporabe tehnologije, ki podpira določene plačilne instrumente; učinkovitosti različnih plačilnih instrumentov, ki so na voljo in tudi pravnih omejitev. Npr. v Franciji je uporaba gotovine zakonsko omejena, saj transakcije višje od 3.000 EUR ne smejo biti poravnane v gotovini (de Meijer, 2010).

Bertoncelj in Godler Čoh (2013) prepoznavata naslednje prednosti gotovine:

- Sprejemljivost: gotovina je splošno sprejeto plačilno sredstvo, ki ga lahko uporablja vsak. Za nakupe blaga ali storitev z gotovino ne potrebujemo nobene posebne tehnologije, njena uporaba je preprosta in hitra, poleg tega pa omogoča širok nabor

transakcij - od transakcij nizkih vrednosti pa do visokih vrednosti, ki lahko presegajo limite na kreditnih karticah.

- Anonimnost: je namreč edini plačilni instrument, pri katerem izmenjava podatkov med udeleženci transakcije ni potrebna, kar preprečuje morebitno krajo identitete, vdor v zasebnost posameznika ipd.
- Zaupanje: tretja temeljna lastnost izhaja iz dejstva, da je gotovina zakonito plačilno sredstvo, ki ga izdaja le centralna banka in za katerega jamči država. Zaupanje pa se nanaša tudi na kvaliteto izdelave bankovcev in kovancev ter na prepoznavanje ponaredkov.
- Nadzor nad lastno porabo: posamezniki imajo občutek, da imajo pri uporabi gotovine pregled nad lastnimi financami. Omenjena prednost gotovine je slabost mnogih njenih nadomestkov, na primer plačilnih kartic, kjer lahko hitro zapravimo več kot imamo.

Pri poslovanju z gotovino se soočamo tudi z njenimi slabostmi. V BS kot ključne slabosti definiramo njeno nepriročnost, neracionalnost in varnostno tveganost. Gotovino smatramo kot nepriročno predvsem zato, ker je lahko umazana in težka. Drugo še posebej velja za kovance, katerih število v naših denarnicah se je po uvedbi evra še povečalo. Neracionalnost gotovine povezujemo predvsem z visokimi stroški proizvodnje, hrambe, procesiranja, zavarovanja in uničevanja gotovine. Varnostno tveganje gotovine pa je najbolj izrazito pri prevozi in hrambi.

Van der Horst in Matthijesen (2014) pravita, da na odločanje o uporabi gotovine s strani posameznikov vplivajo tudi t.i. faktorji odločanja. Ti se delijo na racionalne faktorje odločanja, kamor štejemo enostavnost in hitrost uporabe, nadzor nad porabo in čustvene faktorje odločanja, kamor štejemo zaupanje, anonimnost in varnost gotovine kot plačilnega sredstva.

2.2 Brezgotovinski plačilni instrumenti

Poznamo **papirne in elektronske plačilne instrumente**. Slednji so sodoben pojav in so se izoblikovali na podlagi tehnološkega razvoja ter razvoja komunikacijske tehnologije. To so tisti plačilni instrumenti, ki uporabniku omogočajo (oddaljeni) dostop do sredstev na njegovem računu z uporabo elektronske naprave in/ali elektronskih komunikacijskih poti. Papirni plačilni instrumenti pa so tisti, pri katerih je nalog za plačilo predložen ponudniku plačilnih storitev v papirni obliki. To so predvsem kreditna plačila, ki temeljijo na uporabi papirnega naloga za poravnavo, in ček ter direktna obremenitev, kadar za izvedbo direktne obremenitve niso uporabljeni elektronski zapis oziroma elektronske komunikacijske poti.

Plačilne instrumente razvrščamo tudi glede na kriterij iniciatorja plačila. **Kreditni plačilni instrumenti** temeljijo na uporabi naloga za poravnavo, ki ga odredi plačnik (običajno dolžnik) v breme svojega računa ali v breme položene gotovine. **Debetni plačilni instrumenti** pa temeljijo na uporabi naloga za poravnavo, ki ga odredi prejemnik plačila

(upnik) v breme plačnikovega računa, običajno na podlagi pooblastila, ki ga predhodno prejme od plačnika (dolžnika). Med debetne plačilne instrumente uvrščamo direktno obremenitev in ček.

Plačilni instrument so tudi **plačilne kartice**, ki jih imetniki lahko uporabljajo za dvig gotovine na bankomatu ali za plačilo na POS terminalu. Razvrščamo jih po različnih kriterijih, s pravnega in finančnega vidika pa sta pomembna predvsem kriterij načina poravnave in kriterij izdajatelja plačilne kartice. Glede na način poravnave obveznosti ločujemo med debetnimi in kreditnimi plačilnimi karticami. Debetna plačilna kartica imetniku omogoča opravljanje plačil tako, da izdajatelj kartice ob vsaki uporabi takoj obremeni njegov transakcijski račun za znesek opravljenih plačil, kreditna plačilna kartica pa razkriva, da je bilo imetniku odobreno posojilo, in omogoča nakupe ali dvige gotovine do vnaprej dogovorjene zgornje meje odobrenega posojila. Po kriteriju izdajatelja pa delimo plačilne kartice na tiste, ki jih izdajajo banke in hranilnice, na plačilne kartice večjih trgovskih podjetij ali pa plačilne kartice družb, katerih izključna dejavnost je izdajanje kreditnih plačilnih kartic (Plačilni instrumenti, 2016).

2.3 Negotovinska plačila na ravni EU

Na ravni EU so najpogosteje uporabljena negotovinska plačila na prodajnih mestih (angl. *point-of-sale*): plačilne kartice, kreditna plačila in direktne bremenitve (European Central Bank, 2010).

Skupno število negotovinskih plačil znotraj EU je v letu 2014 v primerjavi z letom 2013 naraslo za 2,8 % na 103,2 mrd transakcij. 46 % vseh transakcij so predstavljala plačila s plačilno kartico, 26 % transakcij je odpadlo na kreditna plačila in 21 % na direktne bremenitve. Pomembnost navedenih plačilnih instrumentov se, enako kot prejšnja leta, precej razlikuje med posameznimi državami EU. Gledano skupno, je število transakcij opravljenih z direktno bremenitvijo upadlo za 6,6 % (in v letu 2014 znaša 21,9 mrd), število kreditnih plačil pa je ostalo nespremenjeno pri 27 mrd. Upad papirnih plačilnih instrumentov se je v letu 2014 nadaljeval, razmerje med papirnimi plačilnimi instrumenti in elektronskimi plačilnimi instrumenti je znašalo 1:7. V letu 2014 se je povečalo število plačilnih kartic v uporabi, in sicer na 766 mio (povečanje za 0,9 %), kar pomeni, da ima vsak prebivalec EU v lasti v povprečju 1,5 plačilnih kartic. Prav tako je naraslo število transakcij plačanih z uporabo plačilnih kartic – v letu 2014 smo beležili povečanje v višini 8,8 %, kar pomeni, da je bilo skupno opravljenih 47,5 mio transakcij. Skupna vrednost opravljenih transakcij s plačilno kartico je znašala 2.400 mrd EUR, kar pomeni, da je povprečna vrednost transakcije znašala 50 EUR (European Central Bank, 2015b).

3 GOTOVINA V EVROPSKI MONETARNI UNIJI

Evrski bankovci in kovanci so bili prvič dani v obtok leta 2002, priprave na uvedbo evra pa segajo vse do zgodnjih 90ih let prejšnjega stoletja. 7. februarja 1992 je bila podpisana Maastrichtska pogodba oz. Pogodba o Evropski uniji, ki med drugim določa pristojnosti ECB ter vlad in centralnih bank prvotnih 12 držav članic (v nadaljevanju: NCB) na področju izdajanja evrogotovine. Pogodba določa ekskluzivno pravico ECB za odobritev izdajanja evrskih bankovcev znotraj Evrosistema, pri čemer pa lahko evrske bankovce v obtok izdajajo bodisi ECB, bodisi NCB. Ker ECB dejansko ni vpeta v operacije z gotovino, se evrski bankovci dejansko izdajajo s strani NCB Evrosistema. Nekoliko drugačna je ureditev na področju evrskih kovancev, saj je tukaj odgovornost za izdajanje na strani vlad držav članic, koordinacija pa se izvaja s strani Evropske komisije. Vlade držav članic so torej uradne izdajateljice evrskih kovancev in kot take odgovorne za pripravo dizajna, tehničnih karakteristik nacionalnih strani kovancev in za kovanje kovancev (European Central Bank, 2007b). Nadalje se lahko vlada države članice odloči ali bo naloge v zvezi s kovanci opravljala sama ali bo za to nalogo pooblastila neko drugo institucijo (npr. centralno banko, kovnico, ki je v državni lasti). V Sloveniji vse naloge v zvezi s proizvodnjo in izdajanjem kovancev v imenu Republike Slovenije opravlja BS.

Ime nove, skupne valute Evrosistema je bilo določeno na sestanku Evropske skupnosti v Madridu konec leta 1995. Poleg izbranega imena, so bili aktualni še predlogi kot so »ducat«, »ecu«, »florin«, »franken«, na koncu pa so se odločili za »euro« iz dveh razlogov: zaradi njegove preprostosti in jasne reprezentativnosti Evrope (European Central Bank, 2007b).

3.1 Apoenska struktura evrogotovine

Apoenska struktura nove skupne evropske valute je bila določena novembra 1994 v sklopu Sveta Evropskega monetarnega inštituta (predhodnika ECB). Določenih je bilo sedem apoenov bankovcev v zaporedju 1:2:5, natančneje: €10 in €100; €20 in €200; €5, €50 in €500. Zbrana sekvenca za določitev apoenov je največkrat uporabljena sekvenca za določitev apoenov svetovnih valut, prav tako pa sovпада s sekvenco za določitev apoenov evrskih kovancev: 1c, 10c in €1; 2c, 20c in €2; 5c in 50c, ki je bila določena s strani Sveta za ekonomske in finančne zadeve – Ecofin (European Central Bank, 2007b).

Odločitev o sami sekvenci bankovcev in kovancev ni bila težka, precej težje je bilo med 12 članicami doseči kompromis o številu oz. apoenih bankovcev in katera je tista vrednost, ki določa bankovec najnižje vrednosti oz. preskok iz kovanca v bankovec. Med nacionalnimi valutami držav članic so namreč obstajale precejšnje razlike v številu apoenov bankovcev. Najmanj apoenov je poznala stara valuta Luksemburga (tri), največ jih je imela nemška marka (osem). Valute ostalih članic so imele od štiri do šest apoenov bankovcev. Skupno je v vseh začetnih članicah Evrosistema, leta 1995, obstajalo kar 74 bankovcev različnih

apoenov. Prav tako so obstajale precejšnje razlike v vrednosti posameznih apoenov – najnižjo vrednost je beležil bankovec za 50 grških drahm (kar je pomenilo približno 0,2 ECU), najvišjo vrednost pa je beležil bankovec za 1000 nemških mark (približno 520 ECU) (Heinonen, 2014).

Odločitev o uvedbi bankovca z zelo visoko vrednostjo (€500) je bila sprejeta po tehtnem premisleku. Pred uvedbo evra je imelo šest članic Evrosistema bankovec v nacionalni valuti, ki je dosegal vrednosti med 200 EUR in 500 EUR – Avstrija, Belgija, Nemčija, Italija, Luksemburg in Nizozemska in uporaba teh bankovcev je z leti naraščala. Kot primer: v letu 2000 je bilo povpraševanje po 1000 DEM bankovcu kar za 15-krat večje od povpraševanje po tem bankovcu leta 1975 in vrednost obtoka tega apoena je predstavljala 34 % vrednosti celotnega obtoka DEM bankovcev. Močne evropske valute, še posebej nemška marka, so bile zelo razširjene oz. uporabljene tudi izven Evrope, v državah z nestabilno monetarno politiko, kjer so ljudje bankovce visokih vrednosti uporabljali predvsem kot hranilec vrednosti. Z uvedbo evra je to funkcijo prevzel bankovec za €500 (European Central Bank, 2007b).

Na drugi strani so države, kot so Grčija, Italija in Avstrija, uporabljale tudi bankovce, katerih vrednost je primerljiva vrednosti €2 kovanca. Vendar pa bi uvedba, tako bankovca z zelo nizko vrednostjo, kot bankovca z zelo visoko vrednostjo, pomenila preveliko število apoenov bankovcev in bi s tem otežila manipulacijo in njihovo hrambo, prav tako pa bi bila manj prijazna potrošnikom. Posledično je bila sprejeta odločitev, da se €2 bankovec ne uvede in se namesto tega, kot bankovec z najnižjo vrednostjo, uvede €5 bankovec (European Central Bank, 2007b).

3.2 Prevzem evrogotovine v Sloveniji

Slovenija je prevzela evro s 1. januarjem 2007, od 15. januarja naprej pa je evro postal edino uradno plačilno sredstvo. Prevzem evrogotovine je bil organiziran in izveden po scenariju »velikega poka«, ki je pomenil, da se je zamenjava valute izvedla zelo hitro, brez vmesnega oz. tranzicijskega obdobja. Dvojni obtok (obdobje, ko sta bila tako tolar kot evro uradno plačilno sredstvo) je trajal 14 dni in v tem obdobju so bila možna plačila v obeh valutah. Po preteku 14 dnevnega obdobja dvojnega obtoka, plačila v tolarjih niso bila več možna, možne so bile le menjave iz stare valute v novo v BS (European Central Bank, 2007a).

Z vidika gotovine so bili ključni faktorji prevzema evra naslednji: načrtovanje začetnih potreb po evrskih bankovcih in evrskih kovancih, dobava gotovine in distribucija do deležnikov, pravočasna prilagoditev bankomatov in ostalih avtomatov na novo valuto in učinkovita informacijska kampanja. V nadaljevanju se osredotočam na najpomembnejše izmed njih.

3.2.1 Načrtovanje začetnih potreb po evrogotovini

Za modeliranje potrebnih količin evrogotovine ob uvedbi evra leta 2007 smo v BS uporabili tri pristope, in sicer (Banka Slovenije, 2005):

- pristop EMI,
- primerjalno analizo EMU in
- pristop matematične napovedi količinske strukture evrogotovine.

V nadaljevanju na kratko predstavljam vse tri pristope s poudarkom na bankovcih.

Pristop EMI temelji na transformaciji tolarske gotovine v evrsko na podlagi podatkov z dne 31. 12. 2004. Pri transformaciji smo upoštevali dve pravili (sistem dveh enačb z dvema neznankama):

- vrednost gotovine v obtoku ostane nespremenjena,
- količina gotovine v obtoku ostane nespremenjena.

Rezultati izbranega pristopa EMI nam niso ponudili najoptimalnejših rešitev, saj so bili rezultati močno precenjeni predvsem pri nižjih apoenih evrskih kovancev (5, 2 in 1 evrski cent). Precenjenost nižjih apoenov evrskih kovancev je posledica dejstva, da je bil tolar precej manj vreden od evra (tečaj 239,41 SIT/EUR). Transformacija je namreč predvidevala, da se posamezni tolarski apoen transformira v dva najbližja evrska apoena, razen za apoene nižje od 2 tolarjev, ki so se, zaradi svoje nizke vrednosti v primerjavi z evrom, vsi pretvorili v en apoen, in sicer 1 evro cent. Posledično je to pomenilo precej precenjene potrebe po nizkih evrskih apoenih. Ker je najnižji evrski bankovec €5, so bili tolarski bankovci, ki so imeli vrednost enako ali nižjo od 200 SIT ustrezno pretvorjeni v evrske kovance. Tolarski bankovci od vključno apoena za 500 SIT navzgor pa so bili pretvorjeni v evrske bankovce.

Pri evrskih bankovcih so bili rezultati ustrežnejši predvsem zaradi prenosa vrednosti od apoenov €20 in €50 na apoena €10 in €100 ("gola" transformacija teh dveh apoenov ne predvideva).

Primerjalna analiza EMU temelji na izkušnjah držav članic Evrosistema. Pri načrtovanju potrebnih količin evrogotovine smo v BS najprej ocenili skupno vrednost evrogotovine, ki bo v obtoku na začetku leta 2007. To vrednost (ločeno za bankovce in kovance) smo razdelili v skladu s količinsko strukturo, ki smo jo določili na podlagi sedanje tolarske strukture in strukture primerljivih držav EMU. Tako določeni strukturi smo prišteli še logistične zaloge, ki so od apoena do apoena različne. Upoštevali smo tudi podatke o rasti gotovine v obtoku in obrabo evrogotovine za obdobje enega leta.

Po tej metodi skupna vrednost vseh evrobankovcev potrebnih ob prevzemu evra leta 2007 znaša 1,76 mia EUR, skupna količina vseh bankovcev pa znaša nekaj več kot 85 mio kosov.

S pomočjo tretjega pristopa **matematične napovedi količinske strukture evrogotovine** smo poskušali s teoretičnega vidika ugotoviti, kakšna so optimalna razmerja med posameznimi apoeni pri bankovcih in kovancih, če predpostavljamo racionalno obnašanje posameznika pri ravnanju z gotovino. Cilj tega pristopa je bil, da se poskušamo s teoretičnega vidika približati čim optimalnejši strukturi evrogotovine v obtoku (čim manjše število bankovcev in kovancev v obtoku), saj je to z vidika BS racionalnejše poslovanje, kar pomeni nižje stroške pri ponatisu bankovcev (dokovanju kovancev), kot tudi pri sortiranju, transportu in uničevanju gotovine, skladiščnih kapacitetah ipd. Rezultati pristopa matematične napovedi količinske strukture evrogotovine so izraženi kot razmerje med posameznimi apoeni evrskih bankovcev.

Kot najrealnejši pristop od vseh obravnavanih, je bil ocenjen pristop primerjalne analize EMU, saj je upošteval izkušnje držav članic EMU, poleg tega pa je upošteval tudi nekatere vidike, ki jih ostala dva pristopa nista (delež obrabljenih bankovcev, menjava tolarskih bankovcev za evrske kovance v razmerju 1 : 2, različne letne stopnje rasti gotovine po posameznih apoenih).

Skladno z ugotovitvami opravljenih analiz so bile določene začetne potrebe po evrskih bankovcih, ki so prikazane v Tabeli 1.

Tabela 1: Predlagane začetne potrebe po evrskih bankovcih

Apoen	Količina (v kosih)	Delež (v %)	Vrednost (v mio EUR)	Delež (v %)
€500	100.000	0,1	50,0	2,3
€200	500.000	0,5	100,0	4,6
€100	3.200.000	3,4	320,0	14,7
€50	15.100.000	16,0	755,0	34,7
€20	30.400.000	32,2	608,0	28,0
€10	23.200.000	24,6	232,0	10,7
€5	22.000.000	23,3	110,0	5,0
Skupaj	94.500.000	100,0	2.175,0	100,0

Vir: Banka Slovenije, Preliminarna analiza modeliranja količinske strukture evrogotovine po posameznih apoenih, potrebne za prevzem evra leta 2007, 2005.

3.2.2 Ostali ključni dejavniki prevzema evrogotovine

a. Dobava

BS si je na podlagi definiranih začetnih potreb od Evrosistema sposodila 94,5 mio kosov bankovcev, katerih skupna vrednost je znašala 2,1 mrd EUR. Dejanskega plačila vrednosti izposojenih bankovcev ni bilo, pač pa je BS v sklopu njene proizvodne kvote za leto 2008 natisnila še dodatne bankovce v vrednosti izposojenih. Oziroma, z drugimi besedami, izposojene bankovce je vrnila v obliki dodatne proizvodnje bankovcev. Za razliko od bankovcev, je morala BS (oz. Republika Slovenije) začetne potrebe po kovancih nakovati pred prevzemom evra. V ta namen je bil izveden javni razpis zaupne narave, preko katerega je bilo skupno nakovanih 296,3 mio kosov kovancev v skupni vrednosti 103,9 mio EUR.

b. Preddobava poslovnim bankam

Preddobava poslovnim bankam pomeni, da je BS, še preden je evro postal uradno plačilno sredstvo, bankovce in kovance v tej valuti distribuirala poslovnim bankam s ciljem omogočiti dostop do nove valute takoj po njeni uvedbi. Tako je bilo do 29. decembra 2006 preddobavljenih 41.516.400 kosov bankovcev in 133,14 mio kosov kovancev (Banka Slovenije, 2007).

c. Prilagoditev bankomatov in POS terminalov in prodajnih avtomatov

Glede na dejstvo, da je približno 70 % vse gotovine dane v obtok preko bankomatov, je bila hitra in ustrezna prilagoditev bankomatov ter tudi POS terminalov ključnega pomena za uspešno uvedbo evra. 31. 12. 2006 je bilo v Sloveniji operativnih 1.526 bankomatov in vsi so bili prilagojeni na evro do konca prvega dne po prevzemu evra, torej 1. januarja 2007. Proces prilagajanja vseh POS terminalov na novo valuto je bil zaključen do 1:00 1. januarja 2007 (Banka Slovenije, 2007).

Vse aktivnosti povezane s prevzemom evrogotovine so potekale skladno z zastavljenim planom in v okviru določenega terminskega plana. Izvedba poteka je bila s strani ECB ocenjena kot izjemno uspešna.

3.3 Gibanje bankovcev v obtoku

Funkcija izdajanja bankovcev je ena izmed pomembnih in tudi najbolj prepoznavnih funkcij centralnih bank. Zaupanje javnosti v določeno valuto ne zahteva le finančno stabilno valuto (s čimer se ukvarja monetarna politika določene države oz. skupnosti), temveč tudi zaupanje v same bankovce, ki krožijo v obtoku, predvsem v smislu njihove pristnosti in razpoložljivosti. Praktično to pomeni, da uporabniki bankovcev verjamejo, da

je list papirja, katerega proizvodnja stanje nekaj centov, dejansko vreden 5 EUR, 10 EUR itd. (Allen & Dent, 2010).

Zaupanje v ustreznost oz. pristnost bankovcev, ki so v obtoku, je ključno z vidika opravljanja centralno-bančno funkcije izdajanje bankovcev. Bankovci, ki niso pristni, torej so ponarejeni, so brez vrednosti in centralne banke izvajajo številne aktivnosti za preprečevanje in odkrivanje ponaredkov in s tem ohranitev zaupanja v bankovce v obtoku. Najpomembnejše med njimi so: periodična nadgradnja dizajna bankovca in implementacija novih zaščitnih elementov (dober primer tega je uvedba druge serije evrskih bankovcev), nabava visokokakovostnih bankovcev pri preverjenih proizvajalcih, informiranje in izobraževanje javnosti in profesionalnih uporabnikov gotovine o ponaredkih ter sodelovanje z državnimi organi na področju preprečevanja pranja denarja.

Drugi ključni faktor zaupanja, je razpoložljivost bankovcev. Naloga centralne banke je, da zagotovi stalno razpoložljivost gotovine uporabnikom in tudi ustrezno apoensko ravnovesje. Če ni zagotovljene ustrezne apoenske strukture, potrošniki posledično manj uporabljajo gotovino in več negotovinska plačilna sredstva. V primeru splošnega pomanjkanja bankovcev so lahko posledice precej hujše, še posebej v časih turbulenc v gospodarskem okolju, ko lahko hitro pride do panike med prebivalci in verižnih dvigov prihrankov iz računov. Posledično so ustrezno planiranje potreb po bankovcih, poznavanje sezonskih vplivov in na splošno funkcija izdajanja bankovcev v obtok, pomembne aktivnosti vzdrževanja zaupanja v gotovino.

3.3.1 Bankovci v obtoku znotraj Evrosistema konec leta 2015

Konec leta 2015 je količina bankovcev v obtoku znotraj Evrosistema znašala 18,9 mrd kosov, oziroma vrednostno 1.083,4 mrd EUR. Letna rast izražena v količini je znašala 7,8 %, izražena v vrednosti pa nekoliko manj, in sicer 6,6 %. Ključni podatki o bankovcih v obtoku znotraj Evrosistema konec leta 2015 so predstavljeni v Tabeli 2.

Daleč največji delež med bankovci v obtoku pripada €50 bankovcu, ki predstavlja malo manj kot polovico vseh bankovcev v obtoku (gledano količinsko). Sledi mu €20 bankovec s slabimi 20 % v celotnem obtoku. Pričakovano je v obtoku najmanj bankovcev najvišjih apoenov: €500 in €200. Tekom leta 2015 je bil opazen trend rahlega upadanja stopnje rasti bankovcev v obtoku, najvišjo stopnjo rasti pa so beležili apoeni €50, €100 in €20. Ključne dejavnike, ki so vplivali na stopnjo rasti bankovcev v obtoku, povezujemo z nemiri med Rusijo in Ukrajino, ko so Ukrajinci, v pričakovanju deprecije ukrajinskega hryvnja, mrzlično menjavali svojo valuto za evro ter politično-ekonomsko nestabilnostjo v Grčiji, ki je povečala negotovost Grkov in povzročila množično dvigovanje bankovcev.

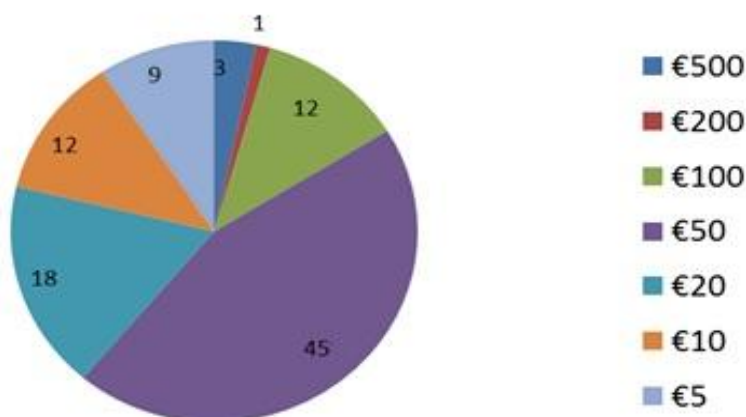
Tabela 2: Bankovci v obtoku v Evrosistemu konec leta 2015

Apoen	Vrednost (v mio EUR)	Količina (v mio EUR)	Delež (v %)	Letna stopnja rasti (v %)
€500	306.779,8	613,6	3,25	1,2
€200	41.378,9	206,9	1,09	1,5
€100	214.478,2	2.144,8	11,35	6,4
€50	419.913,6	8.398,3	44,45	11,8
€20	68.791,3	3.439,6	18,20	6,4
€10	23.257,7	2.325,8	12,31	3,6
€5	8.830,8	1.766,2	9,35	2,9
Skupaj	1.083.430,3	18.895,0	100,00	

Povzeto in prirejeno po European Central Bank, Semi-annual euro banknote and coin report H2-2015, 2016;
European Central Bank, Letno poročilo 2015, 2016.

Ker je evro močna in stabilna valuta se evrski bankovci ne uporabljajo samo znotraj Evrosistema, temveč v precejšnji meri tudi izven njega. Po ocenah ECB (Letno poročilo 2015, 2016) od 20 % do 25 % evrskih bankovcev v obtoku kroži oz. konča izven meja Evrosistema, še največ v bližnjih obmejnih državah. V času vrhunca zadnje globalne finančne krize (oktober 2008) je povpraševanje po evrskih bankovcih zunaj meja Evrosistema skokovito naraslo. Najbolj opazno povečanje povpraševanja je bilo zabeleženo v državah vzhodne Evrope, kjer so beležili deprecijacijo nacionalne valute proti evru. Večina takrat izdanih evrskih bankovcev ostaja v obtoku, kar nadalje pomeni najverjetneje v hrambi prebivalcev izven držav Evrosistema.

Slika 1: Apoenska struktura bankovcev v obtoku (gledano količinsko) v Evrosistemu na dan 31. 12. 2015 (v %)



Vir: Eurosystem net issuance of banknotes.

3.3.2 Bankovci v obtoku v Sloveniji konec leta 2015

Odkar je Slovenija članica Evrosistema in uporablja skupno valuto evro, podatek o gotovini v obtoku znotraj Slovenije ni več relevanten oz. ga ni mogoče pridobiti, saj je nemogoče spremljati ozemlje Slovenije kot samostojno celoto znotraj Evrosistema. Posledično v nadaljevanju ne govorimo o bankovcih v obtoku, ampak o neto izdani gotovini oz. bankovcih, ki jih je v obtok izdala BS (vsi izdani minus vsi vrnjeni bankovci).

Tabela 3: Neto izdani bankovci iz Banke Slovenije konec leta 2015

Apoen	Vrednost (v mio EUR)	Količina (v mio EUR)	Letna sprememba (v %)
€500	1.159,50	2.319	19,47
€200	-242,40	-1.212	-9,39
€100	-932,10	-9.321	-10,10
€50	-919,70	-18.394	33,24
€20	3.928,46	196.423	8,91
€10	540,62	54.062	24,31
€5	-49,02	-9.803	-24,18
Skupaj	3.485,37	214.074	18,42

Povzeto in prirejeno po National net issuance of banknotes.

Neto izdaja v obtok je do konca leta 2015 kumulativno dosegla 214,07 mio bankovcev oziroma 3,49 mrd EUR, kar je za 18,42 % več kot konec leta 2014. Gledano količinsko, največji delež v izdanih bankovcih predstavljajo apoeni €20, €10 in €50, gledano vrednostno pa €20, €50 in €500. Podobno prejšnjim letom je bila neto izdaja v obtok ob koncu opazovanega obdobja kumulativno negativna pri apoenih €200, €100, €50 in €5. Slednje pomeni, da se je v BS kumulativno vrnilo več evrskih bankovcev, kot se jih je kumulativno izdalo od prevzema evra naprej, kar je posledica migracije evrskih bankovcev tako znotraj Evrosistema kot tudi zunaj njega.

3.3.3 Analiza gibanja bankovcev v obtoku v Evrosistemu

Gibanje bankovcev v obtoku v državah Evrosistema je odvisno od različnih avtonomnih faktorjev, med katerimi so najpomembnejši naslednji: domače povpraševanje po gotovini, preference potrošnikov oz. uporabnikov gotovine po določenih apoenih, plačilne navade potrošnikov, apoenska struktura bankovcev v bankomatih ter tudi vloga posamezne centralne banke v gotovinskem ciklu.

Če pogledamo domače povpraševanje po bankovcih in preference po določenih apoenih ugotovimo, da so bankovci nižjih apoenov posebno pomembni v Grčiji in na

Portugalskem, medtem ko so bankovci višjih apoenov pomembni, in s tem tudi več uporabljeni, v Nemčiji in na Nizozemskem. Posledično prvi dve omenjeni državi izdaja v obtok več bankovcev nižjih apoenov, drugi dve pa več bankovcev višjih apoenov. Gledano plačilne navade potrošnikov se ugotavlja, da so države, kot sta Nizozemska in Finska, precej napredni kar se tiče uporabe plačilnih kartic, kar nadalje pomeni, da v obtok izdaja relativno manj gotovine kot npr. Grčija, Španija, Italija in Avstrija, kjer se ugotavlja manjša uporaba plačilnih kartic (European Central Bank, 2009a).

Še dva faktorja, mimo katerih ne smemo, ko obravnavamo izdajo bankovcev v obtok, sta migracija bankovcev med državami in oskrba držav izven Evrosistema. Migracije bankovcev v največji meri povzročajo različna plačila v tujino, turizem, enostranske uporabe evra kot domače valute v določenih državah (npr. Črna gora) ter tudi davčne utaje. Ti tokovi niso beleženi, zato podatka o tem koliko bankovcev je bilo izdanih za ta namen ni. O oskrbi držav izven Evrosistema govorimo v primeru, ko evropske banke pogodbeno oskrbujejo tuje trge. Tuji trgi v manjši meri pomenijo evropske države, ki še niso prevzele evra, v večji meri pa predvsem ZDA in azijske države. Največji "trgovki" z evrskimi bankovci sta Nemčija in Avstrija.

Ker je Slovenija članica Evrosistema od leta 2007 naprej, bom preučevanje gibanja bankovcev v obtoku začela takrat.

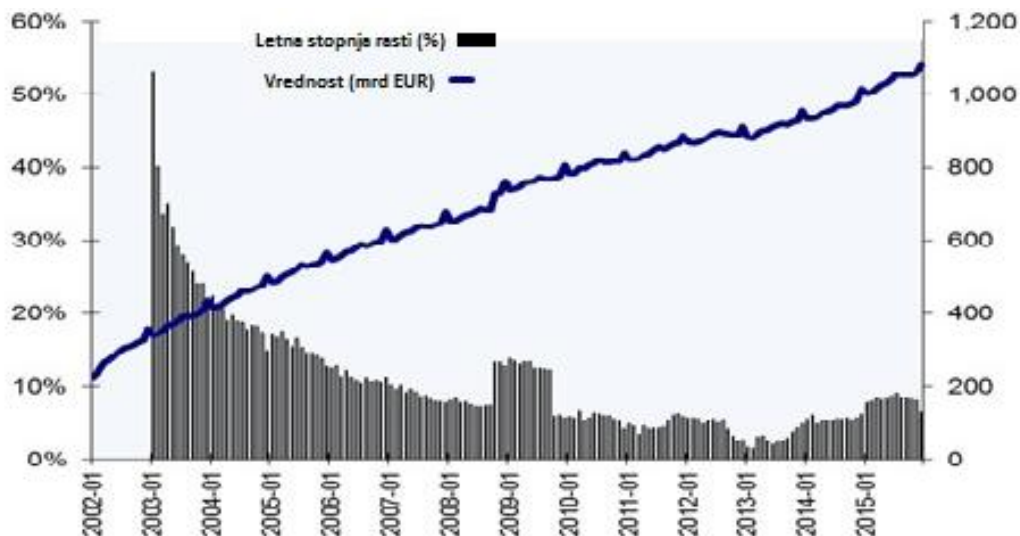
Gibanje bankovcev v obtoku znotraj Evrosistema od njihove uvedbe leta 2002 naprej konstantno raste, kar je razvidno iz Slik 2 in 3. Podatki o gibanju števila in vrednosti evrskih bankovcev v obtoku od leta 2007 naprej pa prikazuje Tabela 4.

Tabela 4: Gibanje bankovcev v obtoku na ravni Evrosistema kot celote za obdobje od 2007–2015

Leto (na dan 31. 12.)	Vrednost (v mrđ EUR)	Količina (v mrđ kosih)	Letna sprememba (v %)
2007	676,62	12,11	6,7
2008	762,78	13,12	8,3
2009	806,41	13,64	4,0
2010	839,70	14,17	3,9
2011	888,63	14,95	5,5
2012	912,59	15,69	4,9
2013	965,18	16,51	5,3
2014	1.016,54	17,53	6,2
2015	1.083,43	18,89	7,8

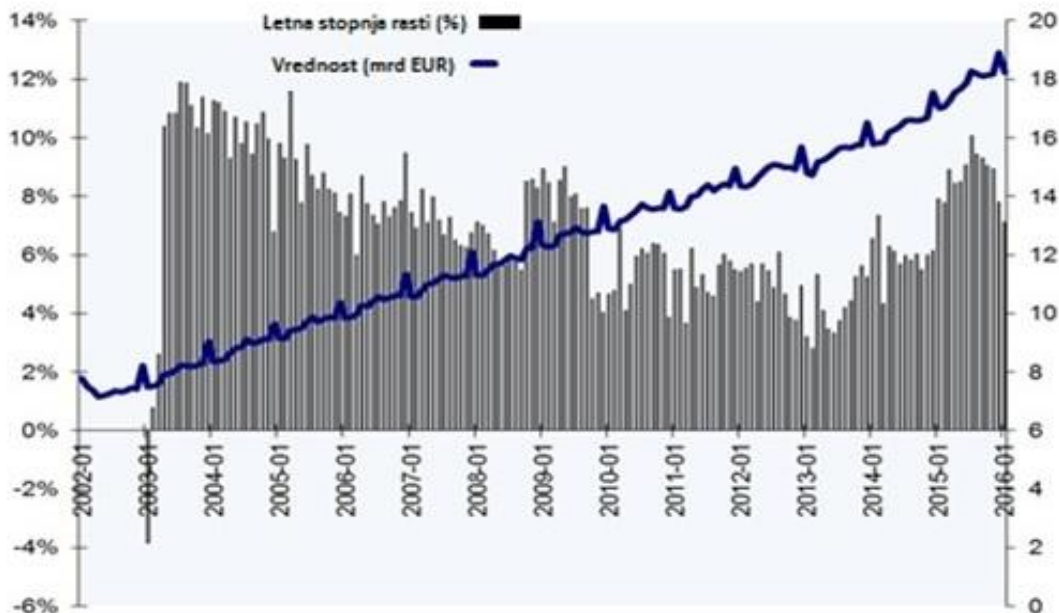
Vir: Povzeto in prirejeno po Eurosystem net issuance of banknotes.

Slika 2: Gibanje bankovcev v obtoku v Evrosistemu (gledano vrednostno) in pripadajoče stopnje rasti (v % in mrd EUR)



Vir: Eurosystem net issuance of banknotes.

Slika 3: Gibanje bankovcev v obtoku v Evrosistemu (gledano količinsko) in pripadajoče stopnje rasti (v % in mrd EUR)



Vir: Eurosystem net issuance of banknotes.

V nadaljevanju predstavljam gibanje po posameznih letih in ključne faktorje, ki so imeli na obravnavano gibanje največji vpliv.

31. decembra 2006 je bilo v obtoku 11,35 mrd kosov bankovcev, do konca leta 2007 pa se je številka povečala na 12,11 mrd kosov, kar je pomenilo 6,7 % povečanje. V naslednjem letu je številka narasla na 13,12 mrd kosov, kar je pomenilo letno povečanje za 8,3 %. Gledano vrednostno se je v letu 2008 obtok povečal za 12,7 % in je konec leta 2008 znašal 762,78 mrd EUR. K znatnem povečanju obtoka bankovcev je največ prispevalo skokovito povečanje povpraševanja po bankovcih v oktobru 2008, kot posledica finančne krize, ki je takrat izbruhnila. Največ se je povečalo povpraševanje po €500 apoenu, tako s strani domačih kot tujih uporabnikov gotovine (European Central Bank, 2009a).

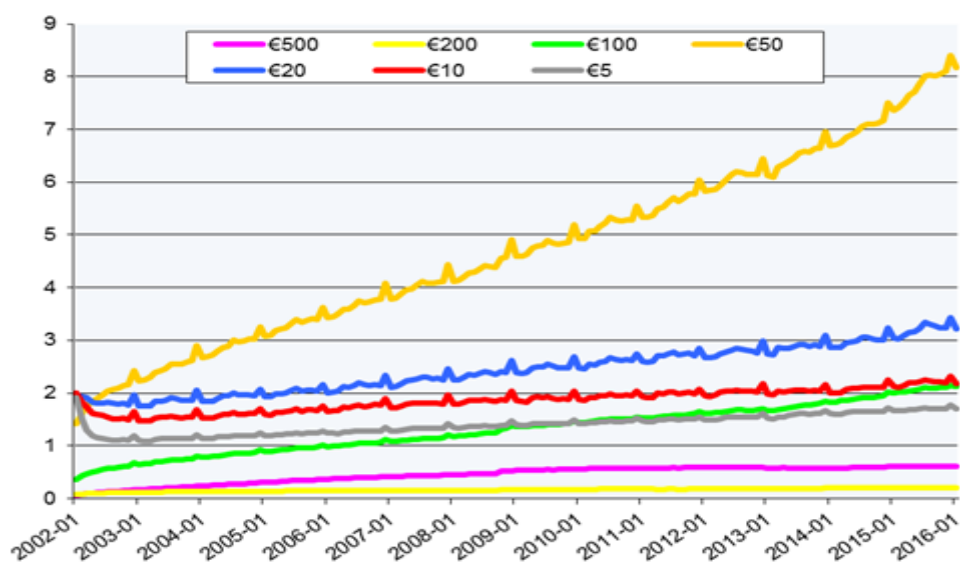
V letu 2009 se je obtok bankovcev količinsko povečal za 4 % in je konec opazovanega leta znašal 13,64 mrd kosov. Podobna rast se je nadaljevala tudi v letu 2010 (3,9 %), ko je bilo konec leta zabeleženih 14,17 mrd bankovcev v obtoku. Po občutno povečani rasti, ki je bila zabeležena v letu 2008, se je rast v naslednjih dveh letih umirila oz. se je vrnila na raven, ki je primerljiva in celo nekoliko nižja od letnih stopenj rasti v letih pred finančno krizo (European Central Bank, 2011a).

V letih 2011 in 2012 se je stopnja rasti bankovcev v obtoku (gledano količinsko) nekoliko povečala glede na prejšnji dve leti in je znašala okoli 5 % (natančneje 5,5 % v letu 2011 in 4,9 % v letu 2012). Konec leta 2012 je bilo tako v obtoku 15,69 mrd bankovcev. Gledano vrednostno, je druga polovica leta 2012 beležila opazen padec rasti bankovcev v obtoku, kar gre pripisati predvsem bankovcem visokih apoenov. Konec leta 2012 so se namreč nekatere države Evrosistema borile s t.i. krizo javnega dolga, ki je negativno vplivala na rast bankovcev v obtoku. Konec leta 2012 je tako letna stopnja rasti vrednosti bankovcev v obtoku znašala le 2,7 %, medtem ko je leto poprej znašala 5,8 % (European Central Bank, 2013).

V letu 2013 so bankovci v obtoku količinsko rastli s podobno stopnjo rasti, kot v preteklih dveh letih, medtem ko je bila v letu 2014 beležena višja stopnja rasti (6,2 %). Gledano vrednostno je bila stopnja rasti podobno visoka (6,3 %) in vrednost bankovcev v obtoku je konec leta 2014 presegla 1.000 mrd EUR. Rast obtoka, ki je bila še posebej izrazita v začetku leta 2014, je v največji meri povezana s povečano prodajo evrskih bankovcev v Ukrajino in Rusijo, kot posledica nemirov oz. vojnih razmer v vzhodni Ukrajini. Rusi in Ukrajinci so namreč zaradi deprecijacije domačih valut svoje prihranke množično menjali za evrske bankovce (European Central Bank, 2015a).

Gledano apoensko strukturo je v Evrosistemu že od leta 2002 naprej v obtoku z naskokom največ bankovcev apoena €50. Sledita mu bankovca za €20 in €10. V zadnjem času slednjega dohiteva apoen €100, ki je od leta 2002 tudi že ujel in prehitel bankovec za €5. Najmanj je v obtoku bankovcev najvišjih vrednosti: €500 in €200. Gibanje bankovcev v obtoku po apoenski strukturi je prikazano na Sliki 4.

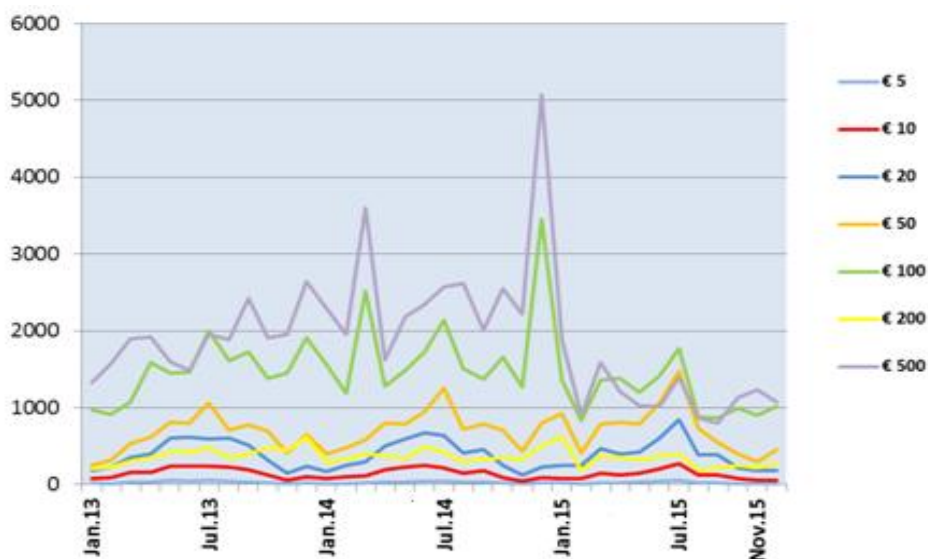
Slika 4: Gibanje bankovcev v obtoku v Evrosistemu po apoenski strukturi (v mrd kosih)



Vir: Eurosystem net issuance of banknotes.

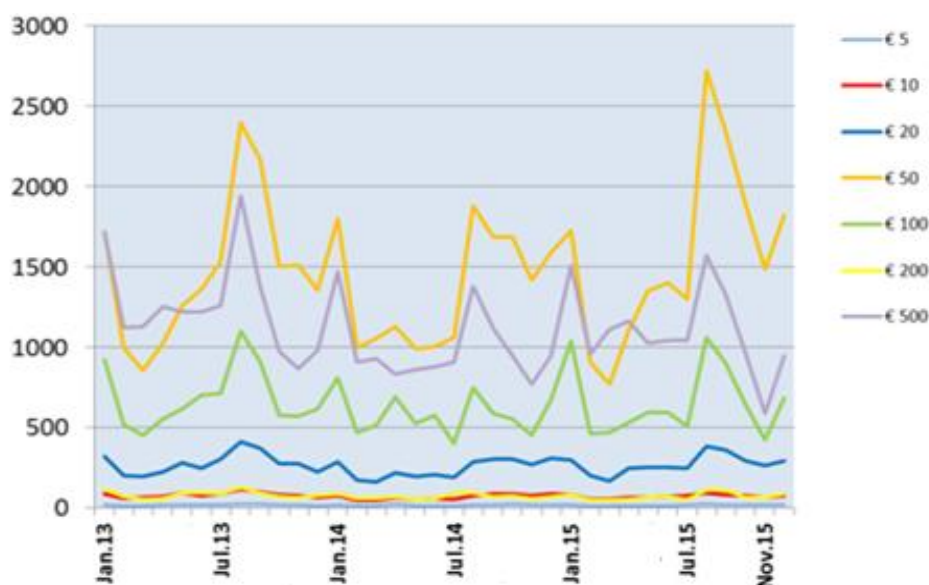
Kot že omenjeno, na gibanje evrskih bankovcev v obtoku vplivajo tudi migracije bankovcev izven Evrosistema. Merljivi tokovi so le tisti, ko gre za dejansko oskrbo tujih bank s strani Evrosistema, gibanje izvoza in uvoza evrskih bankovcev za zadnja tri leta prikazujeta Sliki 5 in 6.

Slika 5: Izvoz evrskih bankovcev izven Evrosistema po apoenski strukturi za obdobje 2013-2015 (v mio EUR)



Vir: Eurosystem net issuance of banknotes.

Slika 6: Uvoz evrskih bankovcev v Evrosistem po apoenski strukturi za obdobje 2013-2015
(v mio EUR)



Vir: Eurosystem net issuance of banknotes.

Po pričakovanjih se iz Evrosistema izvozi največ bankovcev visokih apoenov (€500 in €100), ki jih tujci uporabljajo predvsem v namene hranilca vrednosti. Opazno povečanje izvoza obeh omenjenih apoenov konec leta 2013 in v začetku leta 2014 povezujemo z nemiri v Ukrajini.

Na strani uvoza (Slika 6) je najmočnejši apoen €50, ki mu sledita apoena €500 in €100. Podobno kot pri izvozu, je najmanj transakcij opravljenih z apoenoma €10 in €200, medtem ko je najnižji apoen €5 praktično brezpredmeten pri čezmejnih migracijah.

3.3.4 Analiza gibanja bankovcev v obtoku v Sloveniji

Na dan 15. januar 2007, ko je v Sloveniji prenehalo veljati obdobje dvojnega obtoka tolarjev in evrov, je bilo v obtok skupno izdanih bankovcev v vrednosti 748,8 mio EUR. Gibanje neto izdanih bankovcev v sledečih letih je prikazano v tabeli 5 in Sliki 7.

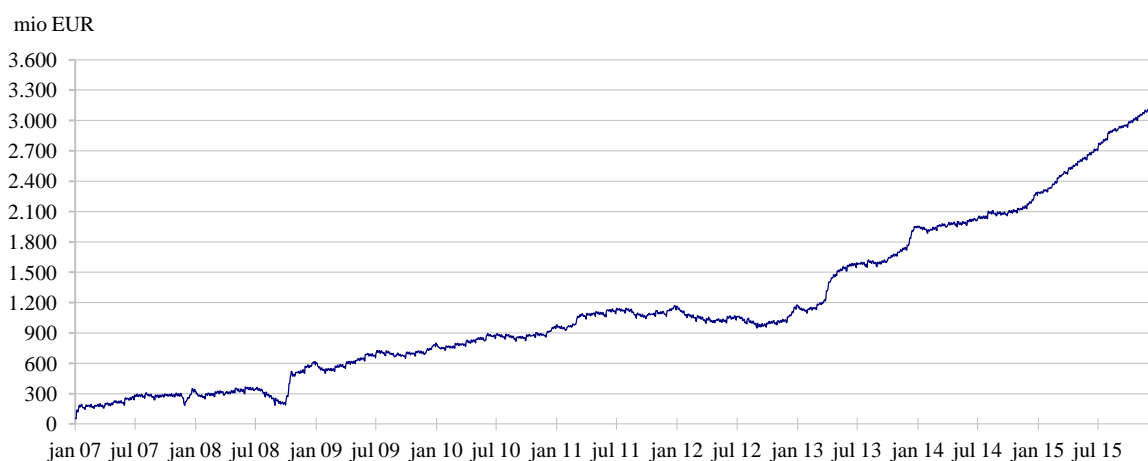
Ko primerjamo letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev z letnimi stopnjami rasti bankovcev v obtoku na ravni Evrosistema, hitro ugotovimo, da izdaja v Sloveniji raste precej hitreje kot znaša povprečje Evrosistema.

Tabela 5: Neto izdani bankovci v Sloveniji za obdobje od 2007–2015

Leto (na dan 31. 12.)	Vrednost (v mio EUR)	Letna sprememba (v %)	Količina (v mio kosih)	Letna sprememba (v %)
2007	523,4	-	34,52	-
2008	817,2	56,1	52,53	52,2
2009	991,3	21,3	77,87	48,2
2010	1.165,8	17,6	103,19	32,5
2011	1.366,4	17,2	124,35	20,5
2012	1.372,2	0,4	134,57	8,2
2013	2.184,3	59,2	157,57	17,1
2014	2.527,4	15,7	180,77	14,7
2015	3.485,1	37,9	214,73	18,4

Povzeto in prirejeno po Eurosystem net issuance of banknotes.

Slika 7: Gibanje neto izdanih bankovcev v Sloveniji od 2007–2015 (v mio EUR)



Vir: Banka Slovenije, Gibanje neto izdane gotovine, 2016.

Do oktobra **2008** je bila neto izdaja bankovcev s strani Banke Slovenije sorazmerno ustaljena, oktobra 2008 s propadom investicijske banke Lehman Brothers pa je izbruhnila finančna in gospodarska kriza, kar se je na področju izdaje gotovine odrazilo v skokovitem povečanju povpraševanja po bankovcih, zlasti po bankovcih apoena €500. Posledično je bila letna rast neto izdanih bankovcev zelo visoka in je znašala kar 52,2 % (gledano količinsko) oz. celo 56,1 % (gledano vrednostno).

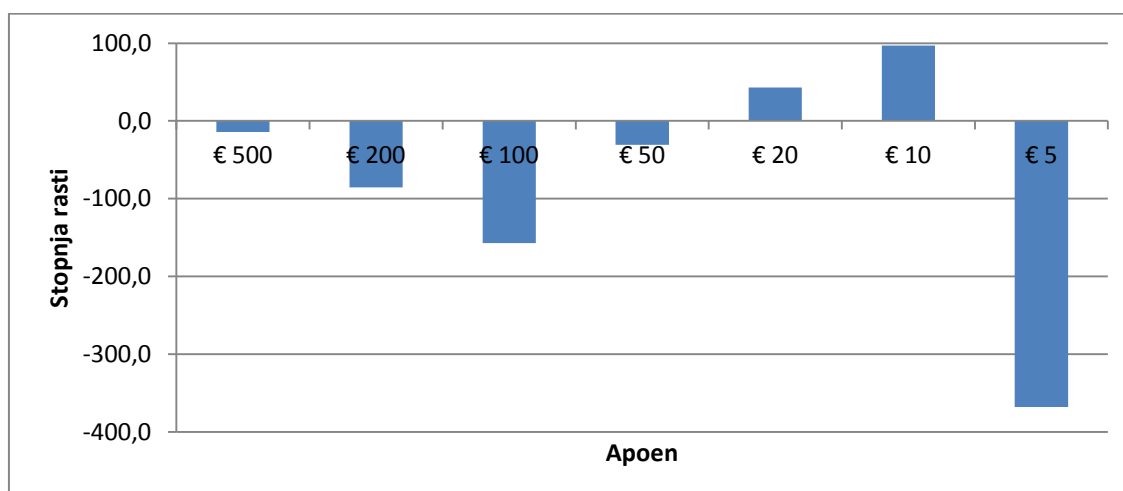
Slika 8: Letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev v Sloveniji konec leta 2008 (gledano količinsko) v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta (v %)



Povzeto in prirejeno po National net issuance of banknotes.

V letu 2009 se je situacija umirila, še posebej to velja za apoen €500, kljub temu pa je letna stopnja rasti neto izdanih bankovcev ostala na visokem nivoju v primerjavi s povprečjem Evrosistema. Deloma gre naraščajoče povpraševanje po bankovcih pripisati domačem povpraševanju, deloma pa gre vzroke za vztrajno naraščanje povpraševanja iskati v trgih zunaj Evrosistema. ECB v Letnem poročilu za leto 2009 namreč ocenjuje, da je približno 10 %–20 % bankovcev v obtoku zunaj Evrosistema, in sicer predvsem v funkciji hranilca vrednosti ali kot vzporedna valuta.

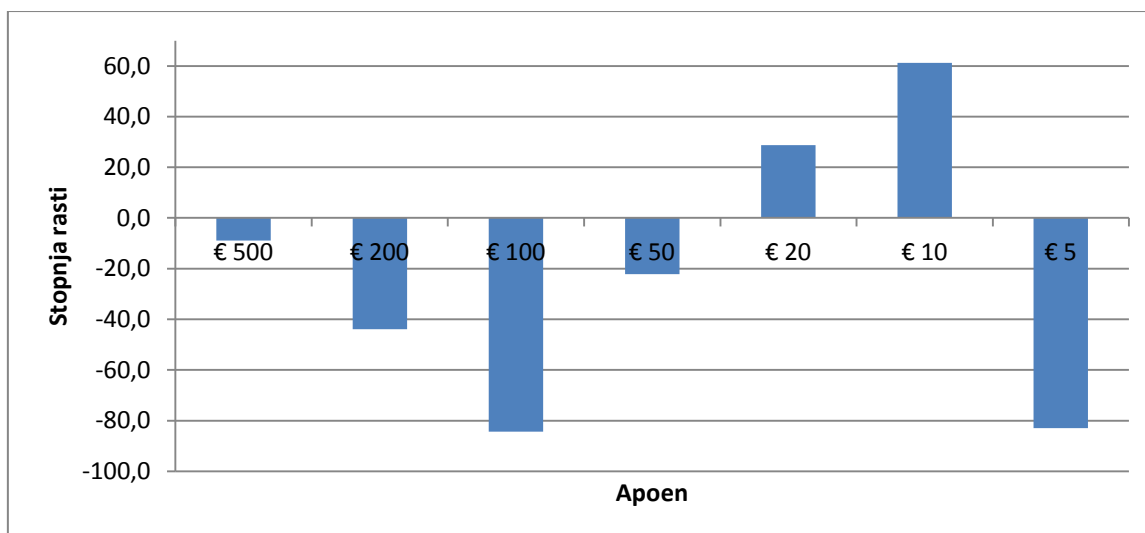
Slika 9: Letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev v Sloveniji konec leta 2009 (gledano količinsko) v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta (v %)



Povzeto in prirejeno po National net issuance of banknotes.

Leto 2010 je minilo brez večjih pretresov v gospodarskem okolju, ki bi pomembno vplivali na povpraševanje po bankovcih. Letna stopnja rasti neto izdanih bankovcev je bila, skladno s tem, nižja kot v preteklih dveh letih (32,5 %). Gledano vrednostno, je bila letna stopnja rasti še nekoliko nižja (17,6 %), kar pomeni, da se je izdaja €500 še naprej umirjala. K rasti so, kot je značilno že od začetka prevzema evra v Sloveniji, najbolj prispevali apoeni €10, €20 in €500. Najbolj se je povečala neto izdaja apoena €20 (rast je bila skoraj 50 %). Rast neto izdanih bankovcev apoena €10 je posledica dejstva, da so bili leto poprej v bankomate uvedeni tudi apoeni €50, kar je pomenilo spremembo algoritma izplačila bankovcev preko bankomatov v prid apoenu €10. Kot že omenjeno, se je povpraševanje po apoenu €500 sicer umirilo, vendar je kljub temu ta bankovec še vedno ostal nosilni apoen v smislu hranilca vrednosti.

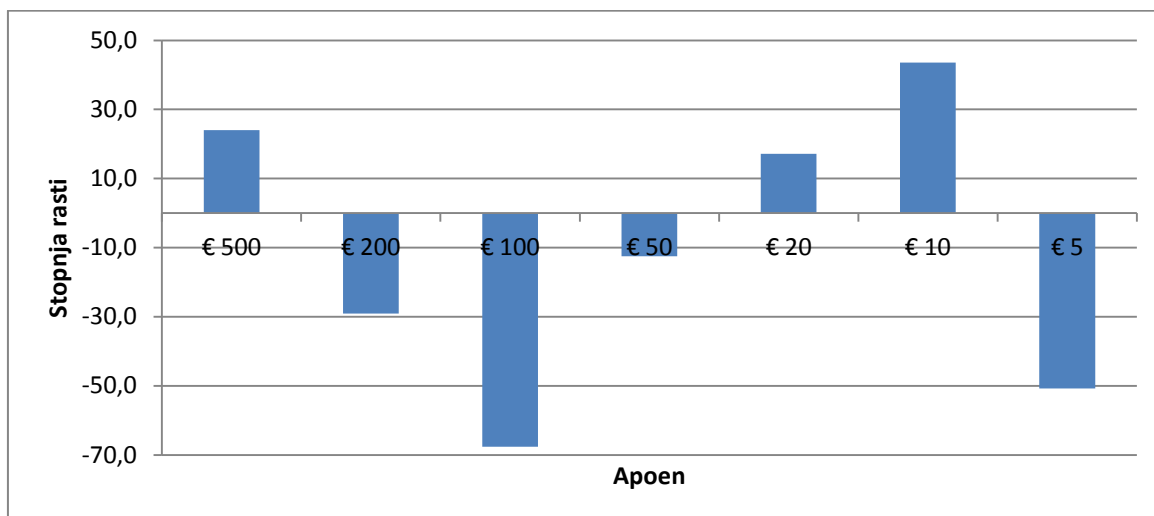
Slika 10: Letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev v Sloveniji konec leta 2010 (gledano količinsko) v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta (v %)



Povzeto in prirejeno po National net issuance of banknotes.

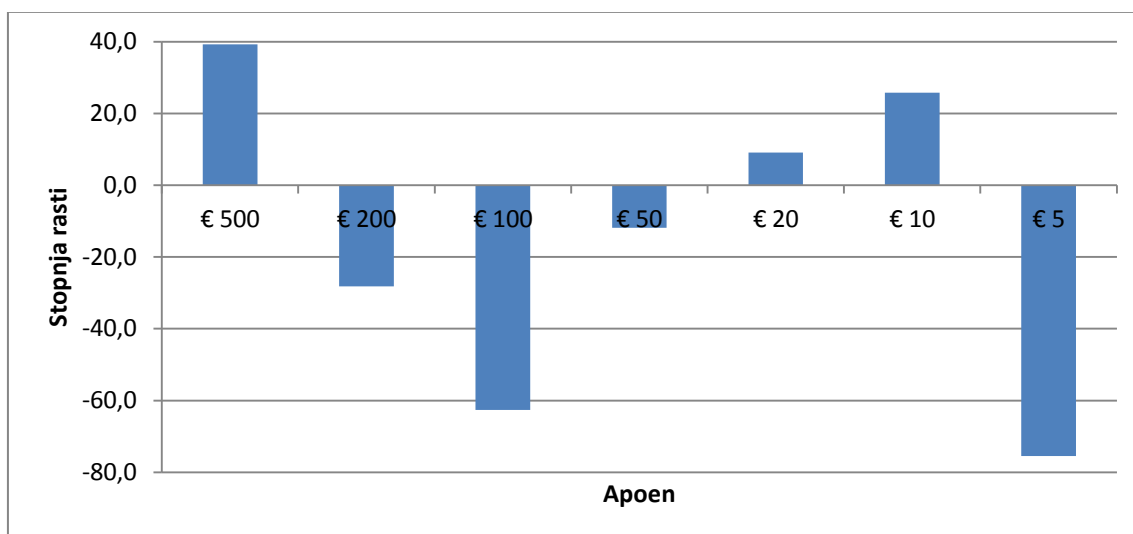
Leto 2011 je bilo na področju izdajanja bankovcev precej umirjeno leto in podobno letu poprej. Letna stopnja rasti neto izdanih bankovcev je bila še vedno višja od povprečja Evrosistema, vendar nižja kot v predhodnih letih (gledano vrednostno, je ostala na isti ravni kot v letu 2010). Povpraševanje po apoenu €500 se je sicer v začetku leta nekoliko povečalo, kar povezujemo z napovedano državljansko nepokorščino slovenskih obrtnikov (organizirano dviganje gotovine iz bankomatov), vendar se je naslednjih mesecih hitro umirilo in vrnilo na normalno raven. Največjo rast je doseglo povpraševanje po apoenu €10 (več kot 50 %), ki je skupaj z apoena €20 in €500 še vedno predstavljal največji delež neto izdaje.

Slika 11: Letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev v Sloveniji konec leta 2011 (gledano količinsko) v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta (v %)



Povzeto in prirejeno po National net issuance of banknotes.

Slika 12: Letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev v Sloveniji konec leta 2012 (gledano količinsko) v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta (v %)

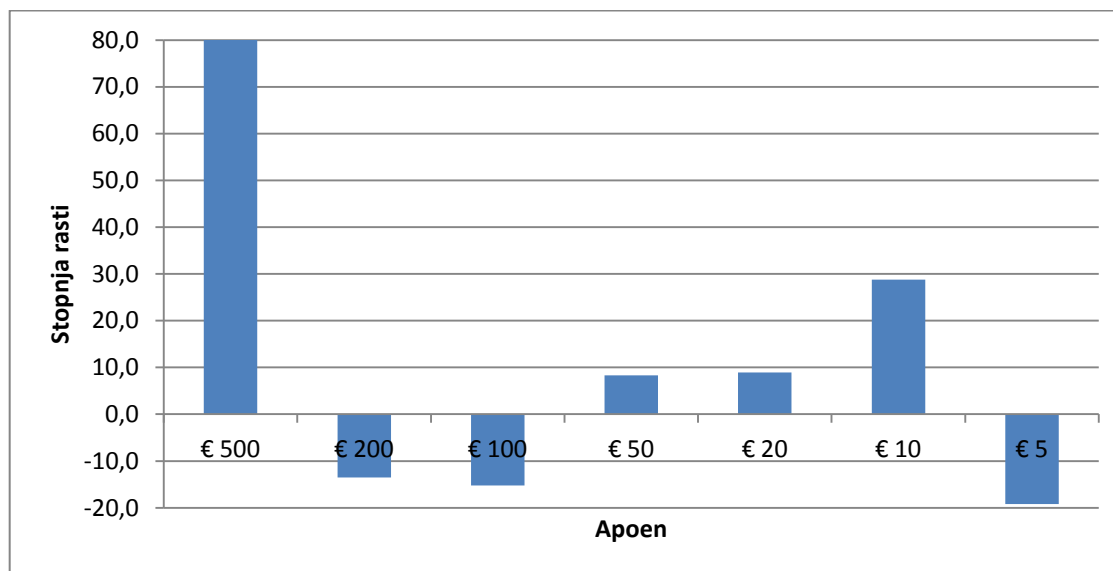


Povzeto in prirejeno po National net issuance of banknotes.

Leta 2012 je bila rast neto izdanih bankovcev v Sloveniji najnižja od vseh let od prevzema evra naprej in je dosegla le dobrih 8 % (Slika 13). Situacijo gre delno pripisati razmahu dolžniške in bančne krize ter posledično šibke ekonomske rasti znotraj Slovenije in tudi večine držav Evrosistema, kar je znižalo povpraševanje po bankovcih nasploh, še najbolj pa se je znižalo povpraševanje po apoenih nižje vrednosti. Drugi razlog za nižjo rast neto izdane gotovine v obtočnik pa najdemo v čezmejni migraciji bankovcev. Poleg običajne migracije evrskih bankovcev med državami (npr. turisti, delavci, itd.), je v letu 2012 na

neto izdajo pomembno vplivala tudi precejšnja količina prejetih bankovcev, ki so bili v Slovenijo prepeljani iz sosednje Hrvaške. Ti so kar za trikrat presegli zneske prejšnji let.

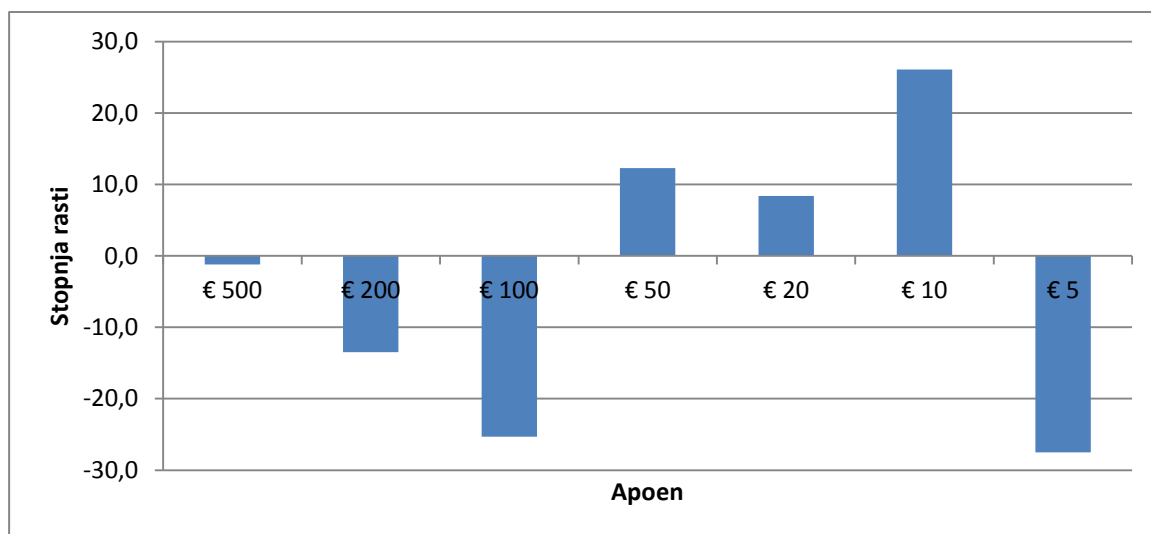
Slika 13: Letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev v Sloveniji konec leta 2013 (gledano količinsko) v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta (v %)



Povzeto in prirejeno po National net issuance of banknotes.

Za razliko od prejšnji treh let, je bilo **leto 2013** precej turbulentno. Letne stopnje rasti količine neto izdanih bankovcev za leto 2013 prikazuje Slika 13. Ob zaostritvi situacije na Cipru konec marca 2013 in ugibanjih o možnih naslednjih državah, ki bi zaprosile za finančno pomoč (med njimi Slovenija), je bilo zaznano precejšnje povečano povpraševanje po gotovini oz. konkretnije predvsem po bankovcu apoena €500. Na letni ravni se je neto izdaja apoena €500 skoraj podvojila. Količinski prirast je znašal dobrih 744.000 kosov oziroma 88,44 %, kar je najvišja stopnja rasti obravnavanega obdobja v Evrosistemu, celo slabih 11 odstotnih točk višja od ciprske. Pri tem dobrih 60 % navedenega prirasta odpade na obdobje po začetku ciprske krize (od konca marca do avgusta 2013). Skupna letna rast, gledana količinsko, za razliko od omenjenega apoena ni izstopala in je znašala 19,1 %. Nasprotno pa je bila zabeležena izjemno visoka skupna letna rast gledano vrednostno, ki je znašala skoraj 60 %. Kar je logična posledica povečanega povpraševanja po najvišjem apoenu. Pri tem je zanimivo tudi dejstvo, da je bilo povečano povpraševanje po gotovini zaznati le lokalno (na Cipru, v Sloveniji in v Luksemburgu), vpliv na Evrosistem kot celoto pa je bil neznaten.

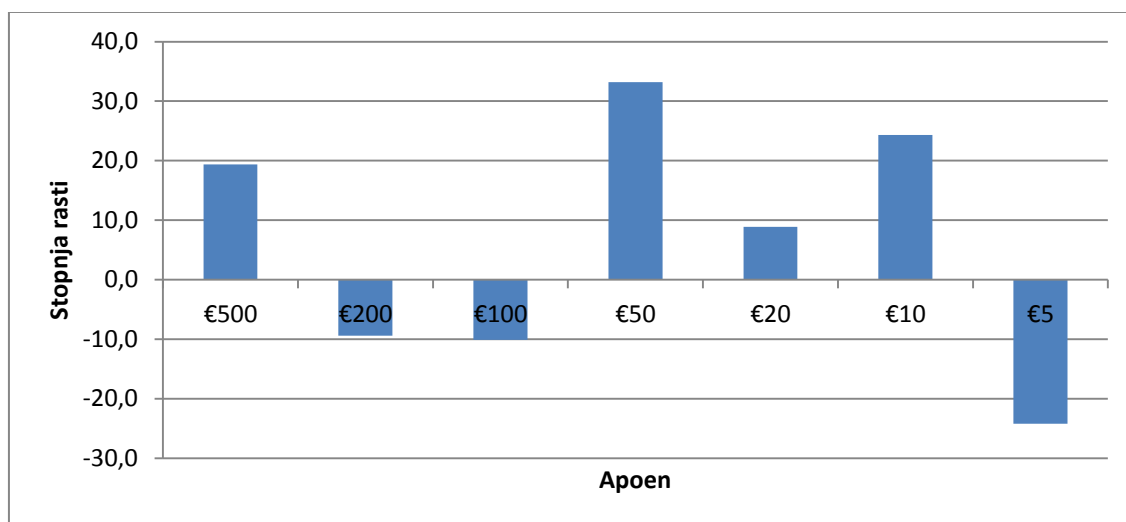
Slika 14: Letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev v Sloveniji konec leta 2014 (gledano količinsko) v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta (v %)



Povzeto in prirejeno po National net issuance of banknotes.

V letu 2014 je letna stopnja rasti neto izdanih bankovcev znašala 14,7 %, največji količinski delež v neto izdaji je pripadal apoenu €10, največji vrednostni delež pa je še naprej predstavljal apoen €20 kot nosilni apoen v bankomatih. Rast neto izdaje apoena €500 se je v primerjavi s prejšnjim letom znižala, vendar je še vedno ostala na relativno visoki ravni, kar lahko povežemo z višjim neinstitucionalnim varčevanjem ljudi v drugi polovica leta 2014 kot posledico razglasitve likvidacije Probanke in Factor banke ter pričakovanih rezultatov stres testov slovenskih bank.

Slika 15: Letne stopnje rasti neto izdanih bankovcev v Sloveniji konec leta 2015 (gledano količinsko) v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta (v %)



Povzeto in prirejeno po National net issuance of banknotes.

Največji prispevek k rasti neto izdane gotovine v obtok v **letu 2015** so dodali apoeni €50, €10 in €500. Povpraševanje po €500 apoenu se je v letu 2015 povečalo za 19,5 %, kar je precej več kot leto poprej, in je približno 16-krat višje od stopnje rasti povpraševanja po tem apoenu na ravni Evrosistema. Povečano povpraševanje deloma povezujemo z t.i. grško krizo, ki je izbruhnila v prvi polovici leta ter posledično neinstitucionalnim domačim varčevanjem, ko ljudje povečujejo hranjenje gotovine doma, zmanjšujejo pa hranjenje gotovine v hranilnih institucijah. V letu 2015 je bila, za razliko od vseh prejšnjih let, rast neto izdanih bankovcev najvišja pri apoenu €50 (33,2 %), nasprotno se zadnjih nekaj let znižuje rast neto izdanih bankovcev apoena €20, kar kaže, da primat "vodilnega" apoena iz €20 prehaja na €50.

Rast povpraševanja po bankovcih v letu 2015 lahko, poleg dejavnikov povezanih z grško krizo, pojasnimo tudi z vzajemnim delovanjem naslednjih dejavnikov (Banka Slovenije, 2015):

- Vloge so zajamčene do 100.000 EUR (morebitna harmonizacija pravil na ravni Evrosistema v očeh komitentov ustvarja negativni zgled za prihodnje; v času negotovosti se komitenti z vlogami nad 100.000 EUR soočeni z višjo verjetnostjo izgube dela prihrankov).
- Ključna obrestna mera je rekordno nizka (lanska sprememba ključne obrestne mere za skupaj 20 odstotnih točk na 0,05 %, ob ohranjenem razponu +/- 15 odstotnih točk za mejno posojilo in mejni depozit, se je hitro prenesla v nižje pasivne obrestne mere hranilnih institucij in s tem nižjo naklonjenost komitentov, da svoje depozite držijo na bankah).
- Določeno prevozno podjetje je novembra 2014 prenehalo poslovati v Sloveniji, vse njihove stranke pa je prevzelo avstrijsko podjetje, kamor se tudi dnevno pošiljajo iztržki bankovcev. V BS ocenjujemo, da je imel ta faktor pomembno vlogo na povečano neto izdajo bankovcev v letu 2015.

Gledano apoensko strukturo neto izdanih bankovcev, se ta med leti ni bistveno spreminjala. K rasti neto izdaje so tekom vseh opazovanih let prispevali apoeni €500, €20 in €10. V zadnjih 3 letih se jim je pridružil še apoen €50, katerega neto izdaja je v drugi polovici leta 2012 spremenila smer in na letni ravni postala pozitivna. Spremembo smeri neto izdaje apoena €50 povezujemo z vse večjim izplačevanjem tega bankovca v bankomatih. Na drugi strani je neto izdaja apoenov €200, €100 in €5 hitro po uvedbi postala negativna. Negativne neto izdaje apoena €100 povezujemo z izplačevanjem tega apoena na bankomatih drugih držav (npr. Avstrija), kar povzroča migracijo tega apoena v Slovenijo in posledično nižjo domačo izdajo. Negativno neto izdajo apoena €200 povezujemo zgolj z njegovo nepriljubljenostjo med uporabniki. Nepriljubljenost je vidna tudi na ravni Evrosistema, kjer je količinski in vrednostni delež tega apoena v letu 2015 znašal 1,2 % in 4,2 %.

Kot že nekajkrat poudarjeno, pri neto izdaji bankovcev pomembno vlogo igra tudi migracija. Migracija se lahko dogaja znotraj Evrosistema, kar se v primeru Slovenije dogaja z bankovci apoena €100 in se je dogajalo do leta 2012 tudi pri apoenu €50. Ker je Slovenija t.i. zunanja država Evrosistema, beležimo tudi prilive in odlive bankovcev izven Evrosistema, najpogosteje v bivše jugoslovanske republike. Natančne statistike za tovrstne migracije ne obstajajo, po podatkih, ki so na voljo, pa je razvidno, da se iz sosednje Hrvaške v Slovenijo v povprečju prepelje za okoli 100 mio EUR bankovcev letno. Izstopa leto 2012, ko je bilo iz tega naslova prepeljanih bankovcev v višini 528 mio EUR (National net issuance of banknotes).

Po opravljeni analizi gibanja bankovcev v obtoku lahko zaključimo slednje:

- Kljub čedalje večji ponudbi negotovinskih plačilnih instrumentov, ki smo jim priča v zadnjih letih in kljub stalnemu povečanju števila negotovinskih transakcij, se skupna vrednost neto izdanih bankovcev v Sloveniji še naprej povečuje. Kar pomeni, da do sedaj, razpoložljivost negotovinskih plačilnih instrumentov ni imela bistvenega vpliva na povpraševanje po gotovini oziroma bankovcih.
- Reakcije uporabnikov gotovine na turbulence v gospodarskem okolju so se vedno odrazile v povečani uporabi gotovine, posebej apoenov višjih vrednosti. To dokazuje, da ljudje še vedno najbolj zaupajo fizičnemu denarju in posledično postavlja trditve o postopnem upadanju uporabe gotovine ali celo njeni popolni ukinitvi, daleč od realnosti.
- Na gibanje neto izdanih bankovcev v Sloveniji pomembno vpliva migracija znotraj in izven meja Evrosistema.
- Razpoložljivost apoenov vpliva na njihovo uporabo. Dober primer je €50 bankovec, katerega uporaba v Sloveniji je močno povečala z njegovo umestitvijo v bankomate, ki služi kot najpogosteje uporabljeni vir pridobitve gotovine.

3.4 Uporaba bankovcev visokih apoenov

Konec leta 2015 je bilo v obtoku 614 mio bankovcev apoena €500 v skupni vrednosti 307 mrd EUR, kar predstavlja 28 % celotne vrednosti bankovcev v obtoku. Precej manj je v obtoku bankovcev apoena €200, njihov delež v vrednosti celotnega obtoka je namreč znašal le dobrih 4 % (41 mrd EUR). Kljub temu, da sta oba apoena beležila precejšnjo rast v obtoku od prevzema evra leta 2002 naprej, pa je, gledano vrednostno, njun delež med leti 2009 in 2015 upadel iz 39% na 33 % celotne vrednosti obtoka. Ta delež je nižji od deležev, ki so jih beležili najvišji apoeni nacionalnih valut evropskih držav preden so prevzele evro, ter tudi nižji od deležev, ki jih beležijo najvišji apoeni švicarskega franka in ameriškega dolarja. Konec novembra 2015 je npr. delež apoena \$100 v celotni vrednosti dolarskega obtoka znašal kar 79 %.

Od prevzema evra dalje so evrski bankovci visokih apoenov igrali pomembno funkcijo hranilca vrednosti. V to smo se lahko prepričali v časih nizkih obrestnim mer, ko se ljudem ne splača varčevati v bankah in v primerih turbulenc na gospodarskem in političnem področju, ko se je po pravilu povečala uporaba gotovine oz. bankovcev. To jasno dokazujejo reakcije ljudi, ki so sledile propadu investicijske banke Lehman Brothers, grški in ciprski krizi ter depreciaciji ruskega rublja, ki so se odrazile v povečani neto izdaji evrskih bankovcev v višini 6,4 mrd kosov, pri čemer sta dve tretjini predstavljali izplačila v apoenu €500 (European Central Bank, 2016a).

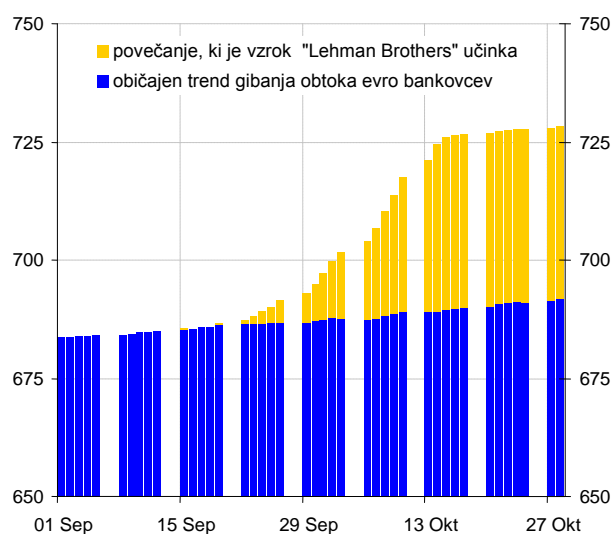
3.4.1 Uporaba bankovcev visokih apoenov za ilegalne namene

Pri obravnavanju tematike uporabe bankovcev visokih denominacij je vedno v središču pozornosti eno vprašanje: za katere namene se dejansko uporabljajo ti bankovci? Gre v največji meri za uporabo v smislu hranilca vrednosti ali prevlada uporaba za kriminalne namene in sivo ekonomijo? S to tematiko se je ukvarjalo kar nekaj avtorjev, med drugim tudi ECB in Europol, še posebej v zadnjem času pa je tematika ponovno zelo aktualna zaradi pobude o ukinitvi najvišjega apoena evrskega bankovca.

ECB v svojih študijah, ki so temeljile na raziskavah, anketah ter statističnih podatkih, ocenjuje, da se največji delež izdanih bankovcev apoena €500 uporabi v namene hranilca vrednosti. Še več, ocenjuje tudi, da se za namen kopičenja nameni kar 50 % vseh izdanih bankovcev tega apoena, kar pojasnjuje z dejstvom, da bi se v nasprotnem primeru omenjeni apoen bolj pogosto vračal nazaj v banke. Nadalje ugotavlja, da se za transakcijske namene uporabi le majhen delež izdanih evrskih bankovcev visokih apoenov (7–15%), od tega pa en del tudi za financiranje kriminala, pranja denarja ter sive ekonomije. Koliko natančno znaša ta delež, je nemogoče oceniti. Podobno, tudi za primere, ko se bankovci uporabljajo kot hranilec vrednosti, ne vemo, kolikšen delež se uporabi za nelegalne aktivnosti. Kljub temu ECB z veliko verjetnostjo ocenjuje, da se pomemben delež bankovcev visokih apoenov dejansko uporablja za legalne aktivnosti, kar pojasnjujejo z dejstvom, da ljudje vidijo gotovino kot najvarnejše sredstvo za varovanje lastnega premoženja v časih negotovosti. To dokazuje jasna korelacija med dvigi bankovcev (posebej visokih apoenov) in obdobji gospodarske in politične nestabilnosti (European Central Bank, 2016b). Kot primer, slika 16 prikazuje izrazito povečane dvige evrskih bankovcev v času propada banke Lehman Brothers. Z modro barvo je označen normalni trend vrednosti evrskih bankovcev v obtoku na dnevni ravni, z rumeno pa je označeno povečanje, ki je posledica propada omenjene banke.

Na drugi strani, nekateri avtorji zagovarjajo dejstvo, da se bankovci visokih apoenov, še posebej €500 bankovec, primarno uporabljajo za ilegalne aktivnosti in njihovo ukinitve vidijo kot učinkovito rešitev preprečevanja oz. vsaj oteževanje ilegalnih aktivnosti. Dve najnovejši študiji na to temo prihajata iz vrst Europol (2015) in s strani ameriškega raziskovalca Sandsa (2016).

Slika 16: "Lehman Brothers" učinek na obtok evrskih bankovcev po dnevih (v mio EUR)



Vir: Eurosystem net issuance of banknotss.

Sands (2016) v svoji študiji ugotavlja, da so bankovci visokih apoenov idealno plačilno sredstvo za posameznike, ki se bodisi želijo izogniti plačilu davkov, bodisi želijo z njimi financirati kriminal, terorizem ali jih uporabiti za podkupnino. Gotovina namreč zagotavlja anonimnost, ne pušča sledi ter je splošno sprejeta, visoki apoeni pa omogočajo hitra izplačila visokih vrednosti, transportira in hrani se jih brez večjih težav z minimalnimi stroški in majhnim tveganjem odkritja, ker so količinsko obvladljivi (povedano drugače: ne zasedejo oz. ne potrebujejo veliko prostora). Avtor posledično predlaga ukinitvev vseh bankovcev visokih apoenov najpomembnejših svetovnih valut, kot so €500, \$100, CHF 1.000 in £50. Z ukinitvijo bi se po mnenju avtorja precej otežilo delo davčnim utajevalcem, kriminalcem in teroristom, saj bi bili podvrženi večjim stroškom svojim "operacij" in večjemu tveganju odkritja.

Enako kot Sandsova, tudi Europolova študija izhaja iz predpostavke, da se večina bankovcev visokih apoenov (posebej €500), ki so bili izdani v obtok uporablja za ilegalne namene. Avtorji izpostavljajo dejstvo, da bankovci apoena €500 vrednostno predstavljajo kar eno tretjino vrednosti celotnega obtoka in se sprašujejo, v katere namene se lahko porabi takšna ogromna vrednost gotovine, če ne v kriminalne namene. Edini podatki, ki so na voljo o uporabi apoenov visokih vrednosti, so podatki o njihovi izdaji v obtok, kaj se od te točke naprej dela z njimi, pa je neznanka. Europol je mnenja, da dokazi o njihovi uporabi za namene kopičenja niso prepričljivi in da je precej verjetnejša razlaga o njihovi uporabi za ilegalne namene. Avtorji teorijo ilustrativno opišejo z besedami: kljub temu, da se vsa gotovina ne uporabi za potrebe kriminala, vsi kriminalci uporabljajo gotovino v določeni fazi procesa pranja denarja.

Obema omenjenima študijema je skupno dejstvo, da ne bazirata na empiričnih dokazih. Edini argument, ki ga študija Sandsa izpostavlja v prid ukinitvi bankovcev visokih denominacij, je otežitev logističnega procesa uporabe gotovine za ilegalne dejavnosti. Po drugi strani pa avtor nikjer ne predstavi ocene vpliva te "otežitve" na zmanjšanje ilegalnih aktivnosti in posledično učinka ukinitve bankovcev visokih apoenov na zmanjšanje kriminalnih in terorističnih aktivnosti in davčnih utaj. Študija Europolja sicer ponuja številne dokaze uporabe gotovine za ilegalne dejavnosti, po drugi strani pa popolnoma zanemarja empirične dokaze ECB o uporabi gotovine za namen kopičenja.

Dejstvo, da se določen del bankovcev visokih apoenov uporablja za financiranje kriminalnih in terorističnih dejavnosti ter drugih ilegalnih aktivnosti, ni sporno. Problem je v določanju deleža, ki se dejansko uporabi v ta namen. Če ne gre za relativno visok odstotek, je vsak ukrep v smeri ukinjanja visokih apoenov bankovcev nesmiseln in nepotreben strošek vseh držav Evrosistema. Pa še v tem primeru je zelo verjetna posledica le menjava ukinjenega apoena z nižjimi apoeni, ki so vrednostno še vedno zanimivi za kriminalne združbe. Namesto ukinitve bankovcev visokih apoenov se bolj učinkovita rešitev za boj proti kriminalu in terorizmu zdi učinkovit nadzor in tesno medsebojno sodelovanje držav Evropske unije.

3.4.2 Ukinitve bankovca apoena €500

Čedalje večje razsežnosti terorizma, ki smo jim v zadnjih letih priča v Evropi in povezava uporabe bankovcev visokih denominacij za financiranje terorističnih dejavnosti, je pripeljala do tega, da je Svet ECB na začetku leta 2016 obravnaval predlog o čim prejšnjem umiku bankovca €500 iz obtoka. Po poročanju medijev so se zato nekatere države, v ospredju naj bi bil francoski predsednik Francois Hollande, in nekatere institucije (Evropska komisija, Europol), začele zavzemati za umik bankovca iz uporabe. Kot izhaja iz istega članka, je predsednik ECB Evropskemu parlamentu pojasnil, da si ECB želi sprememb na tem področju, in da ji pri tem vidik prihodka od izdaje bankovcev ne bo predstavljal ovire pri morebitni potrebi po ukinitvi predmetnega bankovca. V začetku maja 2016 je sledila končna odločitev Sveta ECB o takojšnjem prenehanju tiskanja bankovca €500 in njegovem umiku iz obtoka do konca leta 2018.

Ali bo izbran ukrep prinesel zelene rezultate bo pokazal čas. Upoštevajoč dejstva, ki so prikazana v poglavju, ki analizira gibanje evrskih bankovcev v obtoku in ugotovitve študij, ki jih je na temo uporabe evrskih bankovcev visokih denominacij opravila ECB, se ne morem znebiti občutka, da gre za impulzivno odločitev, katere posledice niso bile natančno preučene. Zadržki glede predlaganega umika so predvsem naslednji:

- podobni predlogi so bili v preteklosti obravnavani že večkrat, vendar v zvezi s tem ni bila sprejeta nobena odločitev, saj posledice umika niso bile natančno preučene;

- bankovec €500 uspešno opravlja funkcijo hranilca vrednosti, ki je značilna za svetovno močne valute, še zlasti v času nizkih obrestnih mer – umik apoena bi imel v tem pogledu lahko negativne posledice na ugled evrskih bankovcev in splošno na mednarodno sprejemljivost evra kot valute;
- najverjetneje bo umik bankovca €500 pomenil le premik k naslednjim apoenom visokih denominacij, kar bo povečalo stroške tiskanja in procesiranja bankovcev (za nadomestitev vrednosti bi morali izdati bistveno več bankovcev nižjih denominacij);
- dejstvo je, da se je povpraševanje po bankovcu €500 najbolj povečevalo predvsem v času finančne krize, ko so prebivalci Evrosistema dvigovali svoje prihranke zaradi nezaupanja v bančni sistem (ti dvigi so sledljivi, saj se je potrebno v bankah identificirati). Posledično se poraja vprašanje, kakšni dokazi za uporabo v teroristične namene sploh obstajajo.

Prva reakcija uporabnikov gotovine, ki je sledila medijski objavi o morebitnem umiku bankovca €500, je prikazana v Tabeli 6 in v Prilogi 1. Iz podatkov v tabeli in grafov v prilogi je jasno razvidno, da se je že v prvem mesecu po objavi (februar 2016) zmanjšala izdaja bankovca €500, namesto tega se je povpraševanje preusmerilo v apoena €200 in €100. Še najbolj očiten je premik v smeri apoena €200, ki je med uporabniki tradicionalno veljal za najmanj priljubljen bankovec.

Tabela 6: Vpliv prve informacije v javnosti o možni ukinitvi bankovca €500 na povečanje / zmanjšanje evrskih bankovcev v obtoku (v mio EUR)

	€500	€200	€100	€50	€20	€10	€5
Feb 2016	-3.003,8	380,0	1.857,6	1.633,1	-134,1	-103,1	-49,5
Feb 2015	429,3	-92,5	596,5	2.388,7	-228,8	25,8	-47,5

Povzeto in Prirejeno po Eurosystem net issuance of banknotes.

4 RAZISKAVA O UPORABI GOTOVINE V SLOVENIJI

4.1 Uvodna pojasnila

V sklopu obravnave bankovcev v obtoku smo videli, da povpraševanje po bankovcih, tako na ravni Evrosistema, kot tudi v Sloveniji, tekom let narašča. Naraščanje bankovcev v obtoku je posledica treh faktorjev: njihova uporaba za opravljanje plačil, "izvoz" izven Evrosistema ter uporaba v namen hranilca vrednosti. ECB ocenjuje, da se le približno ena tretjina izdanih evrskih bankovcev uporabi za opravljanje plačil, še nekoliko manj, približno 25 %, se izvozi izven Evrosistema, preostanek (torej približno 40 %) oz. največji delež pa se porabi za namene hranilca vrednosti. Slednje tudi pojasnjuje dejstvo, da gotovina v obtoku vztrajno raste, medtem ko se hkrati povečuje tudi število in vrednost

brezgotovinskih plačil. Dodaten dejavnik, ki še zmanjša vpliv brezgotovinskih plačil na uporabo gotovine, je dejstvo, da se en bankovec lahko uporabi za več kot eno transakcijo oz. plačilo. In to zadnje lahko vzamemo kot najbolj smiselno razlago, zakaj se v zadnjih letih povečuje tudi obtok nižjih apoenov evrskih bankovcev, ki se praviloma uporabljajo za opravljanje plačil (Ceoure, 2013).

Nadalje, na podlagi različnih študij, ki so jih bodisi izvedli v ECB, bodisi so jih izvedli v nekaterih državah Evrosistema (Nemčija, Avstrija, Nizozemska), ECB ocenjuje, da je znotraj Evrosistema 70–80 % vseh plačil oz. 50–60 % vrednosti vseh opravljenih plačil na prodajnih mestih, poravnanih z gotovino. Hkrati pa se ugotavlja, da bo najverjetneje ta delež v prihodnosti padel, do katere ravni pa je nemogoče oceniti (Ceoure, 2013). ECB v lastni študij o uporabi gotovine v Evrosistemu iz leta 2008 ugotavlja, da se gotovina najbolj pogosto uporablja za transakcije, katerih vrednost znaša manj kot 20 EUR. Nadalje zaključuje, da je gotovina na dnevni ravni največkrat uporabljen plačilni instrument, vendar iz razloga, ker se najpogosteje uporablja za plačila nizkih vrednosti, ki so tudi najpogostejša. Vsekakor pa to ne pomeni, da se gotovina ne uporablja za plačila višjih vrednosti. Raziskava je pokazala tudi, da v povprečju 20 % vseh vprašanih vedno oz. skoraj vedno uporabijo gotovino za plačila v vrednosti med 200 EUR in 1.000 EUR, 4 % jih je celo odgovorilo, da gotovino običajno uporabijo za plačila nad 10.000 EUR (European Central Bank, 2011b).

Kako pa je z uporabo gotovine v Sloveniji? Delno sem na to vprašanje že odgovorila v sklopu analize gibanja neto izdanih bankovcev, iz kjer je jasno razvidno, da se uporaba gotovine oz. bankovcev tekom let povečuje. V povprečju je letna rast neto izdanih bankovcev celo precej višja od doseženih letnih rasti na ravni Evrosistema. Na vprašanja, v katere namene se gotovina uporablja, v kolikšni meri in kateri faktorji najbolj vplivajo na njeno uporabo, pa bom poskušala odgovoriti v tem poglavju. V ta namen sem izvedla anketo med prebivalci Slovenije in njene rezultate prikazujem v nadaljevanju.

4.2 Namen in cilj raziskave

Osrednji namen raziskave je opredeliti uporabo gotovine med Slovenci in v sklopu tega ugotoviti, v katere namene se gotovina najbolj uporablja, ter izpostaviti ključne dejavnike, ki vplivajo na uporabo gotovine. Ugotovitve bom v naslednji fazi (poglavje 5) primerjala z rezultati primerljivih analiz, ki so bile za zadevno tematiko opravljene bodisi na ravni celotnega Evrosistema, bodisi ločeno v nekaterih državah Evrosistema ter drugje po svetu (ZDA, Kanada). Iz analize gibanja neto izdanih bankovcev že lahko zaključimo, da v Sloveniji število neto izdanih bankovcev na letni ravni stalno raste. Po tem parametru se celo uvrščamo v zgornji del med državami Evrosistema. Preko analize rezultatov raziskave bom nadalje preverjala, za katere namene Slovenci uporabljajo gotovino in kateri so ključni razlogi za njeno uporabo.

Centralne banke Evrosistema vsako leto napovedujejo potrebe po bankovcih za praviloma dve leti vnaprej. Na ta način pridobljene ocene posameznih NCB predstavljajo osnovno informacijo za določitev proizvodnih potreb po bankovcih za Evrosistem kot celoto. Napovedovanje potreb po bankovcih v vseh NCB temelji na oceni prihodnje neto izdaje in števila uničenih bankovcev. Napoved obeh kategorij se v BS oblikuje tehnično in izkustveno in pri slednji bi lahko koristno uporabili tudi podatek o obnašanju prebivalstva na področju porabe gotovine. Nadalje se lahko izvlečke, pridobljene v sklopu magistrske naloge, koristno uporabi tudi pri optimiziranju upravljanja z zalogami v BS.

4.3 Temeljna teza in raziskovalna vprašanja

Ključno vprašanje, na katerega iščem odgovor v sklopu magistrske naloge, se glasi: kako razširjena je uporaba gotovine v Sloveniji in za katere namene se uporablja. Odgovor na to vprašanje iščem preko analize podatkov gibanja bankovcev v obtoku, ki je obravnavana v tretjem poglavju naloge in preko raziskave o uporabi gotovine med prebivalci Slovenije, ki je predmet tega poglavja. Preverjala bom tudi, ali se Slovenci pri uporabi gotovine razlikujemo od držav Evrosistema in nekaterih ostalih držav sveta in ugotovitve predstavila v petem poglavju.

4.4 Načrt raziskave

4.4.1 Viri podatkov

Sekundarni podatki lahko nudijo uporaben vir informacij, s katerimi je možno v celoti ali delno odgovoriti na raziskovalna vprašanja. Predvsem pri raziskavah, kjer proučujemo celotno populacijo neke države ali primerjamo države med seboj, so lahko glavni vir podatkov. Večina raziskovalnih vprašanj pa zahteva kombinacijo sekundarnih in primarnih podatkov, saj so primerni sekundarni podatki pogosto omejeni (Saunders, Lewis, & Thornhill, 2009).

V svoji nalogi sem lahko v precejšnji meri uporabila sekundarne podatke, ki sem jih v večini pridobila iz podatkovnih baz ECB in Banke Slovenije. Sekundarni podatki predstavljajo tudi osnovo za teoretični del naloge. V nalogi so vključeni tudi primarni podatki, ki sem jih pridobila na podlagi anketnega vprašalnika.

4.4.2 Raziskovalna metoda

Primarne podatke sem zbrala z metodo spletnega anketiranja. Bregar, Ograjenšek in Bavdaž (2005) ugotavljajo, da so uporabniki interneta navadno mladi, kar posledično utegne vplivati na reprezentativnost pridobljenega vzorca. Sekundarne podatke sem zbrala z metodo analiziranja gibanja neto izdanih bankovcev v Sloveniji in na ravni Evrosistema, ter z komparativno metodo primerjala podatke za Slovenijo z izbranimi državami.

Spletni vprašalnik zahteva dostop do interneta in računalniško pismenost anketiranca, kar pomeni, da določenega dela populacije raziskovalec ne doseže. Menim, da ta slabost ni bistveno vplivala na velikost in reprezentativnost vzorca, saj je internet v Sloveniji široko uporabljen. Podatki kažejo, da je konec leta 2015 imelo dostop do interneta 78 % vseh gospodinjstev oz. internet je uporabljalo 73 % vseh oseb v starosti 16–74 let (Statistični urad Republike Slovenije, 2015a). Po drugi strani pa so vprašanja vezana na gotovino in njeno rabo precej občutljive narave in posledično lahko pri anketirancu povzročijo določeno stopnjo nezaupljivosti. Spletno anketiranje zagotavlja večjo stopnjo anonimnosti in ravno zaradi tega dejstva sem mnenja, da sem s tovrstnim načinom anketiranja dosegla višjo stopnjo odgovorov, kot bi jo z ostalimi načini anketiranja.

4.4.3 Raziskovalni instrument

Kot raziskovalni instrument sem uporabila spletni anketni vprašalnik (Priloga 2). Vprašalnik je sestavljen iz petih vsebinsko povezanih sklopov in skupaj vsebuje 23 vprašanj. Kot običajno pri vprašalnikih, je dodan še sklop o demografskih značilnostih anketirancev. Vsebina je delno izpeljana iz teoretične osnove, delno temelji na izkušnjah pridobljenih z delom v BS, pri čimer si pomagam tudi z raziskavo, ki so jo na podobno tematiko opravili v ECB (2011).

Pred izvedbo anketiranja je bil vprašalnik preizkušen na petih osebah. Namen testnega anketiranja je poiskati morebitne nejasnosti in identificirati težave pri izpolnjevanju, hkrati pa tudi preveriti, če bodo zbrani podatki omogočili odgovore na raziskovalna vprašanja (Saunders et al., 2009). Rezultati testnega anketiranja so pokazali, da je vprašalnik precej dolg in posledično njegovo izpolnjevanje zamudno. Ker bi omenjena pomanjkljivost lahko negativno vplivala na število pridobljenih odgovorov, je bil vprašalnik skrajšan za dve vprašanji.

Večina vprašanj je zaprtega tipa, kar pomeni, da so možni odgovori naprej navedeni. Slabost zaprtega tipa vprašanj je predvsem v tem, da vnaprej navedeni možni odgovori včasih vplivajo na odgovor anketiranca, oziroma je anketiranec pri odgovorih omejen, saj morda nima na izbiro zelenega odgovora. Prednost takšnega tipa vprašanj izhaja iz dejstva, da je omogočeno lažje analiziranje podatkov in predstavitev rezultatov v obliki tabel in grafov. Eno vprašanje je odprtega tipa, ki anketirancu omogočajo odgovore po lastni izbiri in na ta način lahko natančno povedo svoje mnenje, brez da bi jih omejevali z vnaprej postavljenimi odgovori. Za izvajalce anket je prednost odprtega tipa vprašanj ta, da lahko pridobijo zanimive in uporabne odgovore, po drugi strani pa je interpretacija rezultatov bolj kompleksna in manj transparentna.

Navade ljudi pri uporabi gotovine ne moremo omejiti na neko posebno skupino populacije, posledično so bili moja populacija zanimanja vsi polnoletni prebivalci RS. Anketiranje je potekalo v mesecu aprilu 2016. Do ankete je skupaj dostopalo 189 posameznikov, v končni

vzorec je vključenih 135 posameznikov. Za dostop do anketirancev je bila preko elektronske pošte poslana povezava do spletnega naslova ankete.

4.5 Analiza in interpretacija rezultatov

Anketni vprašalnik sestavlja 23 vprašanj, ki so smiselno razdeljena v pet vsebinskih sklopov. Vprašalniku je dodan še šesti sklop, ki vključuje demografska vprašanja.

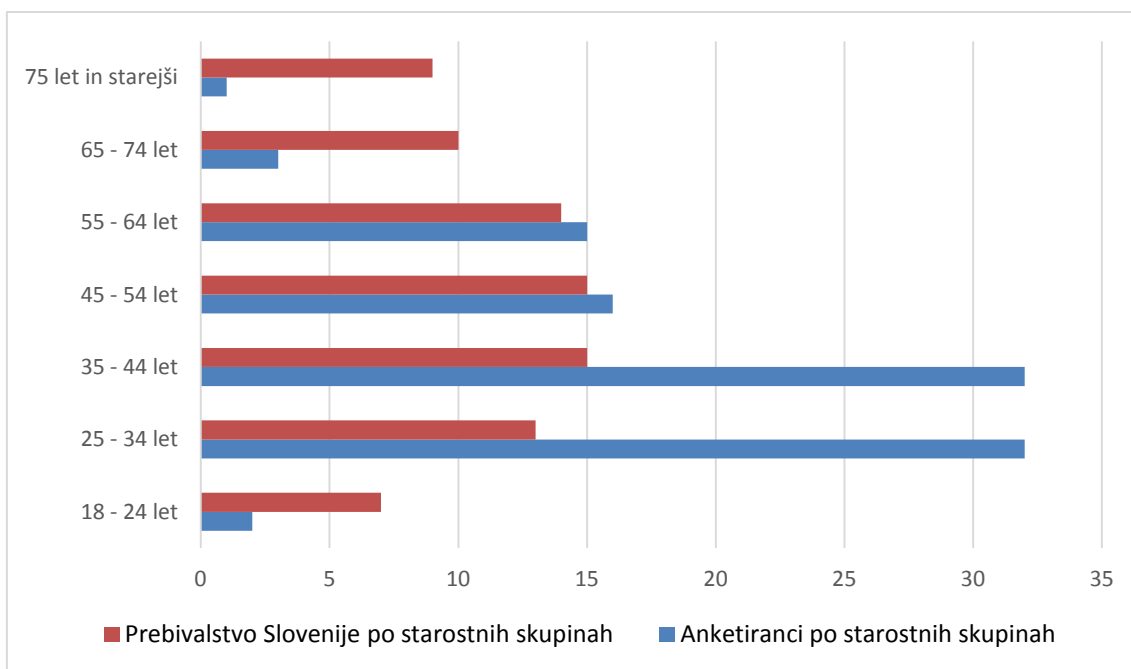
Prvi sklop vključuje vprašanje na tematiko posesti plačilnih instrumentov, katerega ključni namen je ugotoviti, kakšne alternative gotovini za opravljanje plačil ima na voljo slovenski potrošnik. Drugi cilj je bil preveriti, ali morebiti obstaja korelacija med številom alternativ, ki jih ima na voljo potrošnik in uporabo gotovine oziroma ali novosti na področju plačil vplivajo na uporabo gotovine. V okviru vprašanj drugega sklopa preverjam navade ljudi pri uporabi gotovine. Cilj je ugotoviti glavne vire pridobitve gotovine ter preveriti, kateri dejavniki vplivajo na odločitev posameznika o uporabi gotovine. Tretji sklop je namenjen ugotavljanju plačilnih navad potrošnikov in definiranju ključnih prednosti obeh vrst plačil. Četrto in peto poglavje sta namenjena pridobivanju podatkov o uporabi bankovcev višjih apoenov in uporabi gotovine kot hranilca vrednosti.

4.5.1 Predstavitev vzorca

Končni vzorec vključuje 135 anketirancev. Zadnji sklop anketnega vprašalnika vključuje štiri demografska vprašanja, in sicer vprašanja o spolu, starosti, doseženi izobrazbi in dohodku anketirancev. Pri analizi vprašalnika bom poskušala preveriti ali izbrane demografske značilnosti ljudi vplivajo na njihove navade pri uporabi gotovine. Večina, oziroma dve tretjini anketirancev je ženskega spola, ena tretjina moškega spola. Spremenljivko starost sem razdelila na naslednjih sedem razredov: 18 do 24 let, 25 do 34 let, 35 do 44 let, 45 do 54 let, 55 do 64 let, 65 do 74 let ter starejši od 75 let.

Na sliki 17 je z modro barvo označen odstotek anketirancev po posamezni starostni skupini, z rdečo barvo pa odstotek vseh prebivalcev Slovenije po starostnih skupinah. Vzorec je po starostni strukturi primerljiv s strukturo celotnega prebivalstva Slovenije za skupine 45 do 54 let in 55 do 64 let, medtem ko najbolj odstopa pri starostnih skupinah 25 do 34 let in 35 do 44 let. Gledano starostno strukturo anketirancev, sta najmočnejši skupini 25 do 34 let in 35 do 44 let, ki skupaj predstavljata skoraj 65 % vseh anketiranih. Slednje je najverjetneje posledica uporabe spletne ankete, internet pa je precej bolj uporabljen s strani mlajše populacije. Dejstvo, da se je na anketo odzvalo zelo malo število prebivalcev znotraj starostne skupine 18 do 24 let povezujem z vsebino anketnega vprašalnika, ki za mlade ni zanimiva.

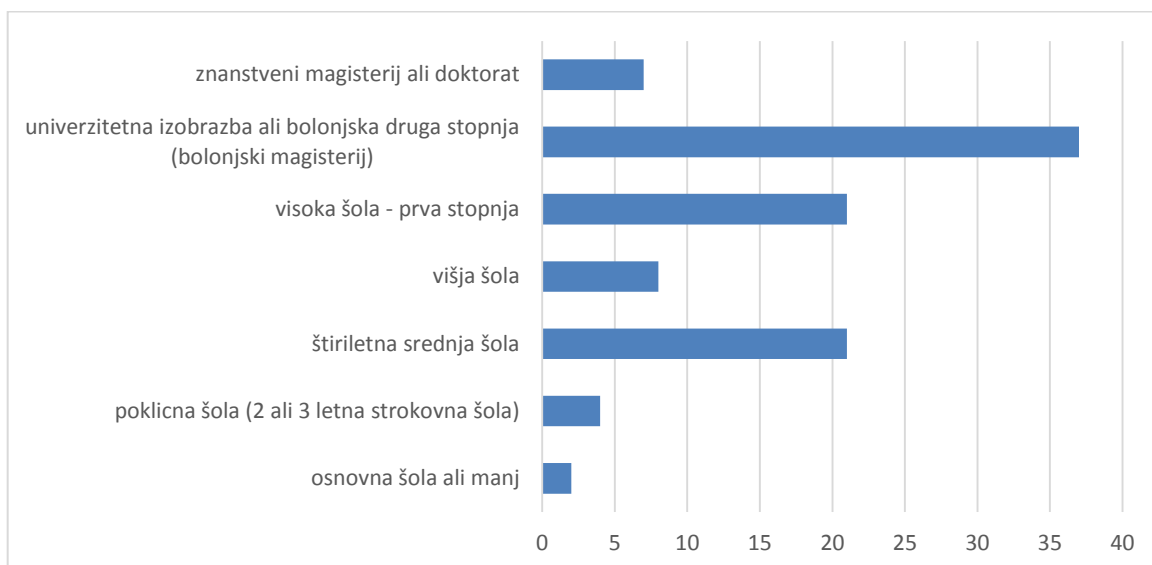
Slika 17: Starostna struktura anketirancev in starostna struktura prebivalcev Slovenije na dan 1. 7. 2015 (v %)



Povzeto in prirejeno po Statistični urad Republike Slovenije, Prebivalstvena piramida Slovenija 2015, 2015.

Naslednja demografska spremenljivka je najvišja dosežena formalna izobrazba in je prikazana na Sliki 18. Opazovano spremenljivko sem razdelila na sedem razredov: osnovna šola ali manj, poklicna šola, štiriletna srednja šola, višja šola, visoka šola – prva stopnja, univerzitetna izobrazba ali bolonjska druga stopnja ter znanstveni magisterij ali doktorat.

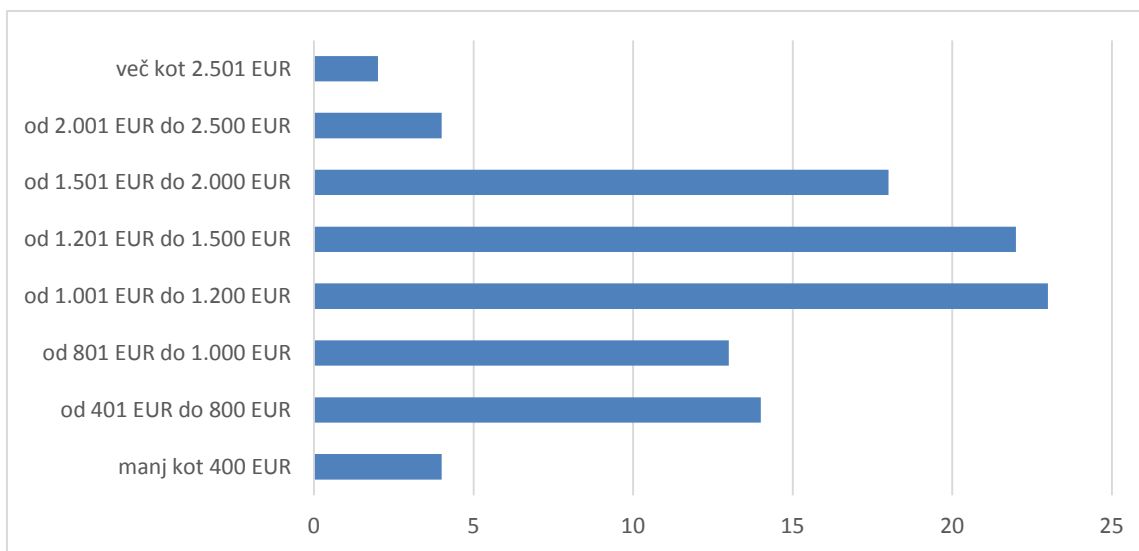
Slika 18: Izobrazbena struktura anketirancev (v %)



Največ anketirancev, 37 % vseh vprašanih, ima dokončano univerzitetno izobrazbo ali drugo bolonjsko stopnjo. S približno 20 % sledijo anketiranci z opravljeno štiriletno srednjo šolo in visoko šolo.

Četrta pomembna demografska spremenljivka je povprečni mesečni neto prejemek. Spremenljivko sem razdelila na osem razredov, ki so prikazani v sliki 19.

Slika 19: Struktura anketirancev glede na neto mesečni prejemek (v %)



Skoraj dve tretjini vse anketiranih dosega neto mesečni prejemek med 1.001 EUR in 2.000 EUR. 27 % prejema neto mesečni prejemek v višini med 401 EUR in 1.000 EUR, medtem ko najmanj anketirancev spada v skrajne skupine neto mesečnih prejemkov, pod 400 EUR oz. nad 2.000 EUR. Oblikovane skupine žal niso primerljive z razredi, ki jih beleži Statistični urad RS, posledično primerjava vzorca s celotnim prebivalstvom Slovenije ni možna.

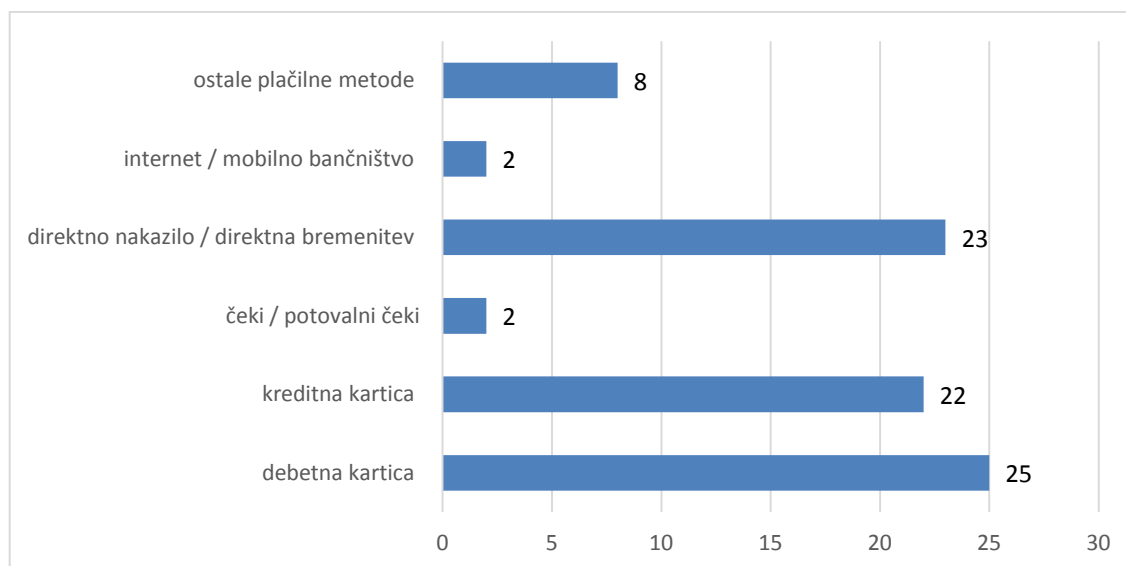
4.5.2 Predstavitev rezultatov raziskave

Prvi tematski sklop vprašanj vključuje vprašanje na temo posesti plačilnih instrumentov, ki so na voljo anketirancem. Namen vprašanja je ugotoviti, koliko različnih plačilnih instrumentov ima na voljo slovenski potrošnik in ugotoviti morebitno korelacijo z uporabo gotovine. Po logičnem sklepanju bi hitro lahko zaključili, da večja izbira raznolikih in inovativnih plačilnih instrumentov večja njihovo uporabo in na drugi strani zmanjšuje uporabo tradicionalnega plačilnega sredstva, gotovine. Vendar pa ECB v svoji raziskavi (European Central Bank, 2016e) ugotavlja, da temu ni tako, vsaj ne na kratek rok. Zaradi prednosti, ki jih prinašajo brezgotovinski plačilni instrumenti in stalnih inovacij, ki smo jih deležni ne tem področju, na dolgi rok lahko pričakujemo določeno zmanjšanje potreb po gotovini. Vendar pa je potrebno pri tem upoštevati tudi dejstvo, da brezgotovinski plačilni instrumenti tekmujejo tudi med seboj in večanje njihove ponudbe dejansko v največji meri

pomeni prav prerazdelitev uporabe od enega negotovinskega plačilnega instrumenta k drugemu.

Anketiranci so v sklopu prvega vprašanja navedli oz. izbrali plačilne instrumente, ki jih imajo na voljo.

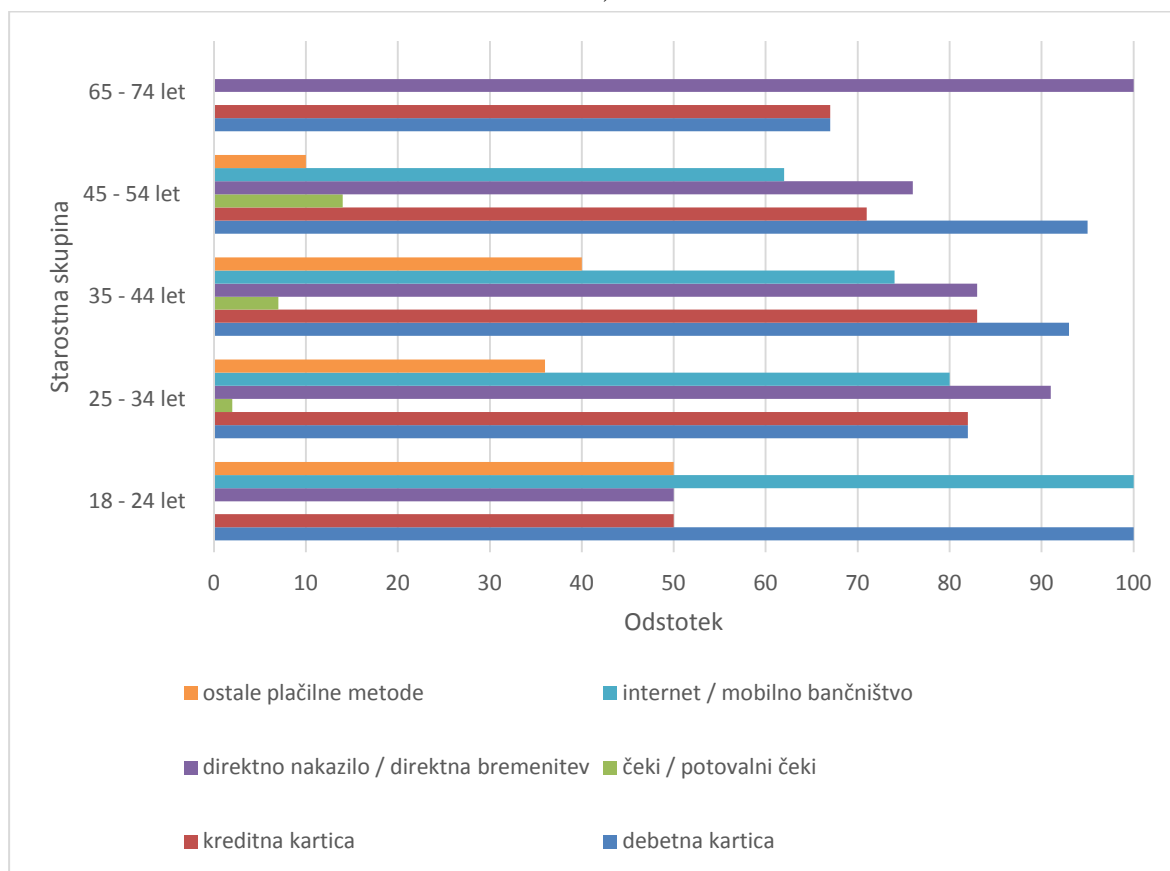
Slika 20: Plačilni instrumenti, ki jih imajo anketiranci na voljo (v %)



V povprečju imajo anketiranci na voljo 3,7 plačilnih instrumentov. Največkrat izbrani odgovori so debetna kartica, direktno nakazilo, kreditna kartica in internet oz. mobilno bančništvo. Odgovore sem primerjala s starostnimi skupinami anketirancev, pri čemer ugotavljam, da večjih razlik med najbolj zastopanimi starostnimi skupinami ni, kar je razvidno iz slike 21.

Drugi sklop vprašanj je namenjen ugotavljanju navad ljudi pri uporabi gotovine. Preko odgovorov želim preveriti, kako pogosto ljudje dvigujejo gotovino ter kakšna je povprečna vrednost dviga. Nadalje želim ugotoviti najpogostejše vire pridobitve gotovine ter preveriti ali dejavniki, kot so dostopnost, cena in občutek varnosti, vplivajo na uporabo gotovine. Številni avtorji, ki so se ukvarjali s tematico uporabo gotovine, med katerimi sta tudi van der Horst in Matthijsen (2014), poudarjajo, da se v večini primerov, pri uporabi gotovine, ljudje ne odločajo razumsko ali vnaprej načrtovano, temveč so njihove odločitve največkrat produkt avtomatične odločitve in čustev.

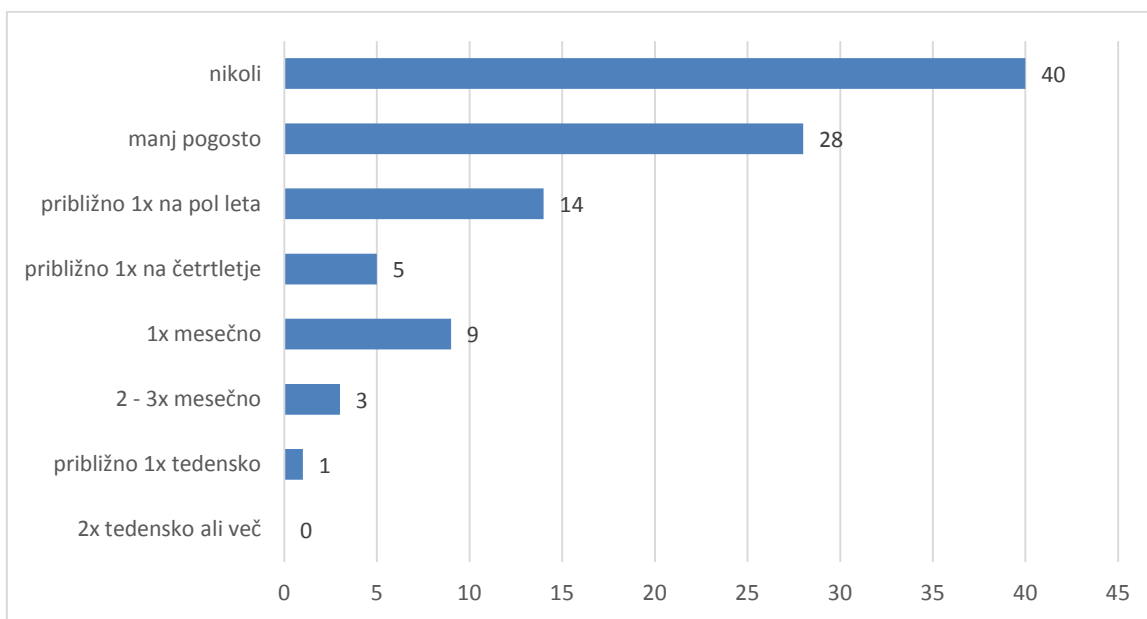
Slika 21: Plačilni instrumenti, ki jih imajo anketiranci na voljo po starostnih skupinah (v %)



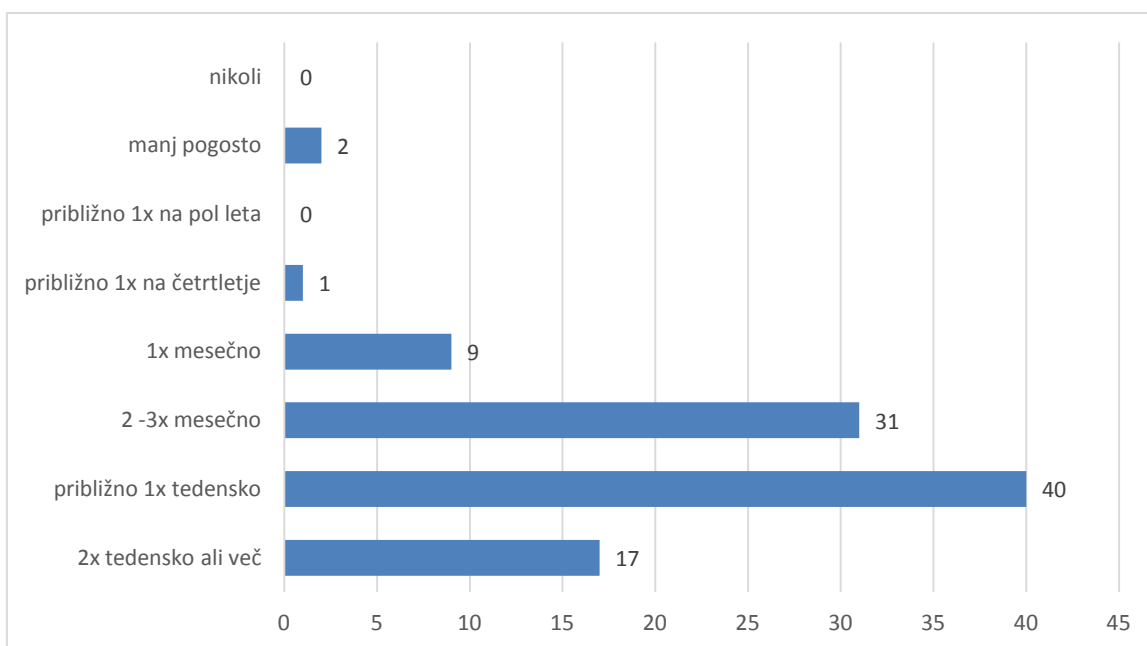
Vprašanja od 1 do 4 iz drugega sklopa ugotavljata navade anketirancev pri dvigovanju gotovine preko bančnih okenc in bančnih avtomatov.

Analiza rezultatov pokaže, da je dvig gotovine preko bančnih okenc precej neobičajen pojav za anketirance, medtem ko je na drugi strani dvig preko bančnih avtomatov pričakovano precej bolj razširjen. Večina (40 % anketirancev) je namreč odgovorila, da gotovine nikoli ne dvignejo preko bančnega okenca, medtem ko kar 57 % anketirancev dviguje gotovino na bančnem avtomatu vsaj enkrat tedensko. Le 4 % anketirancev dviguje preko bančnega okenca pogosteje kot enkrat mesečno, medtem ko 5 % anketirancev dviguje preko bančnih avtomatov redkeje kot enkrat mesečno. Odgovore anketiranih prikazujeta Sliki 22 in 23.

Slika 22: Pogostost dviga gotovine preko bančnih okenc (v %)

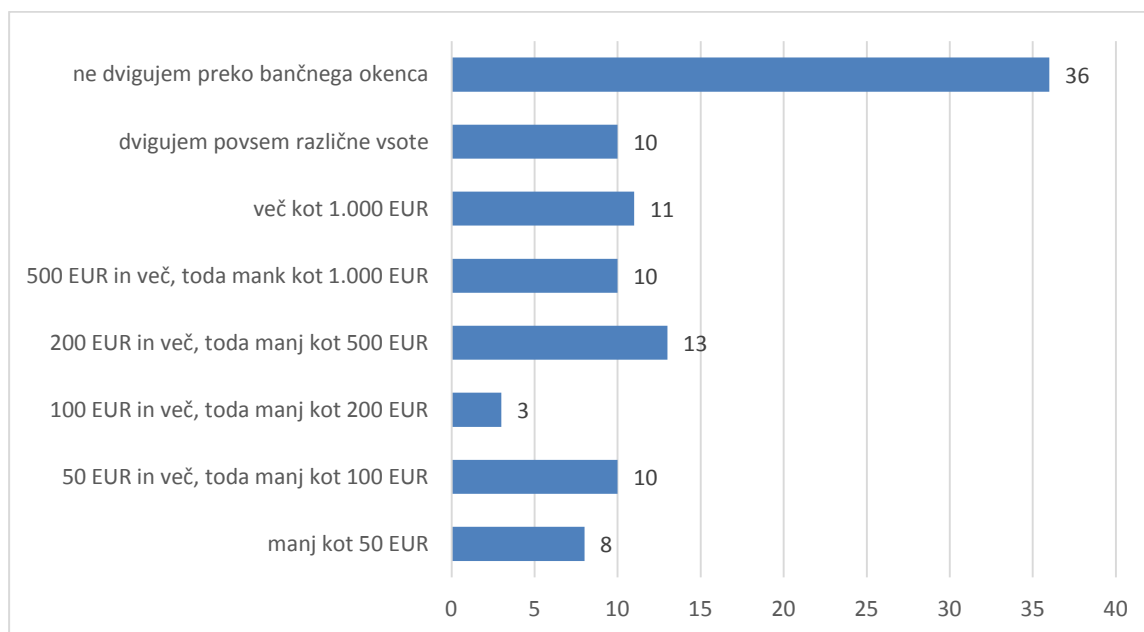


Slika 23: Pogostost dviga gotovine preko bankomatov (v %)



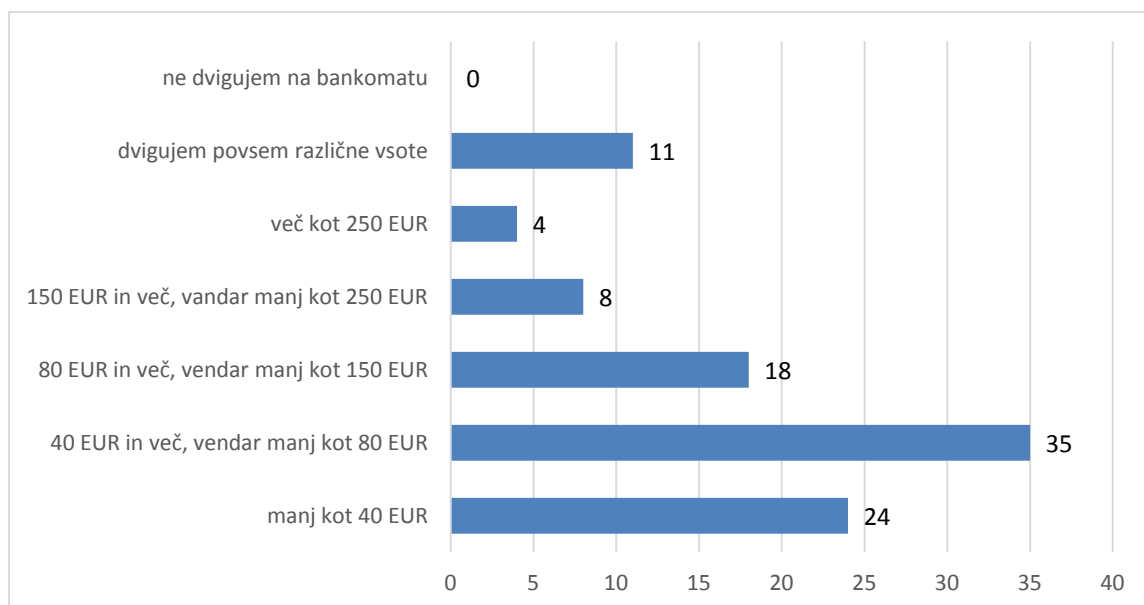
Anketirancem, ki dvigujejo gotovino preko bančnega okenca, sem dodala vprašanje o povprečni višini opravljenega dviga. Ključni ugotovitvi, ki ju razberemo iz slike 24, sta dve: anketiranci preko bančnih okenc dvigujejo povsem različne vsote gotovine ter da je običajni dvig večine anketirancev (54 % vseh anketiranih, ki dvigujejo gotovino preko bančnih okenc) relativno visok, saj znaša več kot 200 EUR. Kar nadalje pomeni, da se anketiranci za dvig na bančnem okencu največkrat odločajo takrat, ko potrebujejo večje vsote gotovine.

Slika 24: Povprečna višina dviga gotovine preko bančnih okenc (v %)



Bančni avtomati zaradi omejitev v višini dovoljenih dnevnih dvigov v svoji osnovi ne omogočajo visokih zneskov dvigov, kar se odraža tudi v ugotovitvah analize. Pri skoraj 60 % vseh anketiranih je povprečni dvig preko bančnega avtomata nižji od 80 EUR, od tega je pri 24 % nižji od 40 EUR. Le 4 % jih v povprečju na enkrat dvigne več kot 250 EUR.

Slika 25: Povprečna višina dviga gotovine preko bančnih avtomatov (%)



Nemška centralna banka je v letu 2010 opravila raziskavo o uporabi gotovine v Nemčiji oz. natančneje o navadah ljudi pri dvigovanju gotovine (Deutsche Bundesbank, 2010). Ena izmed ključnih ugotovitev analize je ta, da imajo socio-demografski dejavniki precejšen vpliv na navade ljudi pri dvigovanju gotovine. Največji vpliv so zaznali pri dejavniku starost, kjer ugotavljajo, da ljudje v starostni skupini nad 65 let skoraj izključno uporabljajo bančna okenca za dvige gotovine. Medtem ko mlajše generacije (do 34 let) zelo pogosto dvigujejo gotovino preko bankomatov: 60 % jih opravi dvig vsaj enkrat tedensko in samo 7 % uporablja bankomate redko oz. nikoli. S staranjem se uporaba bankomatov zmanjšuje. Zaznali so tudi povezavo med višino dohodka posameznikov in povprečno višino dviga, kjer ugotavljajo, da anketiranci z višjimi dohodki praviloma opravljajo dvige v višjih vrednostih. Tretja povezava, ki jo opažajo, je povezava med stopnjo izobrazbe in pogostostjo dvigov na bančnih avtomatih. Bolj izobraženi ljudje naj bi večkrat dvigovali preko bančnih avtomatov, medtem ko tisti z nižjo stopnjo izobrazbe pogosteje dvigujejo preko bančnih okenc.

Slednje korelacije sem preverila tudi pri moji raziskavi in ugotavljam sledeče:

- Anketirani v starostni skupini nad 65 let manjkrat dvigujejo gotovino preko bančnih okenc kot preko bančnih avtomatov.
- Mladi do 34 let pogosto dvigujejo gotovino preko bankomatov. Večina v povprečju gotovino dvigne vsaj 2–3krat mesečno, 50 % pa jih v povprečju gotovino dvigne vsaj 1 x tedensko.
- Pri anketirancih je opaziti določeno pozitivno povezanost med višino povprečnega neto prejemka in višino povprečnega dviga, vendar zaradi majhnosti vzorca in posledično neenakomerne razporeditve med dohodkovnimi razredi, tega ni mogoče z gotovostjo potrditi ($\chi^2 = 42,28 < \chi^2_0 = 57,50$; $\alpha = 0,05$; ne moremo zavrniti ničelne domneve, ki predpostavlja, da spremenljivki med seboj nista povezani).
- Rezultati ankete ne odražajo pozitivne korelacije med stopnjo izobrazbe in številom dvigov na bančnih avtomatih ($\chi^2 = 25,63 < \chi^2_0 = 79,08$; $\alpha = 0,05$; ne moremo zavrniti ničelne domneve, ki predpostavlja, da spremenljivki med seboj nista povezani).

Grafični prikaz navedenih ugotovitev je razviden iz priloge 3.

Iz analize vprašanj o načinu, pogostosti in višini pridobivanja gotovine lahko zaključimo, da anketiranci gotovino uporabljajo v relativno visokem obsegu. Ključni vir pridobitve so bančni avtomati, ki jih večina anketirancev redno obiskuje, povprečni znesek dviga preko bančnega avtomata pa je nižji od povprečnega zneska dviga preko bančnega okenca. Priljubljenost uporabe bančnih avtomatov lahko logično povežemo tudi z njihovo dostopnostjo, kar sem v anketi preverjala preko vprašanja 5 znotraj obravnavanega sklopa. Anketirance sem prosila, da navedejo koliko minut običajno potrebujejo, da pridejo do lokacije, kjer najpogosteje dvignejo gotovino. Rezultate prikazuje tabela 7.

Tabela 7: Časovna dostopnost do lokacije običajnega dviga (v minutah)

Št. odgovorov	Povprečje	Std. odklon	Minimum	Maksimum
135	6,6	5,32	1	30

V povprečju anketiranci za dostop do običajne lokacije dviga potrebujejo 6,6 minut, po čemer lahko sklepamo, da so viri pridobitve gotovine uporabnikom zelo dostopni. Če se največ dvigov gotovine opravi preko bančnih avtomatov, lahko nadalje sklepamo, da je mreža bančnih avtomatov v Sloveniji široko razpršena in ljudem dostopna in kot taka pozitivno vpliva na uporabo gotovine. Slednje dokazujejo tudi statistični podatki ECB (European Central Bank, 2016f), ki kažejo, da je bilo na dan 9. 3. 2016 v Sloveniji v uporabi 820 bančnih avtomatov na milijon prebivalcev, kar nas uvršča v zgornji del držav Evrosistema. Podatki o številu bančnih avtomatov na milijon prebivalcev za države Evrosistema so predstavljeni v Tabeli 8.

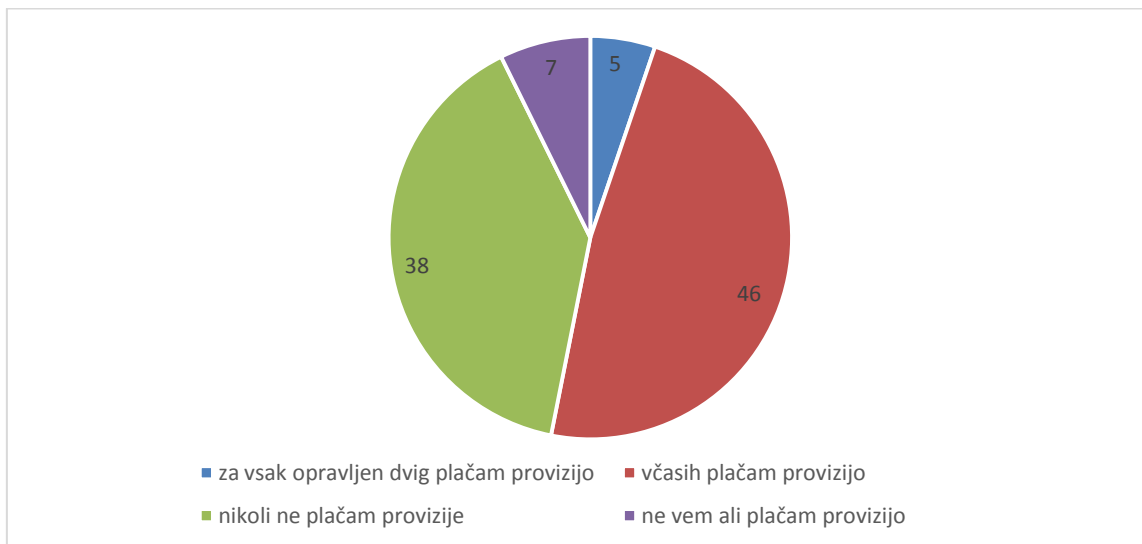
Tabela 8: Število bančnih avtomatov na mio prebivalcev v letu 2016

Država	Št. bančnih avtomatov (na mio preb.)
Portugalska	1.219
Španija	1.173
Avstrija	1.024
Luksemburg	891
Francija	881
Italija	833
Slovenija	820
Ciper	719
Irska	709
Belgija	583
Latvija	525
Slovaška	505
Grčija	496
Malta	491
Nemčija	490
Estonija	459
Nizozemska	414
Litva	304
Finska	279

Povzeto in prirejeno po European Central Bank, Ekonomski bilten (Št. 2, 2016), 2016.

Preverjanje vpliva različnih dejavnikov na uporabo gotovine sem nadaljevala s vprašanjem 6, kjer sem preverjala vpliv dejavnika cene. Anketirance sem spraševala ali za dvige na bančnih avtomatih plačujejo provizijo.

Slika 26: Plačilo provizije za dvige na bančnih avtomatih (v %)



Iz rezultatov je razvidno, da 38 % anketiranih za dvig na bančnem avtomatu nikoli ne plača provizije, 46 % pa jih je odgovorilo, da včasih plača provizijo za dvig. Najmanj anketirancev (5 %) je odgovorilo, da za vsak dvig plača provizijo. Iz navedenega lahko sklepamo, da je pogosta uporaba bančnih avtomatov tudi posledica dejstva, da tovrsten dvig največkrat ni povezan z dodatnimi stroški.

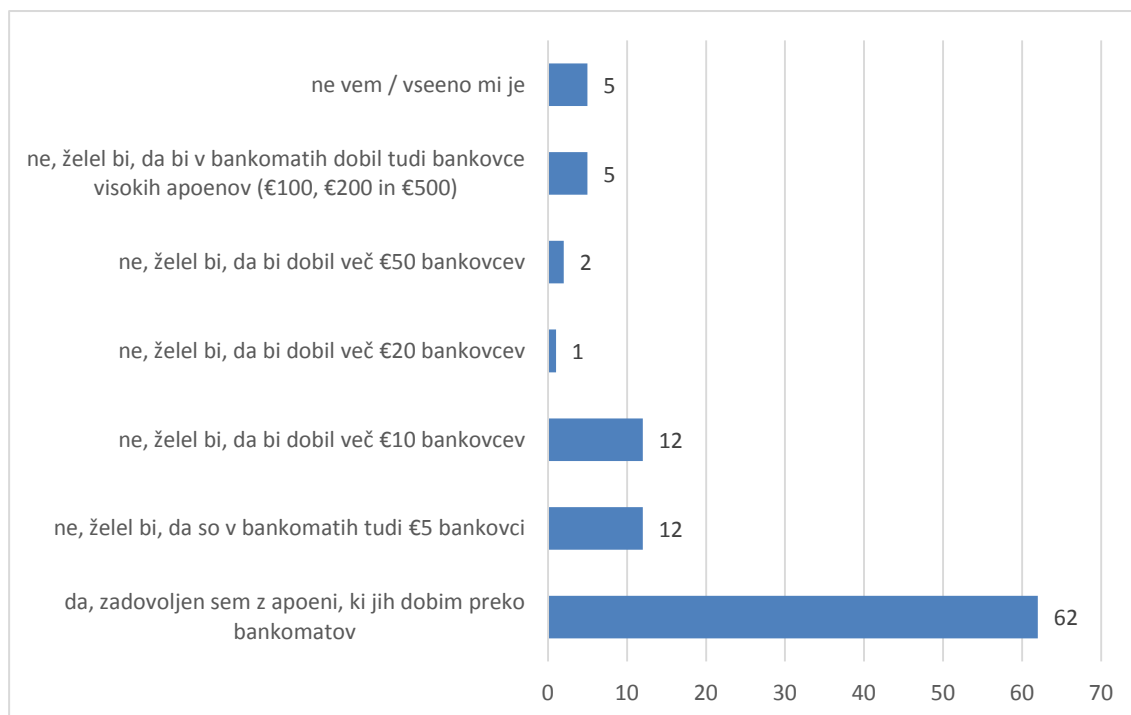
Naslednji dve zastavljeni vprašanji v drugem sklopu se navezujeta na razpoložljivost apoenske strukture gotovine oz. bankovcev. S prvim sem želela preveriti, ali so anketiranci zadovoljni z apoeni, ki jih dobijo preko bančnih avtomatov, z drugim pa preveriti, katere apoene imajo največkrat v denarnici.

Iz slike 27 je razvidno, da je velika večina anketirancev zadovoljna z apoensko strukturo bankovcev, ki so na voljo v bančnih avtomatih. 14 % anketiranih ne bi spreminjalo apoenske zastopanosti (od tega si jih 12 % želi več €10 bankovcev, 1 % si želi več €20 bankovcev ter 2 % si želi več €50 bankovcev), 5 % odstotkov vprašanih bi v bančne avtomate vključili visoke apoene, 12 % pa najnižji apoen. Dejstvo, da so uporabniki gotovine zadovoljni z apoensko strukturo v bančnih avtomatih prav tako pozitivno vpliva na uporabo bančnih avtomatov in posledično gotovine.

Pozitivno odvisnost med uporabo določenega apoena bankovca in njegovo zastopanostjo v bančnem avtomatu lahko pokažemo kar na primeru Slovenije. V prvih dveh letih po uvedbi evra so bančni avtomati v Sloveniji vsebovali samo dva apoena: €10 in €20. Skladno s tem dejstvom, je bil delež porabe obeh apoenov v celotni porabi gotovine daleč največji. Po

drugi strani je bilo povpraševanje po apoenu €50 nizko, beležena je bila celo negativna neto izdaja tega apoena. Po opravljeni analizi povprečnih dvigov preko bančnih avtomatov s strani BS (Banka Slovenije, 2008), so banke postopoma začele v bančne avtomate umeščati tudi €50 bankovce, s čimer se je opazno povečalo povpraševanje po tem apoenu. V zadnjem letu je ta apoen celo prevzel primat vodilnega apoena po deležu v neto izdanih bankovcih.

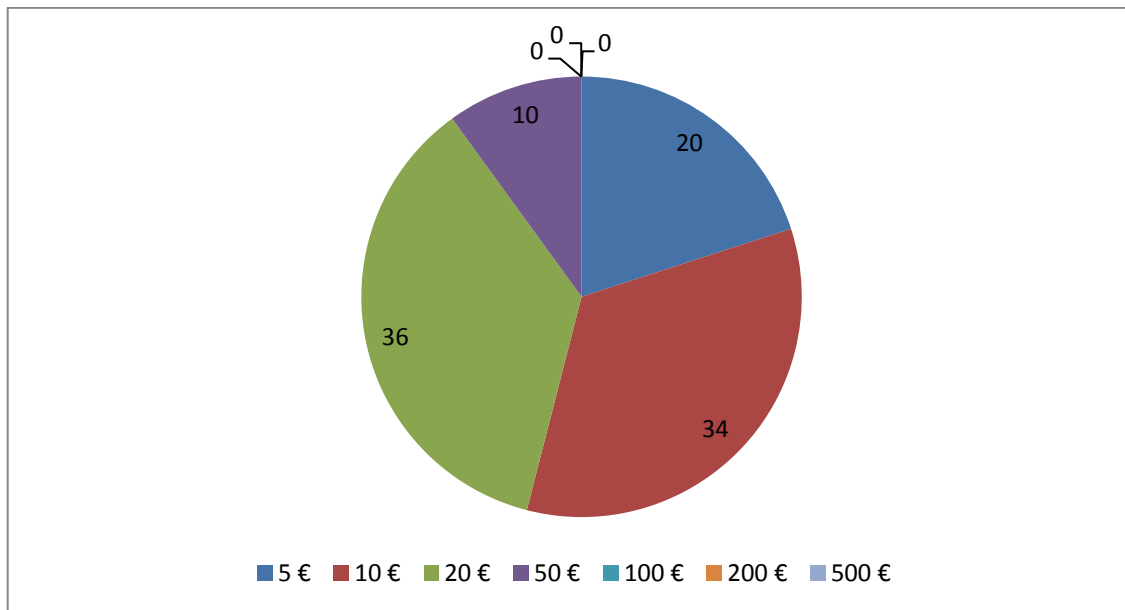
Slika 27: Preference po apoenski strukturi v bančnih avtomatih (v %)



Kot sem preko raziskave že ugotovila, so bančni avtomati ključni vir pridobitve gotovine anketirancev. Posledično lahko sklepamo, da se preference posameznikov po določenem apoenu v bančnem avtomatu nadalje odražajo v strukturi gotovine, ki jo imajo ti posamezniki v denarnici. Omenjeno dejstvo potrjuje Slika 28.

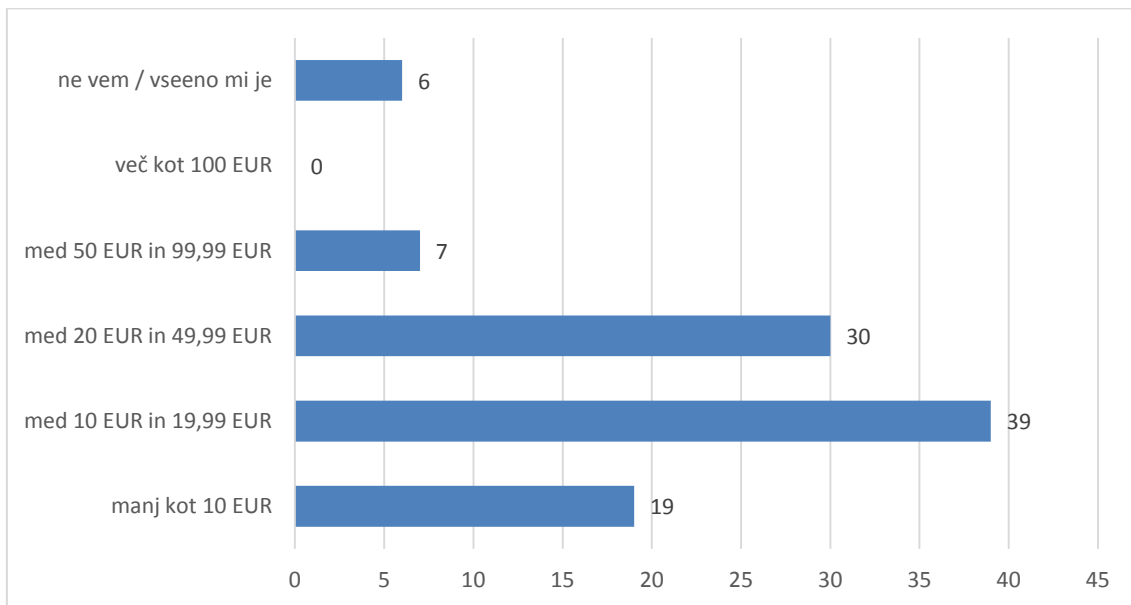
Pričakovano so v denarnici največkrat zastopani t.i. transakcijski apoeni, ki jih ljudje praviloma uporabljajo za opravljanje plačil. Poleg treh apoenov, ki jih uporabniki gotovine dobijo preko bančnih avtomatov, 20 % predstavlja tudi apoen €5. Gre za apoen, ki največ kroži v obtoku in ga praviloma dobimo v obliki vračil za opravljeno plačilo. Višji apoeni (€100–€500), za katere je bolj značilna uporaba v smislu hranilca vrednosti, se pričakovano ne znajdejo pogosto v denarnicah posameznikov.

Slika 28: Delež posameznih apoenov, ki jih imajo anketiranci največkrat v denarnici (v %)

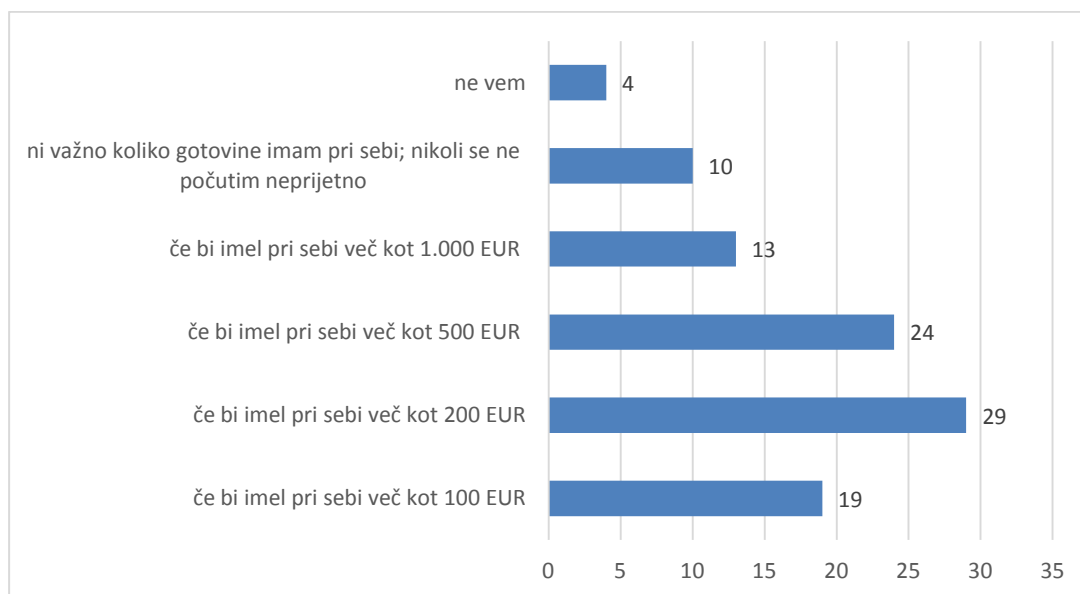


Drugi vsebinski sklop vprašanj zaključujeta vprašanji 9 in 10, preko katerih ugotavljam preference anketirancev po višini gotovine v denarnici ter v zvezi s tem ugotavljam, kolikšno vlogo pri tem igra faktor varnosti. Rezultati so predstavljeni na Sliki 29 in 30.

Slika 29: Minimalni znesek gotovine, ki jo anketiranci želijo imeti stalno v denarnici (v %)



Slika 30: Znesek gotovine, ki pri anketirancih zmanjša občutek varnosti (v %)



Iz slike 29 je razvidno, da anketiranci v denarnici ne nosijo veliko gotovine. Kar 88 % odstotkov anketirancev je namreč odgovorilo, da imajo v povprečju v denarnici manj kot 50 EUR gotovine, od tega jih ima 19 % običajno pri sebi manj kot 10 EUR, 39 % med 10 EUR in 20 EUR ter 30 % med 20 EUR in 50 EUR. Anketirance sem v nadaljevanju povprašala še kateri je tisti znesek gotovine, ki jo imajo pri sebi pri katerem se ne počutijo več varne (Slika 30). 19 % anketirancev pravi, da bi se počutili manj varno, če bi imeli pri sebi več kot 100 EUR gotovine, pri skoraj 30 % vprašanih je meja pri 200 EUR. Ostali se manj varno počutijo, ko imajo pri sebi gotovino v vrednosti več kot 500 EUR. Izhajajoč iz dejstva, da noben od anketiranih običajno nima pri sebi več kot 100 EUR gotovine, velika večina (80 %) pa se manj varno počuti šele takrat, ko ima pri sebi več kot 200 EUR gotovine, ugotavljam, da občutek varnosti ne vpliva bistveno na uporabo gotovine.

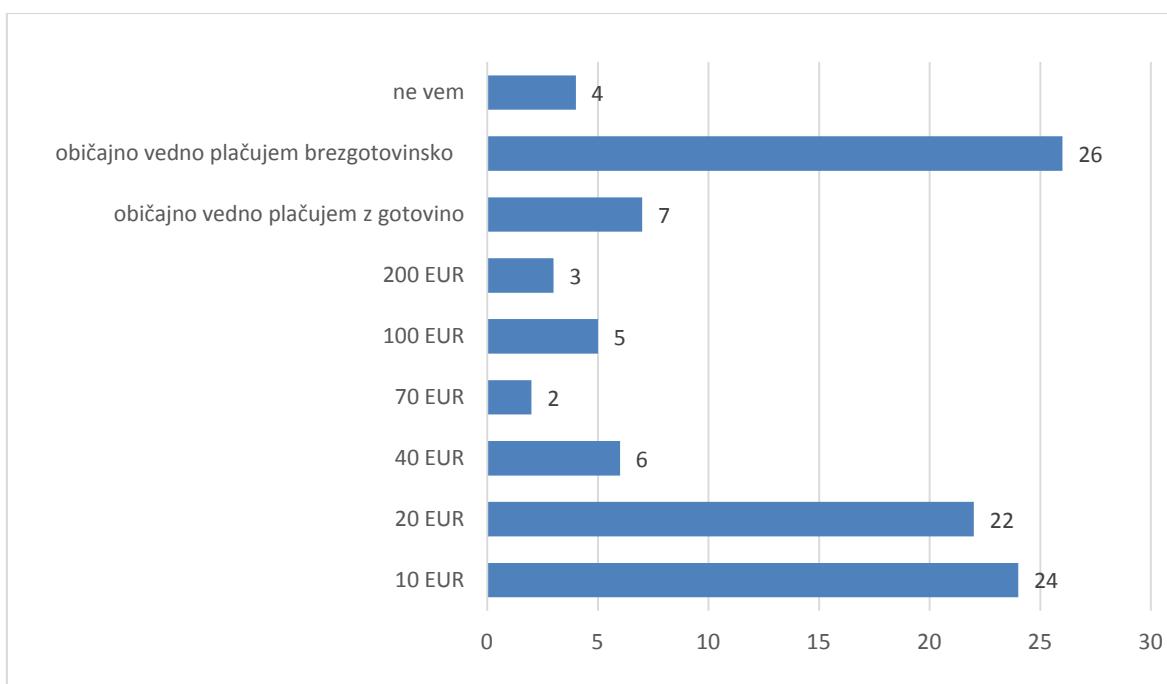
Po analizi vprašanj drugega sklopa ugotavljam sledeče:

- ključni vir pridobitve gotovine so bančni avtomati;
- običajni dvig preko bančnega okenca večine vprašanih (54 %) znaša več kot 200 EUR, medtem ko običajni dvig preko bančnega avtomata pri večini anketirancev (60 %) znaša manj kot 80 EUR. Iz navedenega lahko sklepamo, da se gotovina, ki je pridobljena preko bančnih avtomatov, uporablja predvsem za vsakodnevna plačila nižjih vrednosti;
- lahka dostopnost in nizek oz. ničelni strošek pridobitve gotovine pozitivno vplivata na njeno uporabo;
- občutek nevarnosti pri posedovanju gotovine pri anketirancih ne vpliva na uporabo gotovine.

Pri **tretjem sklopu** vprašanj sem se osredotočila na gotovino v funkciji plačilnega sredstva: preverjala sem plačilne navade anketirancev in ugotavljala dejavnike, ki vplivajo na odločitve posameznikov o uporabi gotovine oz. brezgotovinskih plačilnih instrumentov. Prvi prvem vprašanju sem iskala višino zneska, pri katerem se kupci še odločijo za plačilo z gotovino.

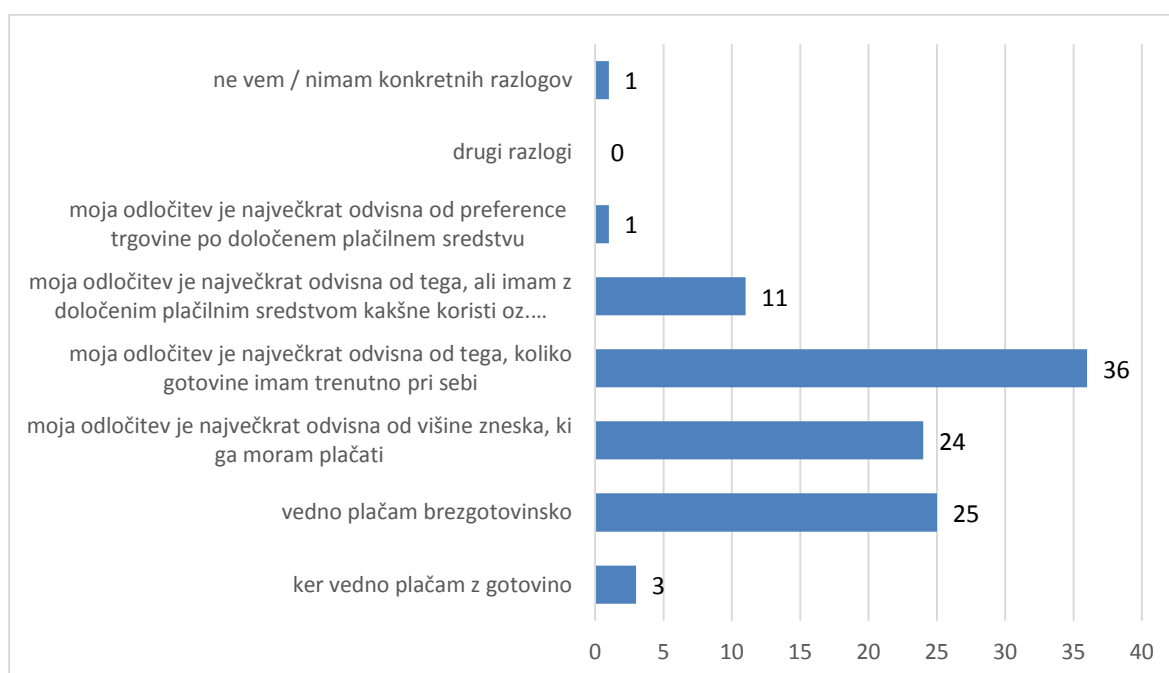
Večina anketiranih (64 %) vrsto plačilnega instrumenta izbere v odvisnosti od zneska plačila. Rezultati kažejo, da anketiranci pri opravljanju plačil, po gotovini praviloma posežejo pri nakupih nižjih vrednosti. Za plačila z gotovino do zneska 20 EUR se odloči 38 % vseh anketiranih. Če je vrednost nakupa nižja od 10 EUR, plačilo z gotovino opravi 24 % anketiranih. Obratno, 26 % anketiranih pravi, da svoje nakupe običajno poravnajo brezgotovinsko, ne glede na znesek nakupa.

Slika 31: Višina zneska pri katerem se potrošniki še odločijo za plačilo z gotovino (v %)



Nadalje sem anketirance spraševala o ključnih razlogih, zaradi katerih se pri nakupu odločijo za plačilo z gotovino. Rezultati so prikazani v Sliki 32. 36 % anketirancev je kot odločilni razlog za odločitev o plačilu z gotovino navedlo znesek gotovine, ki ga imajo v trenutku nakupa pri sebi. Potemtakem bi lahko nadalje sklepali, da bi ti anketiranci večino nakupov plačali z gotovino, če bi jo v danem trenutku imeli pri sebi na razpolago. Slednje velja le za nakupe nižjih vrednosti, saj smo pri analizi drugega sklopa vprašanj že ugotovili, da ima velika večina anketirancev (88 %) običajno pri sebi manj kot 50 EUR gotovine. 24 % anketirancev svojo odločitev o načinu plačila pogojuje z višino vrednosti nakupa, kar vsebinsko praktično zopet pomeni, da je njihova odločitev odvisna od višine gotovine, ki jo imajo trenutno pri sebi. 25 % anketiranih vedno plača brezgotovinsko.

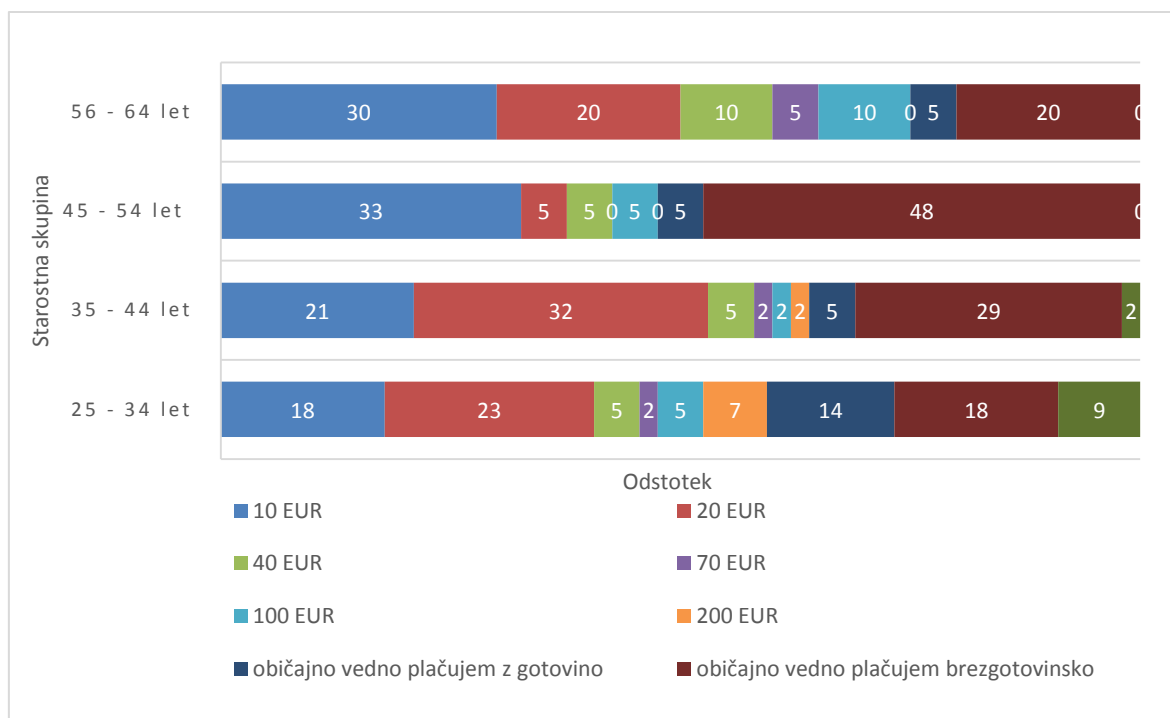
Slika 32: Razlogi za odločitev za plačilo z gotovino (v %)



Tematiko izbire plačilnih instrumentov potrošnikov so v zadnjem obdobju preučevali številni avtorji. Avtorji Jonker (2005), Jonker in Kettenis (2007) ter Carter, Littman, Schuh in Stavins (2006) so kot ključno ugotovitev svoje raziskave izpostavili sledeče: uporaba negotovinskih plačilnih instrumentov je negativno povezana s starostjo potrošnikov in pozitivno s doseženo stopnjo izobrazbe. Ugotovitev sem preverila tudi na svojem vzorcu in prišla do zaključkov, ki so grafično ponazorjeni v Sliki 33.

Slika 33 kaže povezanost podatka o višini nakupa, pri katerem se anketiranci še odločijo za plačilo z gotovino in starostjo anketirancev. Iz analize sem odstranila skrajni starostni skupini, ker zaradi premajhnega števila vzorca podatki niso reprezentativni. Iz predstavljenih podatkov lahko zaključimo, da pri našem vzorcu jasne negativne korelacije med starostjo in pogostostjo uporabe negotovinskih plačilnih instrumentov ne moremo potrditi ($\chi^2 = 47,26 < \chi^2_0 = 79,08$; $\alpha = 0,05$; ne moremo zavrniti ničelne domneve, ki predpostavlja, da spremenljivki med seboj nista povezani). V našem primeru je najmlajša starostna skupina hkrati tudi tista, znotraj katere najmanjši delež anketirancev običajno vedno plačuje brezgotovinsko (18 %) in največji delež anketirancev običajno vedno plačuje z gotovino (14 %). Zanimivo, da je največji delež anketirancev, ki običajno vedno plačujejo brezgotovinsko, znotraj starostne skupine 45–54 let.

Slika 33: Višina zneska plačila, pri katerem se anketiranec še odloči za plačilo z gotovino v povezavi z starostjo anketiranega (v %)



Na podoben način sem preverjala tudi odvisnost med stopnjo izobrazbe in višino nakupa, pri katerem se anketiranci še odločijo za plačilo z gotovino in ugotavljam, da tudi v tem primeru odvisnosti med obema spremenljivkama na svojem vzorcu ne morem potrditi ($\chi^2 = 77,44 < \chi^2_0 = 79,08$; $\alpha = 0,05$; ne moremo zavrniti ničelne domneve, ki predpostavlja, da spremenljivki med seboj nista povezani). Slika je prikazana v Prilogi 4.

Do podobnih ugotovitev so pri analiziranju plačilnih navad nemških potrošnikov prišli Kalckreuth, Schmidt & Stix (2009). Njihova regresijska analiza na podatkih, pridobljenih v prvi polovici leta 2008, je pokazala le minimalno povezanost gotovinskih plačil s starostjo potrošnikov. So pa, zanimivo, ugotovili, da se gotovina uporabi za plačilo več kot 80 % vseh transakcij. Arango, Hogg & Lee (2012) so v raziskavi kanadskih potrošnikov prišli do ugotovitve, da se gotovina uporabi za plačilo pri približno 50 % vseh transakcij, medtem ko pri vrednostih nižjih od 25 USD ta delež naraste na 70 % vseh transakcij. Podobno kot Kalckreuth et. al (2009) je tudi O'Brien (2014) pri raziskavi ameriških potrošnikov ugotavljal dejavnike, ki vplivajo na odločitev potrošnikov o uporabi določenega plačilnega instrumenta. Avtor zaključuje, da demografski dejavniki na to odločitev nimajo pomembnega vpliva, največjo povezanost pa pripiše doseženi izobrazbi in višini dohodka.

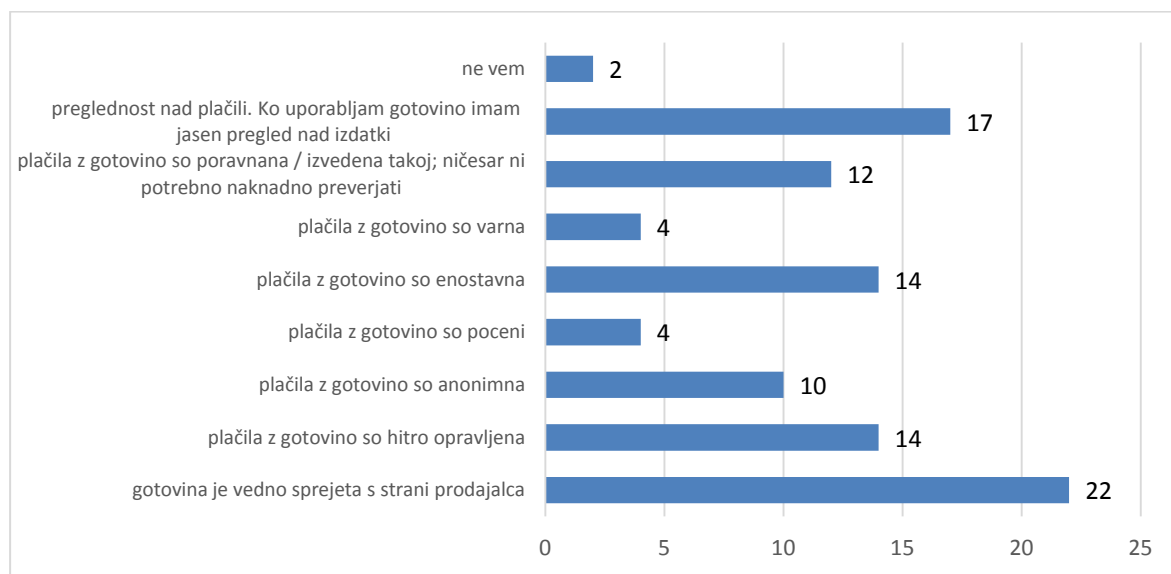
Z vprašanji 3 in 4 v tretjem sklopu sem iskala ključne prednosti gotovinskega in brezgotovinskega plačevanja. Banque de France (2015) v raziskavi o prihodnosti bankovcev ugotavlja številne prednosti uporabe bankovcev oz. gotovine na splošno, zaradi katerih ta vrsta plačilnega sredstva ostaja popularna izbira potrošnikov. Bankovci imajo

status zakonitega plačilnega sredstva, kar pomeni, da je vedno sprejemljiv s strani prodajalca. Pri plačilu z bankovci je poravnava takojšnja in kot taka prodajalcu v trenutku plačila omogoča vpogled v ustreznost izvedbe plačila. Nadalje so bankovci visoko likvidno plačilno sredstvo, ki jih lahko v vsakem trenutku zamenjamo za blago ali storitev. Nenazadnje pa so bankovci po svoji strukturi dobro vzdržljivi in visoko odporni proti zunanjim vplivom.

Pri ugotavljanju ključnih prednosti plačil z gotovino sem anketirancem ponudila naslednje odgovore: sprejetost s strani prodajalca, hitrost opravljenih plačil, anonimnost, enostavnost, varnost, plačila z gotovino so poceni, takojšnja poravnost plačil in preglednost nad plačili.

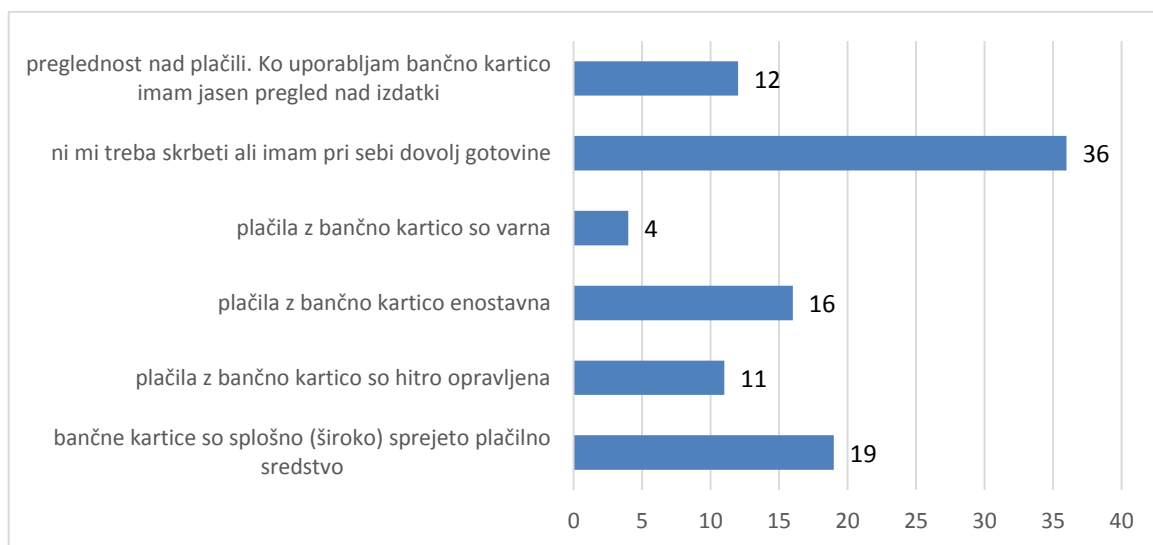
Anketiranci so kot najpomembnejši prednosti izpostavili sprejetost gotovine s strani prodajalca (22 %) in preglednost nad plačili (17 %). Najmanj vprašanih je kot ključni prednosti izpostavilo varnost in ceno gotovinskih plačil (oboje je izbralo 4 % vprašanih).

Slika 34: Ključne prednosti gotovinskih plačil (v %)



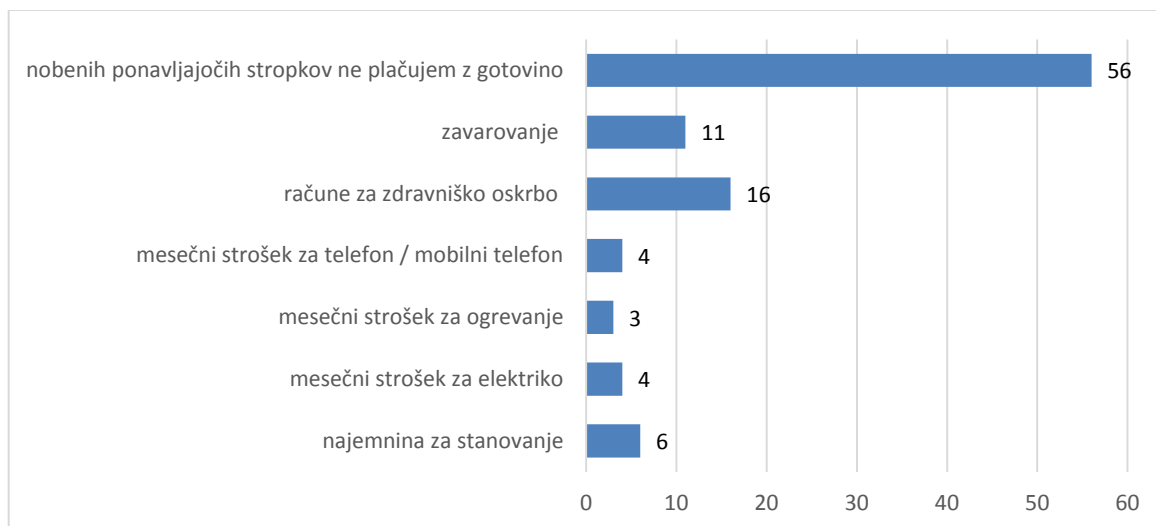
Enako vprašanje sem anketirancem zastavila še za uporabo bančnih kartic, ki so najbolj pogosta oblika brezgotovinskih plačil. Daleč največjo prednost anketiranci pripisujejo dejstvu, da jim pri plačilu z bančno kartico ni potrebno skrbeti ali imajo pri sebi dovolj gotovine. Ta odgovor je izbralo 36 % vseh anketiranih. Najmanjšo prednost, enako kot pri gotovinskih plačilih, anketiranci pripisujejo varnosti. Tudi na področju plačil se je pokazalo, da anketiranci faktorju varnost ne pripisujejo posebnega pomena.

Slika 35: Ključne prednosti plačil z bančno kartico (v %)



Zadnje vprašanje tretjega sklopa je namenjeno ponavljajočim plačilom. Kot ponavljajoča plačila sem opredelila stroške, ki se v približno enaki višini ponavljajo v določenem časovnem intervalu (običajno vsak mesec). V Sloveniji so ključni ponavljajoči stroški naslednji: najemnina za stanovanje, strošek za elektriko, strošek za ogrevanje, strošek za telefon, zavarovanje in strošek za zdravstveno oskrbo.

Slika 36: Način plačila ponavljajočih stroškov (v %)



Izpostavimo lahko dve osnovni karakteristiki ponavljajočih plačil: praviloma gre za plačila vrednosti, ki so višje od 20 EUR, pri zdravstveni oskrbi (pri čemer so mišljeni samoplačniški pregledi pri zdravnikih, plačilo zobozdravstvenih storitev, plačilo zdravljenja za hišne ljubljence ipd.) in najemnini stanovanj je ta vrednost še precej višja ter da račun za navedene stroške prejmemo po pošti oz. elektronski pošti. Oboje negativno vpliva na stopnjo plačevanja z gotovino in to dokazujejo tudi odgovori anketirancev.

Velika večina anketirancev (62 %) namreč nobenih ponavljajočih stroškov ne plačuje z gotovino. Še največ (16 %) jih z gotovino plačuje storitve zdravstvene oskrbe, kar lahko pojasnimo z dejstvom, da v precejšnjem obsegu ponudniki teh storitev sploh ne omogočajo brezgotovinskega plačila. 11 % vprašanih z gotovino plačuje storitve zavarovanja, kar je najverjetneje povezano z dejstvom, da precej ponudnikov zavarovanja ponuja določen popust na plačilo z gotovino.

Ključne ugotovitve analize vprašanj tretjega sklopa so sledeče:

- anketiranci se za gotovinska plačila raje odločajo pri nižjih vrednosti plačil,
- kot ključni razlog za odločitev o plačilu z gotovino anketiranci najpogosteje navajajo znesek gotovine, ki ga imajo v trenutku nakupa pri sebi;
- ključni prednosti plačil z gotovino sta po mnenju anketirancev sprejetost gotovine s strani prodajalca in preglednost nad plačili, medtem ko ključno prednost bančnih kartic pripisujejo dejstvu, da jim pri tovrstnem plačilu ni potrebno skrbeti ali imajo pri sebi dovolj gotovine.

Statistika ECB (European Central Bank, 2016c) za Slovenijo na področju plačil kaže naslednje:

Tabela 9: Statistika izbranih plačilnih indikatorjev za Slovenijo v letu 2014

Število transakcij s plačilno kartico (v mio)	140
Vrednost plačil z debetno/kreditno kartico na prebivalca (v EUR)	2.345
Število plačil z debetno/kreditno kartico na prebivalca	68
Delež vrednosti dvigov preko bankomatov v skupni vrednosti dvigov na bankomatu in plačil s bančno kartico	56%

Povzeto in prirejeno po European Central Bank, Statistics and information on national cash cycles, 2016.

Iz tabele 9 razberemo, da je bilo v Sloveniji v letu 2014 skupaj opravljenih 140 mio plačil z uporabo bančnih kartic. V povprečju je vsak prebivalec Slovenije opravil 68 plačil z bančno kartico, povprečna skupna vrednost teh plačil na prebivalca pa je znašala 2.345 EUR. Ker podatka o plačilih z gotovino ni mogoče pridobiti, je kot njegov najboljši približek uporabljen podatek o številu dvigov na bančnih avtomatih in na tej podlagi izračunan približek deleža gotovinskih plačil v vseh plačilih na prodajnih mestih. Za Slovenijo je ta delež v letu 2014 znašal 56 %. Slovenija je pri uporabi plačilnih instrumentov podobna državam kot so Nemčija, Španija in Italija, ki se znotraj Evrosistema uvrščajo med »boljše« uporabnice gotovine. Na drugi strani so države kot so Nizozemska in Finska, za katere je značilna intenzivna uporaba negotovinskih plačilnih instrumentov.

Tabela 10: Statistika izbranih plačilnih indikatorjev za izbrane države v letu 2014

	Nemčija	Španija	Italija	Nizozemska	Finska
Vrednost plačil z debetno/kreditno kartico na prebivalca (v EUR)	3.122	2.624	2.340	6.495	7.786
Število plačil z debetno/kreditno kartico na prebivalca	40	59	33	188	244
Delež vrednosti dvigov preko bankomatov v skupni vrednosti dvigov na bankomatu in plačil s bančno kartico	58%	49%	56%	33%	26%

Povzeto in prirejeno po European Central Bank, Statistics and information on national cash cycles, 2016.

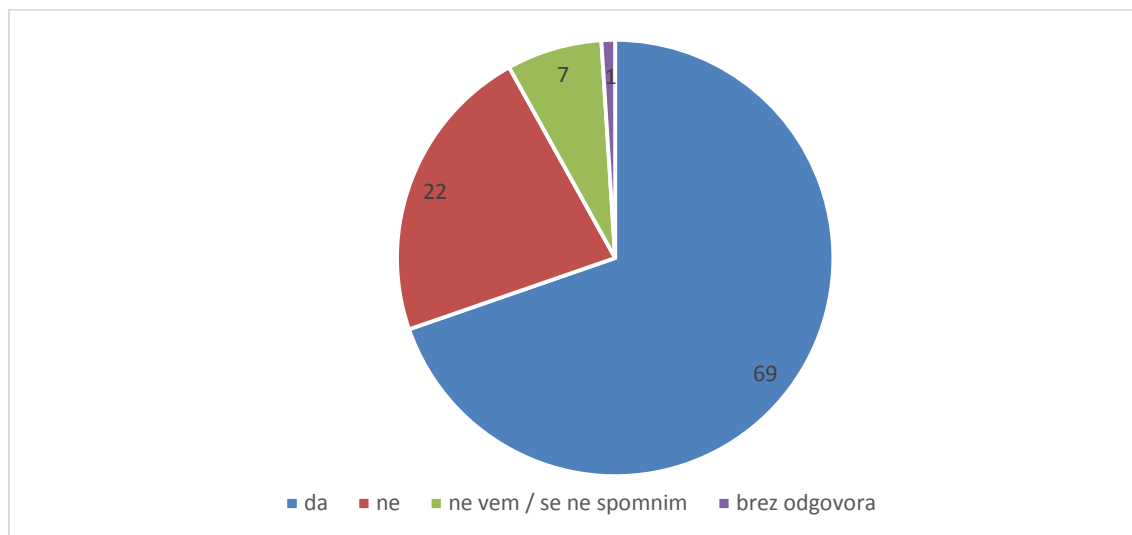
Četrty sklop vprašanj je namenjen ugotavljanju odnosa anketiranih do bankovcev visokih apoenov. Bankovce visokih apoenov sem obravnavala že pri tematiki analiziranja gibanja bankovcev v obtoku, kjer sem med drugim ugotovljala, da se tovrstni bankovci v največji meri uporabljajo za namen hranilca vrednosti. ECB je leta 2009 opravila raziskavo na temo uporabe bankovcev visokih apoenov (European Central Bank, 2009b), v kateri izpostavlja, da so bankovci po svoji naravi anonimno plačilno sredstvo in hranilec vrednosti. To še posebej velja za bankovce visokih apoenov, ki se znotraj gotovinskega cikla obnašajo drugače kot nižji apoeni. Namen uporabe teh bankovcev je še posebej težko ugotoviti, ker so ljudje praviloma bolj skrivnostni oz. previdni, ko odgovarjajo na vprašanja povezana s plačili nakupov višjih vrednosti ali prihranki v višjih vrednostih. Posledično je o tej tematiki praktično nemogoče sprejeti konkretne zaključke, lahko pa na podlagi prejetih odgovorov in njihove analize ugotovimo določene smernice, s katerimi si lahko pomagamo pri razumevanju uporabe bankovcev visokih apoenov. Avtorji kot ključne ugotovitve opravljene analize ugotavljajo, da je velika večina bankovcev visokih apoenov namenjena kopičenju znotraj Evrosistema ali poslana uporabnikom izven Evrosistema. Le majhen delež izdanih bankovcev visokih apoenov (8–15 %) se uporabi za transakcijske namene, pri čemer je del tega porabljen v sivi ekonomiji ali za kriminalne namene.

S prvim vprašanjem preverjam ali so anketiranci v zadnjih 12 mesecih posedovali bankovec visokih apoenov (€100–€500). Več kot dve tretjini anketiranih je na vprašanje odgovorila pritrdilno, 22 % pa negativno, kar je razvidno s Slike 37.

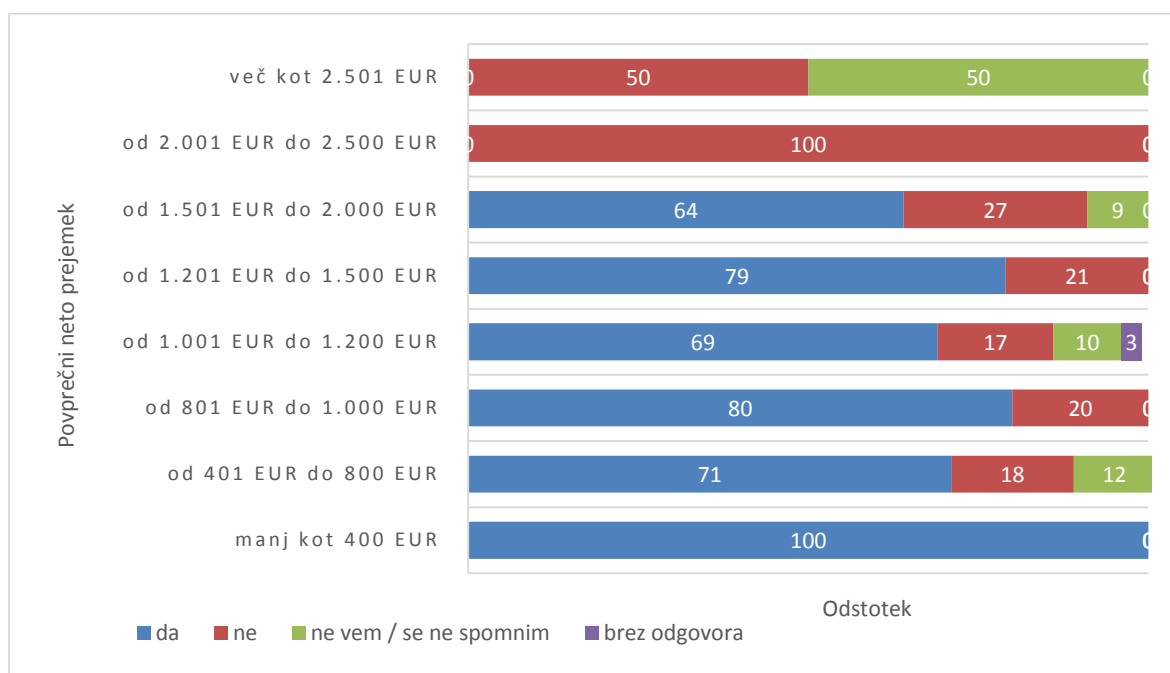
Preverila sem tudi morebitno povezavo med dejavniki kot so starost, izobrazba, zaposlitveni status in višina dohodka z uporabo bankovcev visokih apoenov, vendar opaznejše povezave ni zaznati. Kot zanimivost naj omenim, da sem pri preverjanju povezave med višino povprečnega mesečnega neto prejema anketiranih in posedovanjem bankovcev visokih apoenov z zadnjem letu dni ugotovila, da je bankovce visokih apoenov

v zadnjem letu posedoval večji delež anketiranih z nižjimi prejemki kot anketiranih z višjimi prejemki. Slednje je prikazano na sliki 38.

Slika 37: Posedovanje apoenov visokih denominacij v zadnjih 12 mesecih (v %)



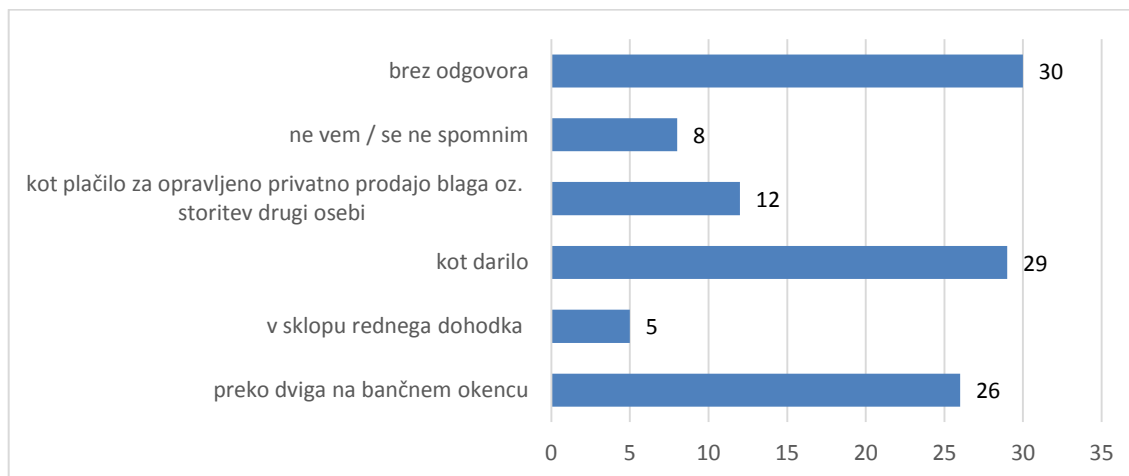
Slika 38: Posedovanje bankovcev visokih apoenov v odvisnosti od višine povprečnega neto prejemka (v %)



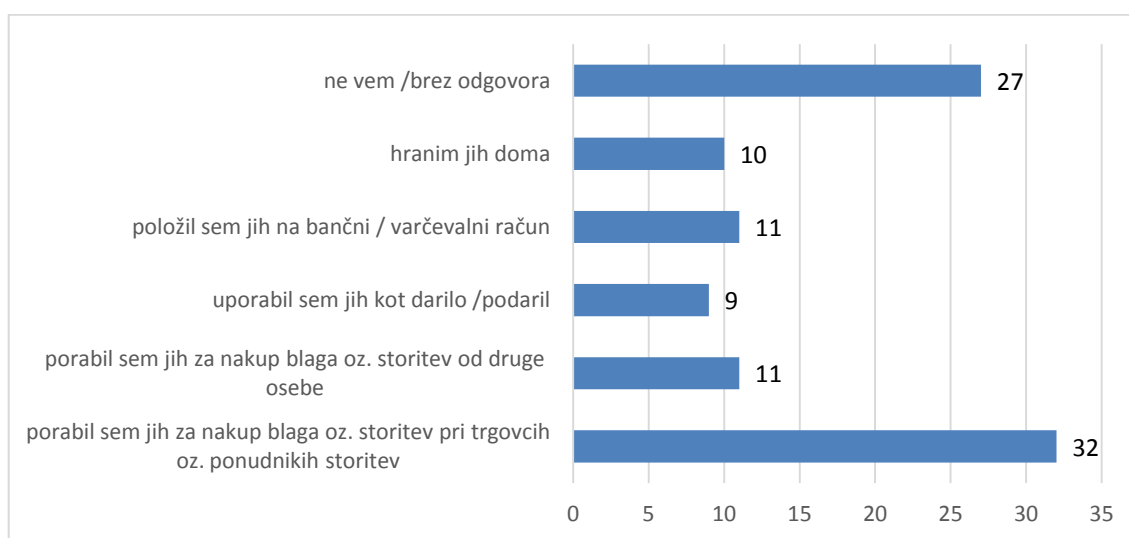
Anketirane, ki so na prvo vprašanje četrtega sklopa odgovorili pozitivno, sem nadalje povprašala o virih pridobitve in načinu porabe bankovcev visokih apoenov. Odgovore prikazujeta sliki 39 in 40. Pričakovano, so bili anketiranci pri teh dveh vprašanjih bolj zadržani in jih 30 % oz. 27 % ni podalo odgovora. Med tistimi, ki so podali svoj odgovor,

jih je največ (26 %) odgovorilo, da so bankovce pridobili preko dviga na bančnem okencu, porabili pa za nakup blaga in storitev (32 % vseh vprašanih).

Slika 39: Vir pridobitve bankovcev visokih apoenov (v %)

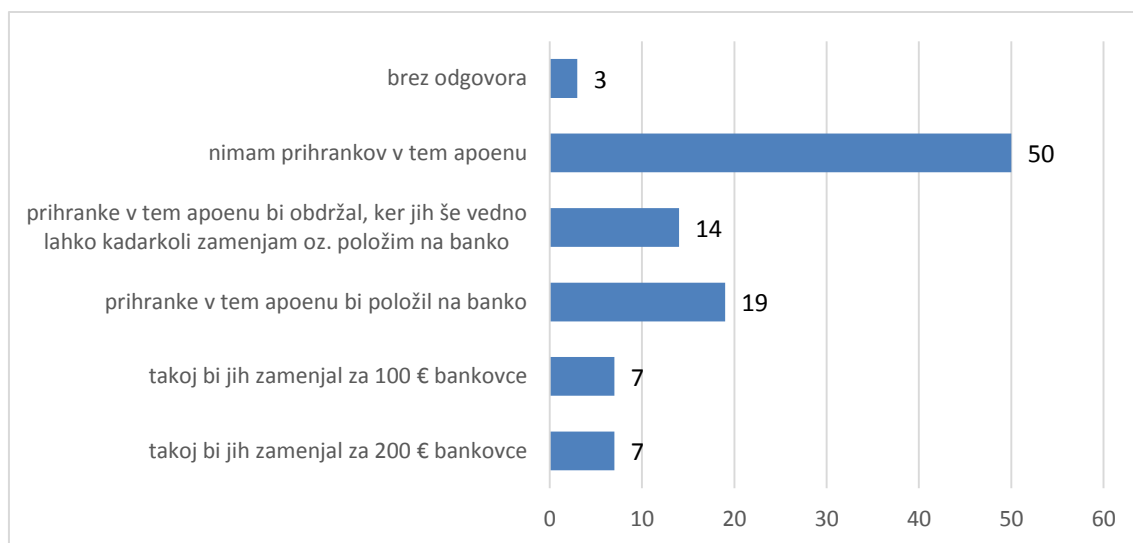


Slika 40: Način porabe bankovcev visokih apoenov (v %)



Svet ECB je na seji v maju 2016 sprejel sklep o ukinitvi bankovca najvišjega apoena. Že pri prvi omembi potencialne ukinitve tega bankovca v februarju 2016 je javnost na novico odregirala tudi s takojšnjo menjavo zadevnega apoena za nižje apoene bankovcev. Ker takšne reakcije ljudi lahko vplivajo na stanje zaloga določenih apoenov evrskih bankovcev pri centralni banki in po najhujšem scenariju ogrožajo tudi funkcijo izdajanja denarja s strani centralne banke, sem pri anketirancih želela preveriti tudi njihovo razmišljanje in posledično reakcijo ob ukinitvi bankovca najvišjega apoena. Spraševala sem jih, kaj bi ob ukinitvi €500 bankovca storili s svojimi prihranki v tem apoenu, če jih imajo in odgovore prikazujem v Sliki 41.

Slika 41: Kaj bi anketiranci storili s svojimi prihranki v apoenu €500, če bi ta bankovec ukinili (v %)



Polovica vseh anketiranih prihrankov v apoenu €500 nima, največji delež tistih, ki prihranke v tem apoenu ima, bi jih položil na banko (19 %). Le manjši deleže anketiranih (14 %) bi jih takoj zamenjal bodisi za apoen €100 bodisi za apoen €200. Zanimivo, pri anketirancih ni opaziti razlike med preferencami po €100 ali €200 bankovcev. Iz podatkov o neto izdanih bankovcih v Sloveniji tekom let je namreč zelo opazna večja priljubljenost bankovca €100 kot bankovca €200.

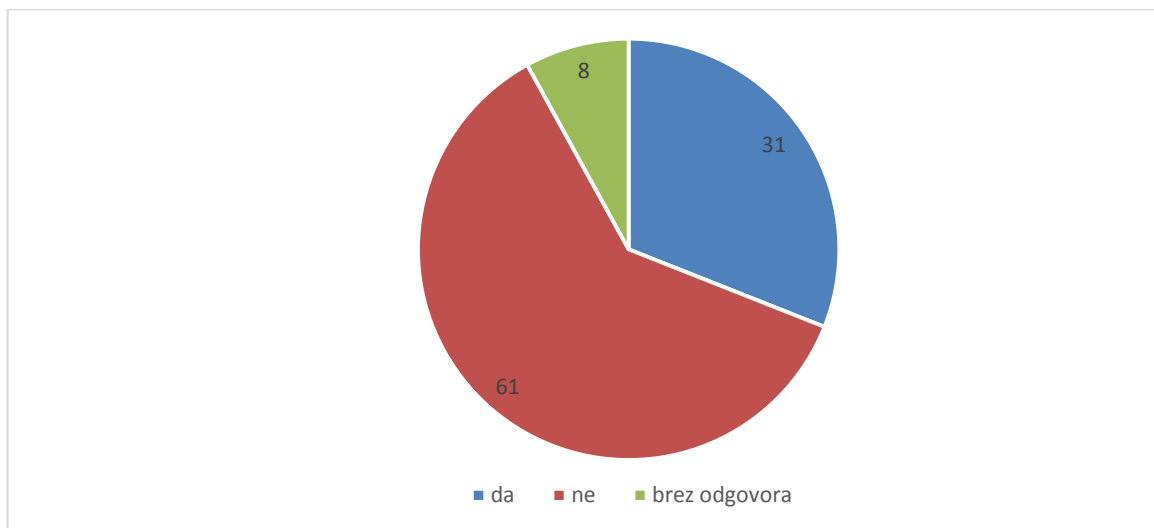
Kot ključne ugotovitve sklopa vprašanj, ki so vezana na uporabo bankovcev visokih apoenov, lahko izpostavimo sledeče:

- anketiranci uporabljajo bankovce visokih apoenov, saj jih je v zadnjem letu posedovalo skoraj 70 % vseh vprašanih;
- glavni znani vir pridobitve teh bankovcev je dvig preko bančnega okenca, glavni znani namen uporabe je nakup blaga oz. storitev;
- tematika je za anketirance občutljiva, saj skoraj ena tretjina ni želela odgovoriti na vprašanji vezani na vir pridobitve in namen uporabe bankovcev visokih apoenov;
- ukinitvev €500 bankovca večini anketirancev ne predstavlja težave, saj prihrankov v tem apoenu nimajo.

Zadnji, **peti sklop** je namenjen vprašanjem, ki obravnavajo gotovino v funkciji hranilca vrednosti. Ker funkcijo hranilca vrednosti praviloma pripisujemo bankovcem visokih apoenov, se četrti in peti sklop medsebojno prepletata. Pri prvem vprašanju sem preverjala ali imajo anketiranci doma t.i. varnostno rezervo gotovine. Posebej v razmerah turbulenc v finančnem in gospodarskem okolju se je izkazalo, da ljudje še najbolj zaupajo v fizični denar, saj so tako v Evrosistemu kot v Sloveniji takrat masovno dvigovali svoje prihranke.

Tudi nizke obrestne mere za varčevalce, ki smo jim priča v zadnjih letih pozitivno vplivajo na kopičenje gotovine.

Slika 42: Kopičenje »varnostnih zalog« gotovine (v %)

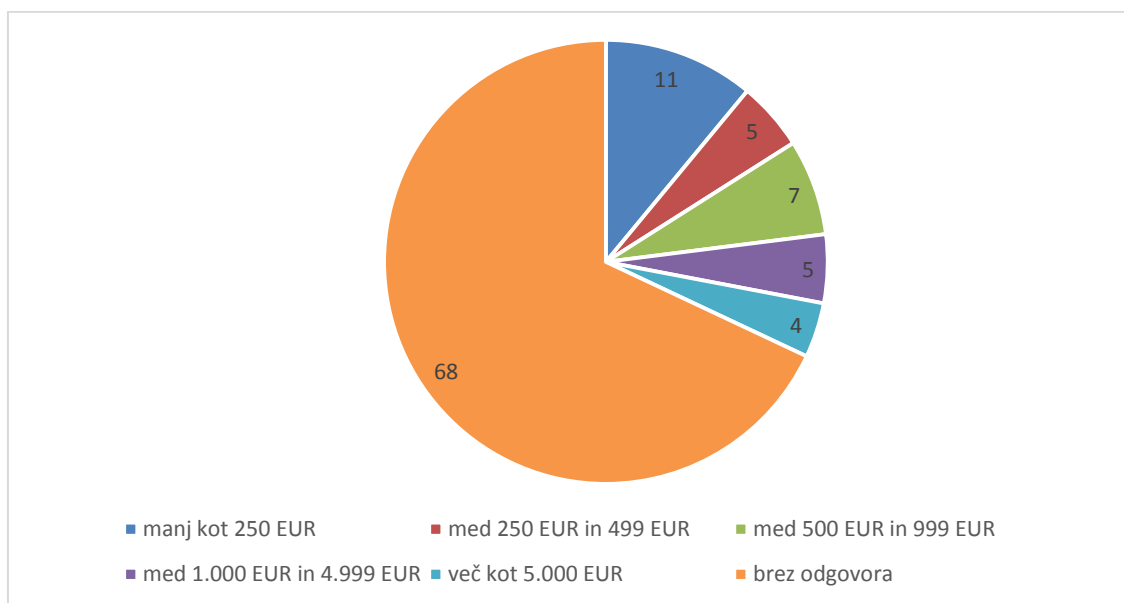


Malo manj kot dve tretjini anketirancev se kljub neugodnim razmeram za varčevalce in številnih pretresom v bančnem in gospodarskem okolju, ki smo jih bili deležni v zadnjih letih, ne odloča za »varnostne zaloge« gotovine in ima pri roki samo toliko gotovine, kot jo običajno potrebuje za vsakodnevne opravke. Nadalje lahko sklepamo, da ti anketiranci zaupajo v slovenski bančni sistem. Nasprotno, 31 % vprašanih hrani pri sebi »varnostne zaloge« gotovine. Kot zanimivost dodajam še podatek, da imajo prav vsi anketirani v najnižji dohodkovni skupini pri sebi »varnostne zaloge« gotovine, medtem ko v najvišji dohodkovni skupini »varnostnih zalog« gotovine nima nihče.

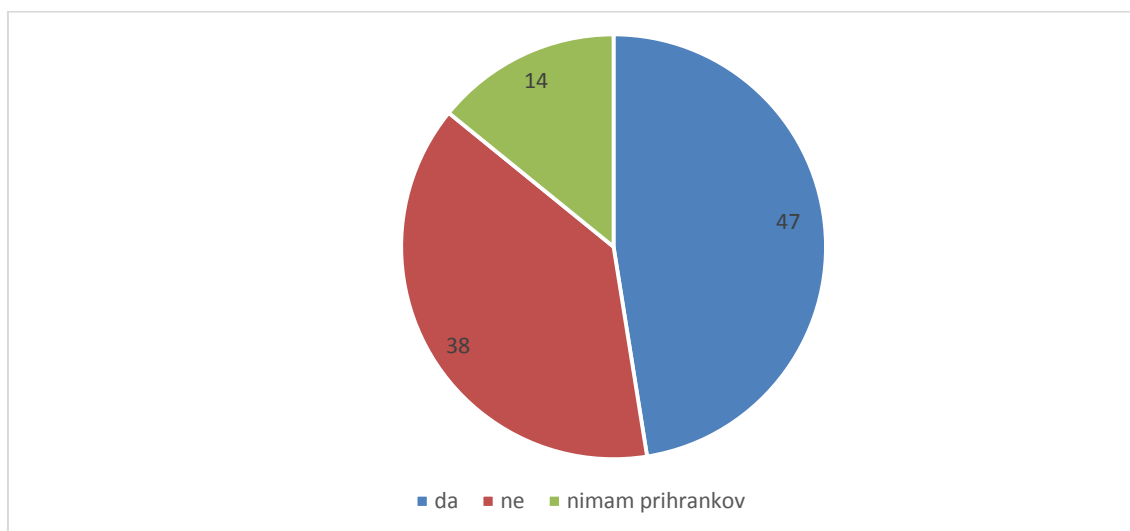
Anketirance, ki so na prejšnje vprašanje odgovorili pozitivno, sem povprašala, kolikšna je približna vrednost »varnostne zaloge« gotovine, ki jo imajo pri sebi. Zaradi občutljivosti vprašanja, pričakovano precej anketirancev na vprašanje ni podalo odgovora. Od tistih, ki so na vprašanje odgovorili, največji delež (11 %) pripada tistim, katerih »varnostne zaloge« gotovine ne presegajo 250 EUR. Kot zanimivost ugotavljam, da so najvišje dohodkovne skupine najmanj pripravljene podati odgovor na vprašanje o višini »varnostnih zalog« gotovine. Odgovori so prikazani na Sliki 43.

V zadnjem vprašanju sem anketirance vprašala, kaj bi storili s svojimi prihranki na bančnih računih v primeru novih turbulenc v gospodarskem oz. političnem okolju. Odgovore prikazuje Slika 44 in so precej presenetljivi, saj bi kar 47 % anketiranih v tem primeru svoje prihranke dvignilo iz računa in jih hranilo doma. Podatek je deloma nasprotujoč odgovorom, ki so jih anketiranci podali v zvezi z »varnostnimi zalogami« gotovine. Razlag za to najverjetneje izhaja iz relativno stabilnih gospodarskih razmer v Sloveniji v zadnjem letu, zaradi katerih anketiranci trenutno ne čutijo potreb po »varnostnih zalogah« gotovine.

Slika 43: Približna višina »varnostnih zalog« gotovine (v %)



Slika 44: Odgovori na vprašanje, ali bi v primeru turbulenc v gospodarskem oz. političnem okolju dvignili svoje prihranke iz bančnega računa (v %)



Po analizi zadnjega sklopa vprašanj lahko povzamem spodnje ugotovitve:

- manj kot ena tretjina vprašanih kopiči »varnostne zaloge« oz. hrani doma večje količine gotovine;
- podatek o višini zalog gotovine, ki jo anketiranci hranijo doma, je občutljiv, posledično večina anketirancev na to vprašanje ni podala odgovora;
- v primeru pojava turbulenc v gospodarskem oz. političnem okolju bi malo manj kot polovica vseh vprašanih, dvignila svoje prihranke iz bančnih računov.

5 KLJUČNE UGOTOVITVE RAZISKAV O UPORABI GOTOVINE V IZBRANIH DRŽAVAH

Tematiko uporabe gotovine med prebivalstvom, malimi podjetji in nefinančnimi institucijami so v preteklosti obravnavali številni avtorji kot so Wolman (2012), Bagnall et al. (2014), Kalckreuth et al. (2009), Humphrey et al. (2000) in drugi. Skupni imenovalec večine opravljenih študij najdemo v podatku, da gotovina v nobenem primeru ni pozabljen plačilni instrument. Splošno gledano se uporaba gotovine v plačilne namene z leti sicer nekoliko zmanjšuje, popolne zamenjave gotovine z brezgotovinskimi plačilnimi instrumenti, ki so je nekateri avtorji kot je Wolman (2012) že napovedovali, pa v prihodnosti ni pričakovati. Druga ugotovitev, ki jo lahko izluščimo iz pregleda obstoječih študij je ta, da obstajajo precejšnje razlike med posameznimi državami. To so potrdili tudi Bagnall et al. (2014), ko so primerjali uporabo gotovine pri posameznikih v Avstraliji, Avstriji, Kanadi, Franciji, Nemčiji, Nizozemski in ZDA. Ugotovili so precejšnje razlike v uporabi gotovine med obravnavanimi državami, vendar pa je gotovina v vseh državah največkrat uporabljen plačilni instrument, kljub dejstvu, da od 76 % do 93 % ljudi uporablja oz. poseduje plačilno kartico. Vsem obravnavanim državam je skupen tudi podatek, da verjetnost plačila z gotovino upada z višanjem vrednosti plačila.

V nadaljevanju predstavljam ključne ugotovitve s področja uporabe gotovine za izbrane države oz. skupine držav. V največji meri sem za obravnavo izbrala države Evrosistema, ker skupna denarna valuta in centralno vodena politika izdajanja bankovcev, omogočata primerljivo okolje za preučevanje uporabe bankovcev.

5.1 Evrosistem kot celota

Od prevzema evra naprej število bankovcev v obtoku opazno narašča. V želji boljšega razumevanja ozadja konstantne rasti povpraševanja po bankovcih, je ECB med leti 2008 in 2009 izvedla obširno študijo o uporabi gotovine med splošno javnostjo in malimi ter srednje velikimi podjetji v različnih državah Evrosistema. To je bila prva tovrstna študija za področje Evrosistema, Slovenija v raziskavo ni bila vključena. Zaradi primerljivosti z mojo raziskavo, se bom v pregledu rezultatov študije osredotočila na del, ki obravnava splošno javnost.

Raziskava je vključevala osem držav Evrosistema: Belgijo, Nemčijo, Španijo, Francijo, Italijo, Luksemburg, Nizozemsko in Avstrijo. V raziskavo je bilo vključenih 8.175 ljudi, starih od 15 let naprej. Izbrane države so v času raziskave skupno izdale približno 92 % vseh bankovcev znotraj Evrosistema, skupni delež BDP pa je znašal 91 %. Glavni cilji raziskave so bili pridobiti oceno o številu transakcij opravljenih z gotovino, ugotoviti motive, ki ljudi spodbujajo k plačilu z gotovino ter oceniti vrednost bankovcev, ki se uporabijo za namen hranilca vrednosti (European Central Bank, 2011b).

Rezultati študije so pokazali, da je bila gotovina v letu 2008 v Evrosistemu pomemben plačilni instrument, saj je vrednost gotovinskih plačil za enainpolkrat do dvakrat presegala vrednost brezgotovinskih plačil na prodajnih mestih. Gotovinska plačila so prevladovala pri nakupih v vrednosti do 100 EUR, precej anketiranih (20 %) pa z gotovino običajno plača svoje nakupe v vrednosti do 1.000 EUR.

Pričakovano je študija razkrila precejšnje razlike v uporabi gotovine med obravnavanimi državami. V Avstriji, Italiji in Španiji ljudje več uporabljajo gotovino in z njo plačujejo večje zneske nakupov. Po drugi strani se gotovina najmanj uporablja v Franciji in na Nizozemskem. Nadalje ECB ocenjuje, da je število bankovcev, ki se uporabljajo v smislu hranilca vrednosti (kopičenje), precejšnje v primerjavi s številom bankovcev izdanih v obtok. Približno ena tretjina vseh izdanih bankovcev v obtok do konca leta 2008 se je uporabila v transakcijske namene, preostanek pa se bodisi kopiči znotraj Evrosistema, bodisi se uporablja izven Evrosistema. Ker se ocenjuje, da je bilo konec leta 2008 izven Evrosistema poslanih od 20 % do 25 % vseh izdanih evrskih bankovcev, se nadalje sklepa, da se preostanek (od 250 mrd do 300 mrd EUR) uporablja za namene kopičenja. Ta »fenomen« je v precejšnji meri odraz nizkih oportunitetnih stroškov kopičenja gotovine, ki so posledica nizke inflacije in nizkih obrestnih mer za varčevalce, ki smo jim priča že vse od uvedbe evra naprej.

Kljub temu, da je bila obravnavana raziskava opravljena med leti 2008 in 2009, nimamo na voljo nobenih indikatorjev, ki bi nakazovali, da se je situacija do danes pomembno spremenila. Predpostavljamo lahko le manjše povečanje deleža brezgotovinskih plačil v zadnjih letih iz razloga povečanja števila plačilnih terminalov, izboljšanja plačilne infrastrukture tekom zadnjih let ter promocij, predvsem s strani finančnih institucij, za spodbujanje brezgotovinskih plačil. Bistvenih sprememb pri uporabi gotovine na srednji rok ni pričakovati. Gotovina bo še naprej ostala pomembno plačilno sredstvo, novi brezgotovinski načini plačila pa bodo imeli le omejen vpliv na uporabo gotovine (European Central Bank, 2011b).

Pri primerjavi rezultatov raziskave ECB z rezultati svoje raziskave ugotavljam sledeče:

- v obeh primerih so dvigi preko bančnih avtomatov precej bolj pogosti od dvigov preko bančnih okenc;
- dvigi preko bančnih avtomatov so po podatkih moje raziskave v Sloveniji bolj pogosti kot na ravni Evrosistema (57 % anketirancev dvig na bančnem avtomatu opravi vsaj 1x tedensko in vsi anketirani uporabljajo bančne avtomate, medtem ko za Evrosistem ta podatka znašata 41 % oz. 80 %);
- na primeru slovenskih podatkov ugotavljam, da 40 % anketiranih nikoli ne dviguje gotovine preko bančnih okenc, medtem ko je ta odstotek na ravni Evrosistema nekoliko višji in znaša 46 %;

- v obeh primerih je običajni znesek dviga preko bančnega okenca precej višji od običajnega zneska dviga preko bančnega avtomata;
- potrošniki se za plačilo z gotovino v obeh primerih v večini odločajo pri nakupih nižje vrednosti. V Evrosistemu se anketiranci kar v 87 % odločajo za gotovinska plačila v vrednosti do 20 EUR, v Sloveniji je ta odstotek nižji in znaša 38 %;
- za razliko od Slovenije, je na ravni Evrosistema gotovina najpomembnejši plačilni instrument za nakupe v vrednosti do 100 EUR;
- v primeru Slovenije je 69 % vprašanih v zadnjem letu posedovalo bankovec visokih apoenov. Na ravni Evrosistema ta odstotek znaša 33 %, vendar je pri tem potrebno opozoriti, da je ECB v svoji anketi med visoke apoene uvrstila le bankovca €500 in €200, v svoji anketi pa sem vključila še bankovec €100;
- ECB ugotavlja korelacijo med določenimi socio-demografskimi dejavniki in posedovanjem bankovcev visokih denominacij (najbolj pogosti imetniki teh bankovcev so moški v starosti med 25 in 54 let ter samozaposleni);
- v obeh primerih je najpogostejši vir pridobitve bankovcev visokih apoenov bančno okence.

Glede na zgornje ugotovitve lahko zaključim, da so rezultati moje raziskave precej podobni rezultatom raziskave na območju Evrosistema. Ključno razliko vidim v podatku o znesku, ki ga potrošniki običajno plačajo z gotovino, ki pove, da slovenski potrošniki prej (oz. pri nižjem znesku) posežejo po negotovinskem plačilnem instrumentu in posledično lahko sklepamo, da opravijo večji delež plačil brezgotovinsko.

5.2 Nemčija

Nemčija je ena izmed držav, kjer je bilo opravljenih precej študij na temo uporabe gotovine. Kalckreuth et al. (2009) ugotavljajo, da gotovinska plačila v Nemčiji vse prej kot izginjajo. V času raziskave je bilo kar 82 % vseh gotovinskih plačil opravljenih z gotovino, vrednostno pa je ta delež znašal 58 %. Cilj raziskave je bil pojasniti visoko raven uporabe gotovine z opredelitvijo dejavnikov, ki so odločilni pri izbiri in uporabi plačilnega instrumenta. Raziskava je vključevala 2.292 posameznikov od starostne skupine 18 let naprej. Avtorji ugotavljajo, da je posameznikova odločitev o uporabi gotovine odvisna od kombinacije naslednjih dejavnikov: osebnostne značilnosti posameznika, narave transakcije, ki jo posameznik želi opraviti, relativne cene uporabe gotovine oz. plačilne kartice ter preferenc posameznika po določenem plačilnem instrumentu. Zanimiva je ugotovitev, da starejši ljudje več uporabljajo gotovino kot mlajša generacija, na razliko pa ne vplivajo leta kot taka, ampak bolj osebnostne značilnosti, ki se precej razlikujejo med obema skupinama. Avtorji ugotavljajo tudi, da posest kreditne kartice (ki jo imajo posamezniki poleg debetne kartice) nima vpliva na uporabo gotovine, kar nadalje pomeni, da so si različne vrste negotovinskih plačil bolj konkurenca med seboj kot konkurenca gotovinskim plačilom. Avtorji so mnenja, da je malo verjetno, da se visoka uporaba gotovine s strani Nemcev v prihodnosti opazno spremeni.

Nemška centralna banka (v nadaljevanju: DBB) od leta 2008 naprej na vsaka tri leta opravi študijo plačilnih navad v Nemčiji. Prva in druga študija (Deutsche Bundesbank, 2009, & Deutsche Bundesbank, 2012) sta ugotovili postopno upadanje deleža gotovinskih plačil v Nemčiji. Delež gotovinskih plačil je v letu 2008 znašal 58 % vrednosti vseh opravljenih plačil na prodajnih mestih, v letu 2011 pa je padel na 53 %. Kljub temu pa je razvidno, da je bila gotovina v obeh obravnavanih obdobjih še vedno največkrat uporabljeni plačilni instrument. Hkrati je raziskava pokazala naraščanje pomembnosti plačilnih kartic in elektronskih plačil. Uporaba inovativnih plačilnih instrumentov, kot so brezstična plačila ali plačila preko mobilnih telefonov, so bila le malo uporabljena.

Najnovejša raziskava DBB na to tematiko je bila izvedena v maju in juniju 2014 (Deutsche Bundesbank, 2015). Vključevala je 2.036 oseb stanujočih v Nemčiji, starih od 18 let naprej. Ključno vprašanje raziskave je sledeče: ali se trend rahlega upadanja deleža gotovinskih plačil, ki je bil opažen v predhodnih študijah, nadaljuje?

Ugotovitve avtorjev so sledeče:

- Gotovina ostaja najbolj uporabljeno plačilno sredstvo v Nemčiji: delež gotovinskih plačil v celotni vrednosti opravljenih transakcij ostaja na isti ravni kot leta 2011 in znaša 53 %. Po številu opravljenih transakcij ta delež znaša 79 % (kar pomeni upad za 3 % v primerjavi z letom 2011). V nasprotju s pričakovanji se je trend upadanja uporabe gotovine za plačilne namene občutno zmanjšal. Prav tako se v primerjavi z letom 2011 ni spremenil povprečni znesek gotovine, ki jo imajo nemški potrošniki običajno v denarnici. Ta znaša 103 EUR in je precej višji od zneska, ki ga imajo običajno pri sebi anketiranci moje raziskave.
- Uporaba plačilnih kartic se povečuje: 97 % vprašanih poseduje vsaj eno plačilno kartico, delež plačil opravljenih s plačilno kartico znaša 30 % celotne vrednosti vseh plačil. Šest let poprej je ta delež znašal 25,5 %.
- Vse bolj razširjena je uporaba brezstičnih plačilnih instrumentov in plačil z mobilnim telefonom.
- Polovica vseh potrošnikov je odločena glede uporabe plačilnih instrumentov in svoje odločitve, kljub stalnemu razvoju na področju plačilnih instrumentov, ne spreminja: 33 % vprašanih vedno plača z gotovino in 17 % vprašanih vedno plača brezgotovinsko. V tej lastnosti se nemški anketiranci razlikujejo od slovenskih, saj je moja raziskava pokazala, da le 7 % vprašanih vedno plača z gotovino, 26 % pa jih vedno plača brezgotovinsko.
- Plačilne navade nemških potrošnikov se le počasi spreminjajo, zato opaznejših sprememb na kratki oz. srednji rok ni pričakovati. Ker so mlade generacije vse bolj odprte za uporabo novejših in bolj tehnološko dovršenih plačilnih instrumentov, avtorji iz tega razloga v prihodnje pričakujejo določene spremembe v plačilnih navadah potrošnikov.

5.3 Skandinavske države in Nizozemska

Popolnoma drugačna slika na področju uporabe gotovine kot npr. v Nemčiji in Španiji, kjer je uporaba gotovina zelo razširjena, je v Skandinavskih državah in na Nizozemskem, ki so že tradicionalno bolj usmerjene k uporabi brezgotovinskih plačil.

Tabela 11: Število bančnih avtomatov na milijon prebivalcev ter vrednost dviga (v EUR) na bančnem avtomatu oz. preko bančnega okenca na prebivalca v letu 2014

	Nemčija	Španija	Slovenija	Nizozemska	Finska
Število bančnih avtomatov na mio preb.	490	1.173	820	414	279
Skupna vrednost dviga na bančnem avtomatu na preb. v 2014	4.702	2.397	2.927	2.964	2.678
Skupna vrednost dviga na bančnem okencu na preb. v 2014	3.606	4.682	3.278	288	n.p.

Povzeto in prirejeno po European Central Bank, Statistics and information on national cash cycles, 2016.

Iz tabele 11 je razvidno, da je vrednost dviga na bančnem avtomatu na prebivalca v Nemčiji precej višja kot na Nizozemskem in Finskem. V Španiji je sicer vrednost dviga na prebivalca nižja od vrednosti dviga na Nizozemskem in Finskem, vendar to izhaja iz razloga, ker Španci preko bančnih avtomatov dvigujejo razmeroma nizke vrednosti gotovine, višje vsote običajno dvigujejo preko bančnih okenc (European Central Bank, 2011b). Razlika v prid Nemčije, Španije in tudi Slovenije je še bolj očitna pri dvigih opravljenih preko bančnega okenca.

Za primer Finske sta Paunonen & Jyrkönen (2002) ocenila, da je delež gotovinskih plačil v skupni vrednosti vseh plačil na prodajnih mestih padel iz 80 % v letu 1984 na 54 % v letu 2002. Do primerljive ugotovitve so za primer Norveške prišli tudi Humphrey et al. (2000). Po njihovih izračunih je delež gotovinskih plačil v vrednosti vseh plačil na prodajnih mestih iz 90 % v 1980ih letih padel na 50 % v 1990ih letih. Gotovina tudi na Nizozemskem že nekaj časa pospešeno izgublja svoj delež v skupni vrednosti opravljenih transakcij. Od začetka 1990ih let do leta 2004 je vrednostno delež gotovine upadel iz približno 75 % na manj kot 50 %. Nasprotno je v letu 2004 delež plačil z bančnimi karticami (konkretno debetnimi karticami) presegel 50 % delež v celotni vrednosti opravljenih plačil na prodajnih mestih (Jonker & Kettenis, 2007).

Tudi novejša raziskava, ki sta jo izvedla Takala in Viren (2008) dokazuje, da se je med leti 2002 in 2008 trend upadanja uporabe gotovine na Finskem nadaljeval. Plačilne kartice na Finskem ostajajo zelo priljubljene in so po podatkih za leto 2006 po priljubljenosti prehiteli gotovino. Skupna vrednost plačil opravljenih z bančno kartico je v letu 2006 znašala 31,1 mrd EUR, medtem ko je skupna vrednost gotovinskih plačil ocenjena na približno 20 mrd EUR. Avtorja nadalje ugotavljata, da gotovino pretežno uporabljajo upokoјenci in mladi, ki še nimajo možnosti uporabe plačilnih kartic. Zaradi značilne starostne opredelitve ugotavljata, da bo v prihodnje delež gotovine najverjetneje še naprej upadal, popolne ukinitve gotovine pa po njunem ni pričakovati.

Centralna banka Finske je leta 2007 med 5.000 gospodinjstvi izvedla raziskavo na temo uporabe različnih plačilnih instrumentov. Anketirani so kot najpomembnejši prednosti uporabe gotovine izpostavili njeno priročnost za opravljanje plačil nižjih vrednosti ter hitrost in enostavnost opravljanja plačil. Zanimivo, anonimnost gotovine pri Fincih ne igra nobene vloge, saj so jo anketiranci uvrstili na zadnje mesto. Rezultati ankete so pokazali tudi, da 25 % anketiranih meni, da bankomatska mreža na Finskem ni ustrezna in bi želeli več bančnih avtomatov, medtem ko nihče od anketiranih ni mnenja, da je bančnih avtomatov preveč (Takala & Viren, 2008). Sklepajoč iz zadnje ugotovitve raziskave bi večja razpršenost bankomatske mreže najverjetneje pozitivno vplivala na uporabo gotovine na Finskem.

Najnovejšo študijo uporabe gotovine v obravnavanih državah je izvedla Nizozemska centralna banka (De Nederlandsche Bank, 2016). Skandinavske države in Nizozemska precej odstopajo od ostalih evropskih držav, saj se že leta soočajo z upadanjem uporabe gotovine. Avtorji so preverili ali se trend nadaljuje tudi v zadnjih letih in ugotavljali ključne vzroke upada uporabe gotovine. Najmanjši delež gotovinskih plačil v skupni vrednosti vseh plačil na prodajnih mestih beležijo na Norveškem, kjer je ta delež upadel iz 22 % v letu 2010 na samo 15 % v letu 2014. Sledita Švedska, ki je v letu 2014 beležila 23 % gotovinskih transakcij in Finska s 26 % gotovinskih transakcij (oboje gledano vrednostno). Najvišji delež gotovinskih transakcij sta v letu 2014 dosegli Danska in Nizozemska (32 % oz. 33 %). Za vse navedene države je značilno tudi konstantno upadanje števila bančnih avtomatov. Ključne razloge za upadanje uporabe gotovine v teh državah avtorji najdejo v intenzivni promociji uporabe brezgotovinskih plačil, nesprejemanju gotovinskih plačil za nakup določenega blaga oz. storitev (npr. plačilo parkirnine, plačilo za javni promet, bencin) ter v nezadostnih oz. neobstojećih kapacitet za opravljanje dvigov oz. pologov gotovine (bančne poslovalnice, bančni avtomati), kar je še posebej značilno za ruralna območja.

5.4 Kanada in ZDA

Tudi Kanada je ena izmed držav, ki je v zadnjih 25 letih beležila precejšen upad uporabe gotovine v transakcijske namene. Arrango et al. (2012) ugotavljajo, da je delež gotovinskih

transakcij na prodajnih mestih (gledano količinsko) v zgodnjih 1990ih letih znašal 80 % vseh transakcij, gledano vrednostno pa 50 % vseh transakcij. Do leta 2011 je delež gotovinskih plačil občutno padel, saj je gledano količinsko delež znašal približno 40 %, gledano vrednostno pa celo manj kot 20 % vseh opravljenih transakcij na prodajnih mestih. Po drugi strani pa Hua Jiang & Shao (2014) ugotavljata, da se vrednost bankovcev v obtoku kot delež BDP ne znižuje, ampak ostaja na približno isti ravni.

Centralna banka Kanade je vzroke konstantnega upadanja uporabe gotovine v plačilne namene preverjala leta 2009, ko je med potrošniki izvedla anketo plačilnih navad. Vzorec je vključeval približno 6.800 anketirancev, rezultati pa so pokazali, da je za upad uporabe gotovine ključna močna konkurenca negotovinskih plačilnih instrumentov. Kljub temu pa gotovina še vedno prevlada pri plačilih za vrednosti nižje od 25 USD, kjer gledano količinsko delež gotovinskih plačil znaša 70 % vseh plačil. Povprečna vrednost gotovinskih plačil (16,9 USD) je občutno nižja od povprečne vrednosti plačil z debetno kartico (51,3 %) in kreditno kartico (84,4 USD). Popularnost gotovine za plačila nizkih vrednosti določajo enostavnost in hitrost uporabe gotovine, nadzor nad potrošnjo in anonimnost. Trend uvajanja novih plačilnih instrumentov, ki smo mu priča v zadnjih letih, pa lahko pomembno vpliva tudi na zmanjšanje uporabe gotovine za plačila nizkih vrednosti. Posebej to velja za oblike brezstičnih plačil, ki konkurirajo gotovini pri njenih ključnih prednostih: hitrost in enostavnost uporabe. V Kanadi se omenjeno dejstvo že kaže tudi v praksi (Arrango et al., 2012).

Tudi v ZDA v zadnjih 20 letih beležijo močno povečanje števila plačil z bančnimi karticami. O'Brien (2014) ugotavlja, da je število plačil opravljenih z debetno kartico naraslo iz 8,3 mrd transakcij v letu 2000 na 47 mrd transakcij v letu 2012. Pri uporabi kreditnih kartic je bil beležen rahel upad med globalno finančno krizo v letu 2009, kljub temu pa je število opravljenih transakcij v enakem obdobju naraslo iz 15,6 mrd na 26,2 mrd transakcij. Zaradi omejenih informacij, ki so na voljo o uporabi gotovine v vlogi plačilnega sredstva, je težko ugotavljati kakšen učinek je imela oz. ima povečana raba bančnih kartic na uporabo gotovine. Ta vpliv so v raziskavi, ki je bazirala na anketnem vprašalniku za potrošnike in vodenju dnevnikov potrošnje, v letu 2012 iskali v Federal Reserve banki (v nadaljevanju: FED), Raziskava je pokazala, da večina potrošnikov preferira negotovinska plačila in samo 30 % vprašanih plačila rajši opravlja z gotovino. Kljub temu pa se gotovina uporabi za 46 % vseh opravljenih transakcij, saj je najbolj uporabljen plačilni instrument za plačila nižjih vrednosti, ta plačila pa predstavljajo veliko večino vseh opravljenih plačil.

Relativno visoko uporabo gotovine s strani Američanov potrjuje tudi Feige (2012), ki ugotavlja, da je konec leta 2011 povprečni Američan posedoval gotovino v vrednosti približno 3.000 USD. V zadnjih 20 letih je ta znesek narastel kar za 82 %. ZDA so v tem pogledu podobne Evropi, kjer naj bi konec leta 2011 prebivalec v povprečju posedoval gotovino v višini 3.274 USD. Ti podatki so računani na podlagi vrednosti obtoka gotovine,

zato moramo upoštevati, da je v tem znesku vključena tudi gotovina, ki ni ostala v »domačem« obtoku, ampak je bila izvožena izven ZDA oz. Evrope (migracija) ter tudi gotovina, ki se uporabi v sivi ekonomiji in za ilegalne aktivnosti. Podatki o tem, kolikšen delež dolarskega obtoka kroži izven ZDA so precej različni. Medtem ko FED ocenjuje, da ta delež znaša 39 %, Feige (2012) delež oceni na 25 %, kar je primerljivo s podatkom o evrskem obtoku zunaj Evrosistema. Avtor je mnenja, da podatki o vrednosti gotovine v obtoku (1.000 mrd USD konec leta 2011) jasno kažejo, da stalni razvoj v smeri novih negotovinskih plačilnih instrumentov ne vpliva bistveno na uporabo gotovine v ZDA.

SKLEP

Tako v Sloveniji kot v Evrosistemu bankovci v obtoku konstantno rastejo že od uvedbe evra naprej. Konec leta 2015 je bilo v Evrosistemu v obtok izdanih 18,9 mrd bankovcev v skupni vrednosti 1.083 mrd EUR. Letno povečanje obtoka bankovcev je gledano količinsko znašalo 7,8 %, gledano vrednostno pa 6,6 %, kar je več od povprečnega letnega povečanja obtoka od leta 2007 naprej. Še več, v letu 2015 je bila zabeležena druga najvišja letna rast obtoka bankovcev od leta 2007 naprej, takoj za rekordnim letom 2008. Še višje letne rasti neto izdanih bankovcev smo beležili v Sloveniji. Za zadnje opazovano leto je stopnja rasti znašala 18,4 %, medtem ko znaša povprečno letno povečanje neto izdanih bankovcev v obtok kar 26,5 %.

Kateri so ključni dejavniki, ki vplivajo na stalno rast bankovcev v obtoku? Iz analize podatkov o obtoku od leta 2007 naprej ugotavljam, da je rast v največji meri pogojena s pretresi na ekonomsko-političnem področju. Propad investicijske banke Lehman Brothers, t.i. ciprska in grška finančna kriza, depreciacija rublja, nemiri v vzhodni Ukrajini, v primeru Slovenije pa tudi novica o likvidaciji Probanke in Factor banke - vse to so okoliščine, ki so močno vplivale na povečanje neto izdaje bankovcev v Evrosistemu kot celoti in v Sloveniji. Iz slednjega dejstva nadalje zaključujem, da ljudje ohranjajo zaupanje v gotovino in se v primeru turbulenc v gospodarskem okolju praviloma odločajo za hranjenje svojega premoženja v tej denarni obliki. Kar posledično pomeni tudi, da je hranilec vrednosti pomembna funkcija gotovine. Na gibanje obtoka evrskih bankovcev ima znaten vpliv tudi tuje povpraševanje, saj je evro, poleg ameriškega dolarja in švicarskega franka valuta, v kateri prebivalci izven Evrosistema pogosto hranijo svoje premoženje. Gledano Slovenijo kot ločeno celoto znotraj Evrosistema, pa ima pomemben vpliv na gibanje neto izdanih bankovcev tudi migracija evrskih bankovcev znotraj Evrosistema. To je bilo še posebej opaziti v zadnjih letih, ko je na število neto izdanih bankovcev pomembno vplival odliv bankovcev v določeno sosedno državo.

Vsekakor na gibanje bankovcev v obtoku vpliva tudi uporaba gotovine v njenem osnovnem namenu: vlogi menjalnega posrednika oz. plačilnega sredstva, vendar pa vpliv gotovinskih plačil in dvigov ni tako jasno izražen, kot v primeru turbulenc v gospodarskem

okolju. Glede na dejstvo, da gotovina oz. bankovci v obtoku tako v Evrosistemu kot v Sloveniji stalno naraščajo tudi v normalnih gospodarskih razmerah lahko sklepamo, da se v opazovanem obdobju gotovinska plačila niso bistveno zmanjšala. Slednjo trditev sem preko anketnega vprašalnika preverila na vzorcu slovenskih potrošnikov, na podlagi obstoječih analiz pa tudi za nekatere izbrane države.

Rezultati izvedene ankete so pokazali, da vprašani še vedno v precejšnji meri uporabljajo gotovino. To najbolj dokazuje podatek o številu opravljenih dvigov na bančnih avtomatih, saj 57 % anketirancev dviguje gotovino na bančnem avtomatu vsaj enkrat tedensko, še dodatnih 31 % pa dva do trikrat mesečno. Na uporabo gotovine pozitivno vplivata lahka dostopnost in nizek oz. ničelni strošek pridobitve gotovine. Pričakovano se anketirani za gotovinska plačila raje odločajo pri nižjih vrednostih transakcij, odločitev pa je običajno pogojena z zneskom gotovine, ki ga imajo v času nakupa pri sebi. Ključni prednosti plačil z gotovino sta po mnenju anketirancev sprejetost s strani prodajalca in preglednost nad plačili, medtem ko ključno prednost bančnih kartic pripisujejo dejstvu, da jim pri tovrstnem plačilu ni potrebno skrbeti ali imajo pri sebi dovolj gotovine. Zaradi občutljivosti tematike precejšnje število anketiranih ni želelo razkriti podatkov vezanih na uporabo bankovcev visokih apoenov ter njihove hrambe v funkciji hranilca vrednosti. Po podatkih, ki so na voljo ugotavljam, da je večina anketiranih (70 %) v zadnjem letu uporabljala tudi bankovce visokih apoenov in manj kot tretjina vprašanih doma hrani »varnostne zaloge« bankovcev. Še posebej zanimiv je podatek, da bi v primeru turbulenc v gospodarskem oz. političnem okolju, več kot polovica tistih, ki prihranke imajo, te dvignila iz bančnih računov.

Zaradi majhnosti vzorca ne morem z gotovostjo trditi, da ugotovitve raziskave odražajo dejansko obnašanje slovenskega prebivalstva. Vendar pa ugotovitve potrjujejo, da je gotovina med anketiranimi Slovenci, kljub prisotnosti vedno več alternativnih negotovinskih plačil, še vedno pomembno plačilno sredstvo, kar sovpada s podatkom o stalni rasti izdaje nižjih, »transakcijskih« apoenov v obtok.

Če za konec povzamem vse ugotovitve, lahko s precejšnjo gotovostjo trdim, da se na srednji rok uporaba gotovine ne bo bistveno spremenila. Evropske države, vključno s Slovenijo, so po vsej verjetnosti na poti proti k zmanjšanju gotovinskih plačil in večanju brezgotovinskih plačil, kar še posebej velja za mlajše generacije, ki so bolj dovzetne za nove tehnologije na področju plačil. Po drugi strani pa bo zaradi močnega zaupanja ljudi v gotovino ta nedvomno obdržala pomembno funkcijo v smislu hranilca vrednosti, v smislu plačilnega sredstva pa bo izgubljala le stežka. To gotovini zagotavljajo njene ekskluzivne značilnosti, ki jo pomembno razlikujejo od negotovinskih plačilnih instrumentov - anonimnost in splošna dostopnost.

LITERATURA IN VIRI

1. Allen, H., & Dent, A. (2010). *Managing the circulation of banknotes* (Quarterly bulletin 2010 Q4). London: Bank of England. Najdeno 15. februarja 2016 na spletnem naslovu <http://www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/quarterlybulletin/qb100405.pdf>
2. AGIS Consulting. (2012). *The future of cash 2012*. Najdeno 15. februarja 2016 na spletnem naslovu <http://www.agis-consulting.com/documents/AGIS-Consulting-Future-of-cash-2012.pdf>
3. Arrango, C., Hogg, D., & Lee, A. (2012). *Why Is Cash (Still) So Entrenched? Insights from the Bank of Canada's 2009 Methods-of-Payment Survey* (Discussion paper 2012-2). Ottawa: Bank of Canada.
4. Bagnall, J., Bounie, D., Huynh, K., Kosse, A., Schmidt, T., Schuh, S., & Stix, H. (2014). *Consumer cash usage – A cross country comparison with payment diary data survey* (Working paper series 1685). Frankfurt am Main: European Central Bank.
5. Banque de France. (2015). *What future for banknotes?* (interno gradivo). Paris: Banque de France.
6. Banka Slovenije. (2005). *Preliminarna analiza modeliranja količinske strukture evrogotovine po posameznih apoenih, potrebne za prevzem evra leta 2007* (interno gradivo). Ljubljana: Banka Slovenije.
7. Banka Slovenije. (2007). *Zaključno poročilo o prevzemu evrogotovine v Sloveniji* (interno gradivo). Ljubljana: Banka Slovenije.
8. Banka Slovenije. (2008). *Razlogi za uvedbo €50 bankovca v bančne avtomate* (interno gradivo). Ljubljana: Banka Slovenije.
9. Banka Slovenije. (2015). *Napovedovanje potreb po evrobankovcih za leti 2016 in 2017* (interno gradivo). Ljubljana: Banka Slovenije.
10. Banka Slovenije. (2016). *Gibanje neto izdane gotovine* (interno gradivo). Ljubljana: Banka Slovenije.
11. Banknotes statistics. (b.l.). V *ECB Statistical Data Warehouse*. Najdeno 21. aprila 2016 na spletni strani <http://sdw.ecb.europa.eu/browse.do?node=5274891>
12. Bertonec, B., & Čoh Godler, L. (2013). Kakšna je prihodnost gotovine. *Bančni vestnik*, 620, 7–8.
13. Bregar, L., Ograjenšek, I., & Bavdaž, M. (2005). *Metode raziskovalnega dela za ekonomiste: Izbrane teme*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
14. Carten, M., Littman, D., Schuh, S., & Stavins, J. (2006). *Consumer Behavior and Payment Choice* (Discussion paper No. 07-4). b.k.: Federal Reserve Bank of Boston. Najdeno 15. marca 2016 na spletnem naslovu <http://bostonfed.org/economic/ppdp/2007/ppdp0704.pdf>

15. Ceoure, B. (2013, 22. april). Euro banknotes: A secure means of payment and symbol of Europe. *Speech at the conference organized by the ECB and OeNB*. Najdeno 4. marca 2016 na spletnem naslovu
<https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2013/html/sp130422.en.html>
16. Deutsche Bundesbank. (2009). *Payment behaviour in Germany in 2008*. Frankfurt am Main: Deutsche Bundesbank.
17. Deutsche Bundesbank. (2010). *Where does the cash in your wallet come from?*. Frankfurt am Main: Deutsche Bundesbank.
18. Deutsche Bundesbank. (2012). *Payment behaviour in Germany in 2011*. Frankfurt am Main: Deutsche Bundesbank.
19. Deutsche Bundesbank. (2015). *Payment behaviour in Germany in 2014*. Frankfurt am Main: Deutsche Bundesbank.
20. De Nederlandsche Bank. (2016). *Down but not out: Experience with declining use of cash in Scandinavia, Finland and the Netherlands* (interno gradivo). Amsterdam: De Nederlandsche Bank.
21. European Central Bank. (2007a). *Final report of the 2007 Euro cash changeover in Slovenia* (interno gradivo). Frankfurt am Main: European Central Bank.
22. European Central Bank. (2007b). *How the Euro became our money*. Frankfurt am Main: European Central Bank.
23. European Central Bank. (2009a). *Annual study on the developments in the issuance of euro banknotes for 2008 in relation to article 32.4 of ECB Statute* (interno gradivo). Frankfurt am Main: European Central bank.
24. European Central Bank. (2009b). *Study on the use of the high euro banknote denominations in the context of general use of cash* (interno gradivo). Frankfurt am Main: European Central bank.
25. European Central Bank. (2010). *Payments, securities and derivatives, and the role of the Eurosystem*. Frankfurt am Main: European Central Bank.
26. European Central Bank. (2011a). *Biennial study on the developments in the issuance of euro banknotes for 2009 and 2010 in relation to article 32.4 of ECB Statute* (interno gradivo). Frankfurt am Main: European Central bank.
27. European Central Bank. (2011b). *The use of Euro banknotes – results of two surveys among households and firms*. (ECB Monthly bulletin april 2011). Frankfurt am Main: European central bank.
28. European Central Bank. (2013). *Biennial study on the developments in the issuance of euro banknotes for 2011 and 2012 in relation to article 32.4 of ECB Statute* (interno gradivo). Frankfurt am Main: European Central bank.
29. European Central Bank. (2015a). *Biennial study on the developments in the issuance of euro banknotes for 2013 and 2014 in relation to article 32.4 of ECB Statute* (interno gradivo). Frankfurt am Main: European Central bank.
30. European Central Bank. (2015b). *Payments statistics for 2014* (interno gradivo). Frankfurt am Main: European Central bank.

31. European Central Bank. (2016a). *Stopping the issuance od €500* (interno gradivo). Frankfurt am Main: European Central bank.
32. European Central Bank. (2016b). *ECB Assessment of the report "Why is cash still the king?"* (interno gradivo). Frankfurt am Main: European Central bank.
33. European Central Bank. (2016c). *Statistics and information on national cash cycles* (interno gradivo). Frankfurt am Main: European Central bank.
34. European Central Bank. (2016d). *Semi-annual euro banknote and coin report H2-2015* (interno gradivo). Frankfurt am Main: European Central bank.
35. European Central Bank. (2016e). *Innovation in retail payments and its implications for the central banking roles of the Eurosystem* (interno gradivo). Frankfurt am Main: European Central bank.
36. European Central Bank. (2016f). *Ekonomski bilten 2-2016*. Frankfurt am Main: European Central bank.
37. European Central Bank. (2016g). *Letno poročilo 2015*. Frankfurt am Main: European Central bank.
38. Europol. (2016). *Why is cash still the king?* b.k.: European Police Office.
39. Eurosystem net issuance of banknotes. (b.l.). V *CIS2 Database*. Najdeno 21. aprila 2016 na spletni strani
<https://cis2.escb.eu/InfoViewApp/listing/main.do?appKind=InfoView?service=%2FInfoViewApp%2Fcommon%2FappService.do?loc=en>
40. Guštin, R. (2006, 1. januar). Zgodovina denarja. *Gorenjski glas*. Najdeno 14. aprila 2016 na spletnem naslovu
<http://www.gorenjski Glas.si/article/20060101/C/301019923/zgodovina-denarja>
41. Heinonen, A. (2014). *The first euros. The creation and issue of the first euro banknotes and the road to Europa series*. b.k.: Evropska centralna banka.
42. Hua Jiang, J., & Shao, E. (2014). *Understanding the Cash Demand Puzzle* (Working paper 2014-22). Ottawa: Bank of Canada.
43. Humphrey, D., Kaloudis, A., & Owre, G. (2000). *Forecasting Cash Use and in Legal and Illegal Activities* (Research paper 2000-14). Oslo: Norges Bank.
44. Jonker, N. (2005). *Payment instruments as perceived by costumers – a public survey*. Najdeno 15. marca 2016 na spletnem naslovu
<http://www.bostonfed.org/economic/cprc/conferences/2006/payment-choice/papers/jonker.pdf>
45. Jonker, N., & Kettenis, T. (2007). *Explaining cash usage in the Netherlands: the effect of electronic payment instruments* (DNB Working paper 136). Amsterdam: De Nederlandsche Bank.
46. Kalckreuth, U., Schmidt, T., & Stix, H. (2009). *Choosing and using payment instruments: evidence from German microdata*. Frankfurt am Main: Deutsche Bundesbank.
47. Kohn, M. (1993). *Money, Banking, and Financial Markets* (2nd ed.). Orlando: The Dryden Press.

48. Meijer de, C. (2010, oktober). The Single Euro Cash Area: Towards the more efficient European cash society. *EPC Newsletter Issue 8, 2010-2*. Najdeno 4. marca 2016 na spletnem naslovu http://www.europeanpaymentscouncil.eu/index.cfm/newsletter/article/?articles_uuid=C9EAD88D-93E7-4671-5CCC09428816FC87
49. National net issuance of banknotes. (b.l.). V *CIS2 Database*. Najdeno 21. aprila 2016 na spletni strani <https://cis2.escb.eu/InfoViewApp/listing/main.do?appKind=InfoView?service=%2FInfoViewApp%2Fcommon%2FappService.do?loc=en>
50. O'Brien, S. (2014). *Consumer Preferences and the Use of Cash: Evidence from the Diary of Consumer Payments Choice* (Working paper). b.k.: Federal Reserve Bank of San Francisco. Najdeno 12. februarja 2016 na spletni strani <http://www.frbsf.org/cash/publications/fed-notes/2014/july/consumer-preferences-cash-use>
51. Paunonen, H., & Jyrkönen, H. (2002). *Cash usage in Finland – How much can be explained?* (Discussion paper 2002-1). Helsinki: Bank of Finland.
52. Payments. (b.l.). V *ECB Statistical Data Warehouse*. Najdeno 15. maja 2016 na spletni strani <http://sdw.ecb.europa.eu/browse.do?node=2746>
53. *Plačilni instrumenti*. Najdeno 14. aprila 2016 na spletnem naslovu <https://www.bsi.si/placilni-sistemi.asp?MapaId=1431>
54. Ribnikar, I. (2003). *Monetarna ekonomija I*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
55. Sands, P. (2016). *Making it Harder for the Bad Guys. The Case for Eliminating High Denomination Notes* (M-RCBG Associate Working Paper No. 52). b.k.: Harvard Kennedy School. Najdeno 14. marca 2016 na spletni strani <http://www.hks.harvard.edu/centers/mrcbg/publications/awp/awp52>
56. Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2009). *Research methods for business students* (5th ed.). London: Pearson Education Limited.
57. Statistični urad Republike Slovenije. (2015a). *Uporaba interneta v gospodinjstvih in pri posameznikih, Slovenija, 2015*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
58. Statistični urad Republike Slovenije. (2015b). *Prebivalstvena piramida Slovenija, 2015*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
59. Takala, K., & Viren, M. (2008). *Efficiency and costs of payments: some new evidence from Finland* (Discussion paper 2008-11). Helsinki: Bank of Finland.
60. Van der Horst, F., & Matthijesen, E. (2014). The irrationality of payment behavior. *International Cash Conference 2014* (str. 263–329). Frankfurt am Main; Deutsche Bundesbank. Najdeno 4. marca 2016 na spletnem naslovu https://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Downloads/Publications/Studies/the_usage_costs_and_benefits_of_cash_2014.pdf?__blob=publicationFile
61. Wolman, D. (2012). *The end of money*. Boston: De Capo Press.
62. Zakon o plačilnih storitvah in sistemih. (ZPlaSS). *Uradni list RS* št. 58/09, 34/10, 9/11 in 32/12.

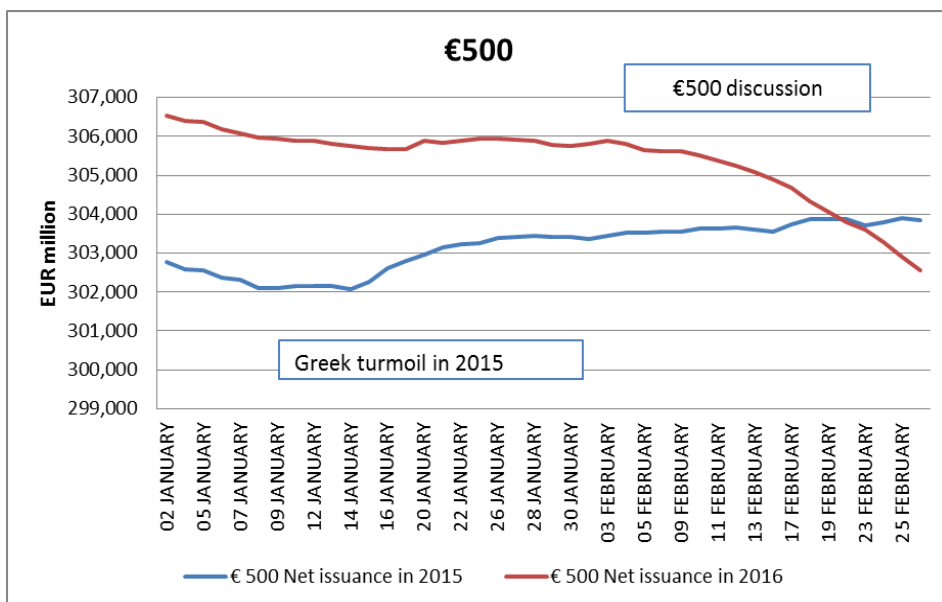
PRILOGE

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Učinek prve objave na temo ukinitve bankovca €500 na neto izdajo ostalih evrobankovcev višjih apoenov	2
Priloga 2: Vprašalnik o uporabi bankovcev med prebivalstvom.....	4
Priloga 3: Grafični prikaz odvisnosti dvigov preko bančnih okenc in bančnih avtomatov od izbranih socio – demografskih dejavnikov	13
Priloga 4: Grafični prikaz odvisnosti gotovinskih plačil od dosežene stopnje izobrazbe .	15

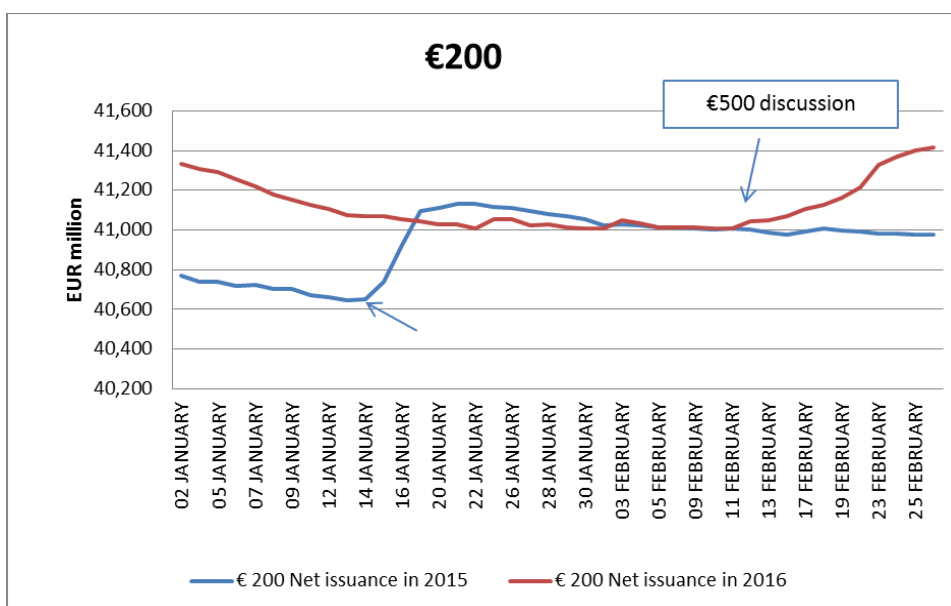
PRILOGA 1: Učinek prve objave na temo ukinitve bankovca €500 na neto izdajo ostalih evrobankovcev višjih apoenov

Slika 1: Gibanje neto izdaje apoena €500 v prvih dveh mesecih let 2015 in 2016 (v mio EUR)



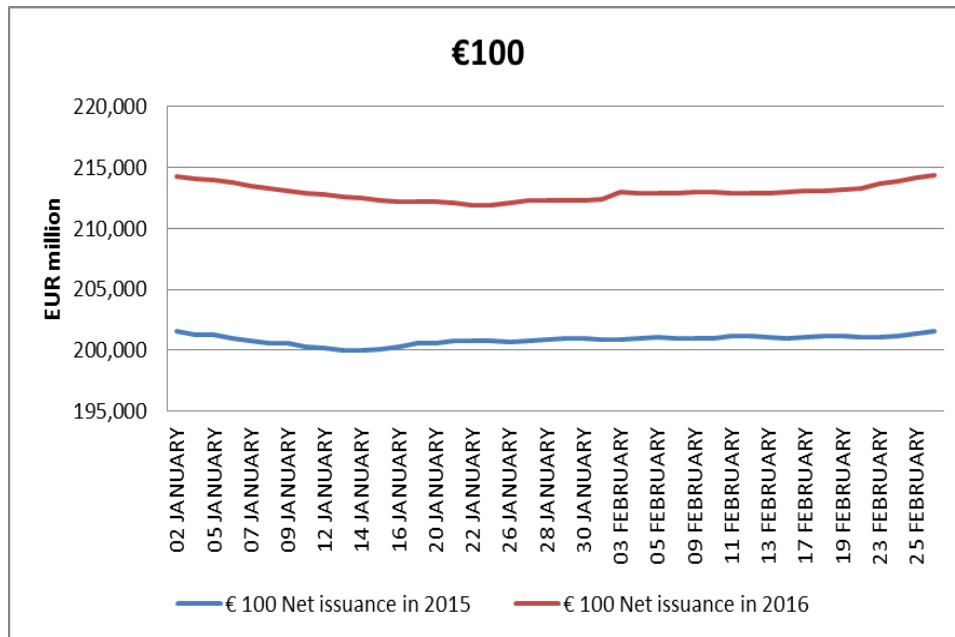
Vir: Stopping the issuance of €500, 2016

Slika 2: Gibanje neto izdaje apoena €200 v prvih dveh mesecih let 2015 in 2016 (v mio EUR)



Vir: Stopping the issuance of €500, 2016

Slika 3: Gibanje neto izdaje apoena €100 v prvih dveh mesecih let 2015 in 2016 (v mio EUR)



Vir: Stopping the issuance of €500, 2016

PRILOGA 2: Vprašalnik o uporabi bankovcev med prebivalstvom

SKLOPI VPRAŠANJ

Posest plačilnih instrumentov (1 vprašanje)

Navade pri dvigovanju bankovcev (10 vprašanj)

Obnašanje pri opravljanju plačil (5 vprašanja)

Uporaba bankovcev visokih denominacij (4 vprašanja)

Gotovina kot hranilec vrednosti (hramba/kopičenje) (3 vprašanja)

Demografska vprašanja (6 vprašanj)

A. Posest plačilnih instrumentov

1. Kateri od navedenih plačilnih instrumentov so vam na voljo? (ni nujno da ga dejansko uporabljate)

[Možnih več odgovorov]

- A Debetna kartica (npr. Maestro)
- B Kreditna kartica (npr. Master Card, Visa, Diners)
- C Čeki/Potovalni čeki
- D Direktno nakazilo/direktna bremenitev (trajnik, online banka, e-računi)
- E Internet/mobilno bančništvo (npr. PayPal, Moneta, Urbana)
- F Ostale plačilne metode(kuponi, boni, kartice pri trgovcih ipd.)

B. Navade pri dvigovanju bankovcev

2. Kako pogosto v povprečju dvigujete gotovino (bankovce) preko bančnih okenc?
[Možen samo en odgovor]

- A 2x tedensko ali več
- B Približno 1x tedensko
- C 2 – 3x mesečno
- D 1x mesečno
- E Približno 1x na četrletje
- F Približno 1x na pol leta
- G Manj pogosto
- H Nikoli

3. Odgovarjate samo v primeru, če ste na vprašanje 3 odgovorili z odgovori od A do E:
Koliko znaša povprečni znesek vašega dviga preko bančnega okenca?

[Možen samo en odgovor]

- A Manj kot EUR 50
- B 50 EUR in več, toda manj kot 100 EUR
- C 100 EUR in več, toda manj kot 200 EUR
- D 200 EUR in več, toda manj kot 500 EUR
- E 500 EUR in več, toda manj kot 1.000 EUR
- F Več kot 1.000 EUR
- G Dvigujem povsem različne vsote

4. Kako pogosto v povprečju dvigujete gotovino (bankovce) preko bankomata?

[Možen samo en odgovor]

- A 2x tedensko ali več
- B Približno 1x tedensko
- C 2 – 3x mesečno
- D 1x mesečno
- E Približno 1x na četrletje
- F Približno 1x na pol leta
- G Manj pogosto
- H Nikoli

5. Odgovarjate samo v primeru, če ste na vprašanje 3 odgovorili z odgovori od A do E:
Koliko znaša povprečni znesek vašega dviga preko bančnega okenca?

[Možen samo en odgovor]

- A Manj kot EUR 50
- B 50 EUR in več, toda manj kot 100 EUR
- C 100 EUR in več, toda manj kot 200 EUR
- D 200 EUR in več, toda manj kot 500 EUR
- E 500 EUR in več, toda manj kot 1.000 EUR
- F Več kot 1.000 EUR
- G Dvigujem povsem različne vsote

6. Pomislite na vaš najbolj značilen dvig gotovine (bankovcev). Koliko časa običajno potrebujete da pridete do lokacije, kjer najbolj pogosto dvigujete denar (bodisi bančno okence, če tam običajno dvigujete denar, bodisi bankomat, če tam najbolj običajno dvigujete denar)

[Možen samo en odgovor]

Namen: ali lažja dostopnost gotovine vpliva na njeno uporabo?

Do banke ali do bankomata, kjer najpogosteje dvigujem gotovino (bankovce) potrebujem _____ minut. (v prazen prostor vpišite število minut)

7. Vprašanje se nanaša na provizije za dvige na bančnih avtomatih bank: kaj od naštetega velja za dvige gotovine (bankovcev) na bankomatih, ki jih običajno uporabljate? (če bankomata ne uporabljate, ne odgovarjajte na vprašanje)

[Možen samo en odgovor]

- A Za vsak opravljen dvig plačam provizijo
- B Včasih plačam provizijo za dvig na bankomatu (kar je odvisno od tega kateri bankomat uporabim oz. od števila opravljenih dvigov)
- C Za dvig na bankomatu nikoli ne plačam provizije
- D Ne vem ali plačam provizijo za dvige na bankomatu

8. Ali ste zadovoljni z apoeni bankovcev, ki so na voljo v bankomatih?

[Možen samo en odgovor]

- A Da, zadovoljen sem z apoeni, ki jih dobim preko bankomatov
- B Ne, želel bi, da so v bankomatih tudi € 5 bankovci
- C Ne, želel bi, da bi dobil več € 10 bankovcev
- D Ne, želel bi, da bi dobil več € 20 bankovcev
- E Ne, želel bi, da bi dobil več € 50 bankovcev
- F Ne, želel bi, da bi v bankomatih dobil tudi bankovce visokih apoenov (€ 100. €200 in €500)
- G Ne vem / Vseeno mi je

9. Katere apoene bankovcev imate največkrat v vaši denarnici oz. pri sebi ?

[Možen samo en odgovor]

- A € 5
- B € 10
- C € 20
- D € 50
- E € 100
- F € 200
- G € 500

10. Kolikšen je običajen minimalni znesek gotovine, ki jo vedno želite imeti pri sebi v denarnici in se, v primeru če je nimate toliko, odločite za dvig gotovine da dosežete zastavljeni prag ?

[Napišite svoj odgovor na prazno mesto pod A ali obkrožite enega od odgovorov od B do G]

A Minimalna vrednost gotovine, ki jo običajno želim imeti v denarnici:
_____ EUR

Ali:

B Manj kot 10 EUR

C Med 10 EUR in 19,99 EUR

D Med 20 EUR in 49,99 EUR

E Med 50 EUR in 99,99 EUR

F Več kot 100 EUR

H Ne vem /Vseeno mi je

11. Nekateri ljudje se ne počutijo varno oz. se počutijo neprijetno, če s sabo nosijo velike količine gotovine. Katera vrednost je vaš mejnik, da se ne bi več počutili varne oz. bi vam bilo neprijetno?

[Možen samo en odgovor]

A Če bi imel pri sebi več kot _____ EUR, bi se počutil neprijetno oz. manj varno.

B Ni važno koliko gotovine imam pri sebi. Nikoli se ne počutim neprijetno oz. manj varno.

C Ne vem

C. Plačilne navade

12. Nakupujete v trgovini. Kateri je tisti znesek, do katerega bi običajno nakup plačali z gotovino (in ne npr. z debetno kartico ali ostalimi načini negotovinskega plačila)?

[Napišite svoj odgovor na prazno mesto pod A ali obkrožite enega od odgovorov od B do I]

A Znesek, do katerega bi običajno nakup plačal z gotovino znaša: _____ EUR

Ali:

B 10 EUR

C 20 EUR

D 40 EUR

E 70 EUR

F 100 EUR

G 200 EUR

- H Običajno vedno plačujem z gotovino, ne glede na znesek nakupa
- I Običajno vedno plačujem brezgotovinsko (plačilne, kreditne kartice ipd.), ne glede na znesek nakupa
- J Ne vem

13. Kateri sta po vašem mnenju dve najpomembnejši prednosti plačil z gotovino?
[Možna 2 odgovora]

- A Gotovina je vedno sprejeta s strani prodajalca
- B Plačila z gotovino so hitro opravljena
- C Plačila z gotovino so anonimna
- D Plačila z gotovino so poceni
- E Plačila z gotovino so enostavna
- F Plačila z gotovino so varna
- G Plačila z gotovino so poravnana/izvedena takoj; ničesar ni potrebno naknadno preverjati
- H Preglednost nad plačili. Ko uporabljam gotovino imam jasen pregled nad izdatki
- I Ne vem.

14. Kateri sta po vašem mnenju dve najpomembnejši prednosti plačil z bančnimi karticami?
[Možna 2 odgovora]

- A Bančne kartice so splošno (široko) sprejeto plačilno sredstvo
- B Plačila z bančno kartico so hitro opravljena
- C Plačila z bančno kartico so enostavna
- D Plačila z bančno kartico so varna
- E Ni mi treba skrbeti ali imam pri sebi dovolj gotovine
- F Preglednost nad plačili. Ko uporabljam bančno kartico imam jasen pregled nad izdatki
- G Ne vem

15. Pomislite na vaš običajni dnevni nakup (npr. v supermarketu): Kaj je ključni razlog, zaradi katerega se odločite za plačilo z gotovino ali pa za plačilo z ostalimi plačilnimi sredstvi, ki jih imate na voljo?

[Možen samo 1 odgovor]

- A Ni mi treba iskati razloga; vedno plačam z gotovino
- B Ni mi treba iskati razloga; vedno plačam z brezgotovinsko (npr. s karticami)
- C Moja odločitev je največkrat odvisna od višine zneska, ki ga moram plačati
- D Moja odločitev je največkrat odvisna od tega koliko gotovine imam trenutno pri sebi (če jo imam dovolj, plačam z gotovino; če ne, plačam s kartico)

- E Moja odločitev je največkrat odvisna od tega ali imam z določenim plačilnim sredstvom kakšne koristi oz. stroške (npr: plačam z gotovino, če mi za to ponudijo dodaten popust)
- F Moja odločitev je največkrat odvisna od preference trgovine po določenem plačilnem sredstvu (npr. če prodajalka prosi za gotovino, plačam z gotovino)
- G Drugi razlogi, kot so: _____
- H Ne vem / Nimam konkretnih razlogov

16. Katere od spodaj naštetih ponavljajočih plačil običajno ali v večini plačujete z gotovino?
[Možnih več odgovorov]

- A Najemnina za stanovanje
- B Mesečni strošek za elektriko
- C Mesečni strošek za ogrevanje
- D Mesečni strošek za telefon / mobilni telefon
- E Račune za zdravniško oskrbo (npr. samoplačniške preglede pri zdravnikih specialistih, zobozdravniške storitve, veterinarja za domačega ljubljence ipd.)
- F Zavarovanja (avto, dom ipd.)
- G Nobenih ponavljajočih stroškov ne plačujem z gotovino

D. Uporaba bankovcev višjih denominacij (100 – 500 EUR)

17. Ali ste imeli v zadnjih 12 mesecev v roki (pri sebi) bankovec za 100 €, 200 € ali 500€?
[Možen en odgovor]

- A Da
- B Ne
- C Ne vem / Se ne spomnim
- D Brez odgovora

18. Če je vaš odgovor na zgornje vprašanje da: kako oz. na kakšen način ste pridobili te bankovce?
[Možnih več odgovorov]

- A. Preko dviga na bančnem okencu
- B. V sklopu rednega dohodka (plača ipd.)
- C. Kot darilo
- D. Kot plačilo za opravljeno privatno prodajo blaga oz. storitev drugi osebi (npr. prodaja lastnega avtomobila, pohištva, pomoč pri določenem opravilu ipd.)
- E. Ne vem / Se ne spomnim
- F. Brez odgovora

19. Če je vaš odgovor na 18. vprašanje da: kaj ste naredili s temi bankovci?

[Možnih več odgovorov]

- A. Porabil sem jih za nakup blaga oz. storitev pri trgovcih oz. ponudnikih storitev
- B. Porabil sem jih za nakup blaga oz. storitev od druge osebe (npr. nakup rabljenega avtomobila, rabljenega pohištva, plačilo za pomoč pri določenem opravilu ipd.)
- C. Uporabil sem jih kot darilo /podaril
- D. Položil sem jih na bančni / varčevalni račun
- E. Hranim jih doma
- F. Ne vem / Se ne spomnim
- G. Brez odgovora

20. Pomislite na dejstvo, da se 500 € bankovec preneha izdajati (menjava za nižje apoene je še vedno mogoča na bankah, tudi plačila v trgovinah so še možna; le na banki jih ni več možno dobiti in počasi se bodo umikali iz obtoka). Kaj bi storili s prihranki v tem apoenu, ki jih imate doma?

[Možnih več odgovorov]

- A. Takoj bi jih zamenjal za 200 € bankovce
- B. Takoj bi jih zamenjal za 100 € bankovce
- C. Prihranke v tem apoenu bi položil na banko
- D. Prihranke v tem apoenu bi obdržal, ker jih še vedno lahko kadarkoli zamenjam oz. položim na banko
- E. Nimam prihrankov v tem apoenu
- F. Brez odgovora

E. Gotovina kot hranilec vrednosti

21. Nekateri ljudje imajo doma (oz. pri roki) več gotovine, kot jo potrebujejo za normalno vsakodnevno porabo in sicer kot alternativno obliko varčevanja ali pa kot "varnostno" rezervo. Ali ste vi ena izmed takih oseb, ki imate pri roki višek gotovine ("pri sebi" ne pomeni nujno doma, ampak tudi v različnih varnih prostorih, kot so bančni sefi – ključno je, da se upošteva denar na bančnih računih)?

[Možen en odgovor]

- A Da
- B Ne
- C Brez odgovora

22. Če je odgovor na prejšnje vprašanje da: lahko navedete približno vrednost gotovine, ki ji imate pri sebi?

[Napišite svoj odgovor na prazno mesto pod A ali obkrožite enega od odgovorov od B do I]

A Vrednost: _____ EUR

Ali:

B Manj kot 250 EUR

C Med 250 EUR in 499 EUR

D Med 500 EUR in 999 EUR

E Med 1.000 EUR in 4.999 EUR

F Več kot 5.000 EUR

G Brez odgovora

23. Ali bi v primeru turbulenc v gospodarskem / političnem okolju dvignili prihranke iz bančnega računa in gotovino hranili pri sebi?

[Možen le en odgovor]

A Da

B Ne

C Nimam prihrankov

F. Demografska vprašanja

V katero starostno kategorijo spadate?

A 18 do 24 let

B 25 do 34 let

C 35 do 44 let

D 45 do 54 let

E 55 do 64 let

F 65 do 74 let

G 75 let in starejši

H Brez odgovora

Vaš spol:

1. Ženski

2. Moški

Stopnja dosežene izobrazbe?

1. Brez izobrazbe

2. Osnovna šola

3. Nižja poklicna izobrazba (2- letna)

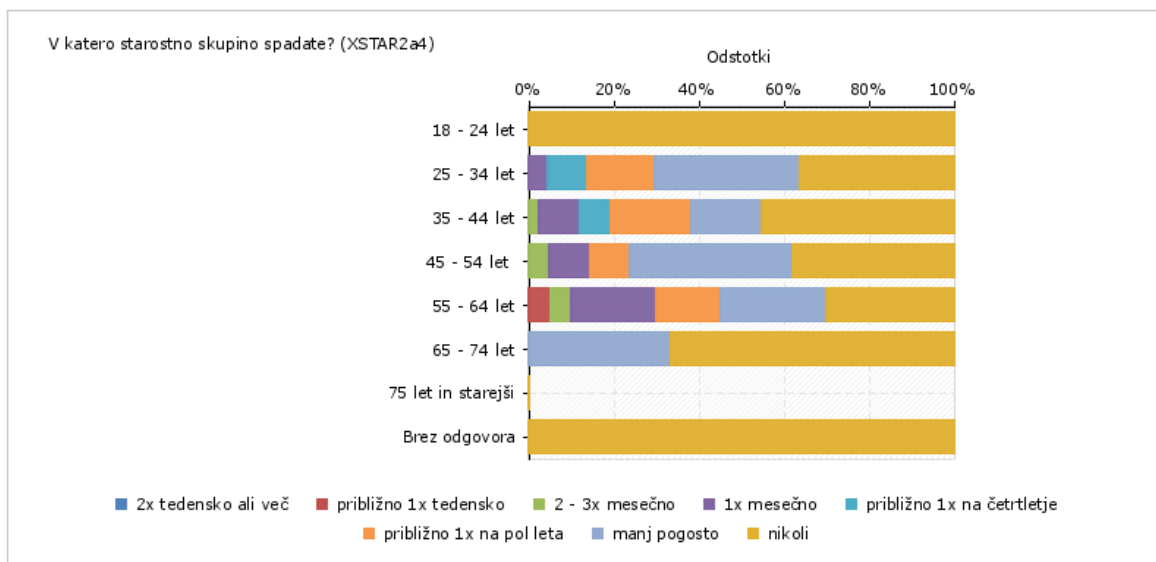
4. Srednja poklicna izobrazba (3-letna)
5. Gimnazijska, srednje poklicno -tehniška izobrazba, srednje tehniška oz. druga strokovna izobrazba
6. Višješolska izobrazba (2-letna)
7. Visokošolska strokovna (3.-letna stara oz. prva bolonjska stopnja)
8. Univerzitetna izobrazba oz. magisterij stroke (4-letna stara oz. druga bolonjska stopnja)
9. Magisterij znanosti
10. Doktorat znanosti
11. Brez odgovora

Koliko znaša vaš povprečni neto mesečni prejemek (dohodek)?

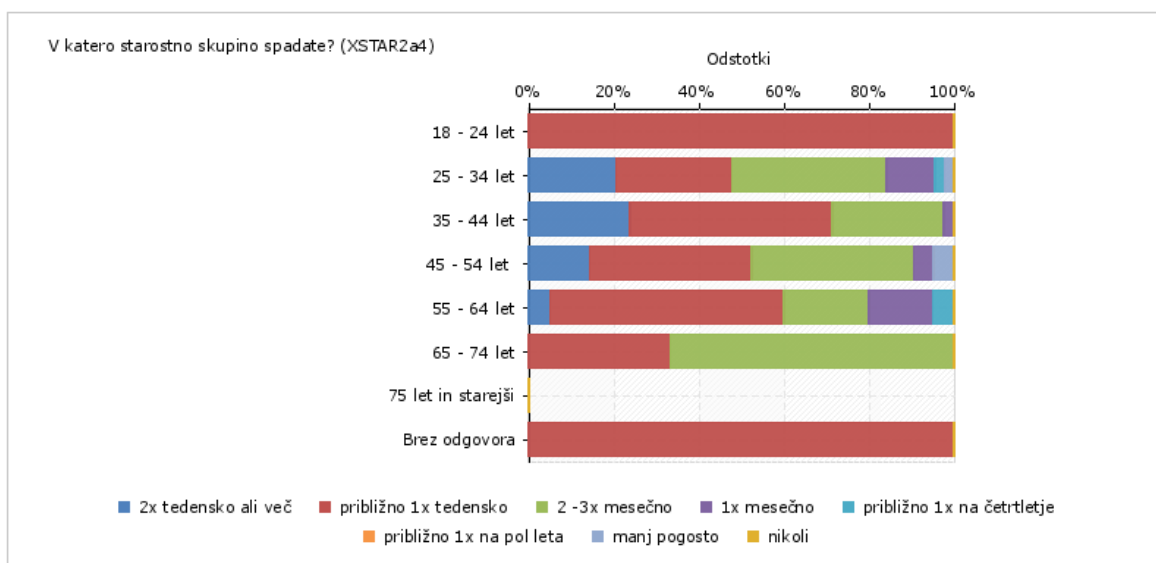
1. Manj kot 400 EUR
2. Od 401 EUR do 800 EUR
3. Od 801 EUR do 1.000 EUR
4. Od 1.001 EUR do 1.200 EUR
5. Od 1.201 EUR do 1.500 EUR
6. Od 1.501 EUR do 2.000 EUR
7. Od 2.001 EUR do 2.500 EUR
8. Več kot 2.501 EUR

PRILOGA 3: Grafični prikaz odvisnosti dvigov preko bančnih okenc in bančnih avtomatov od izbranih socio – demografskih dejavnikov

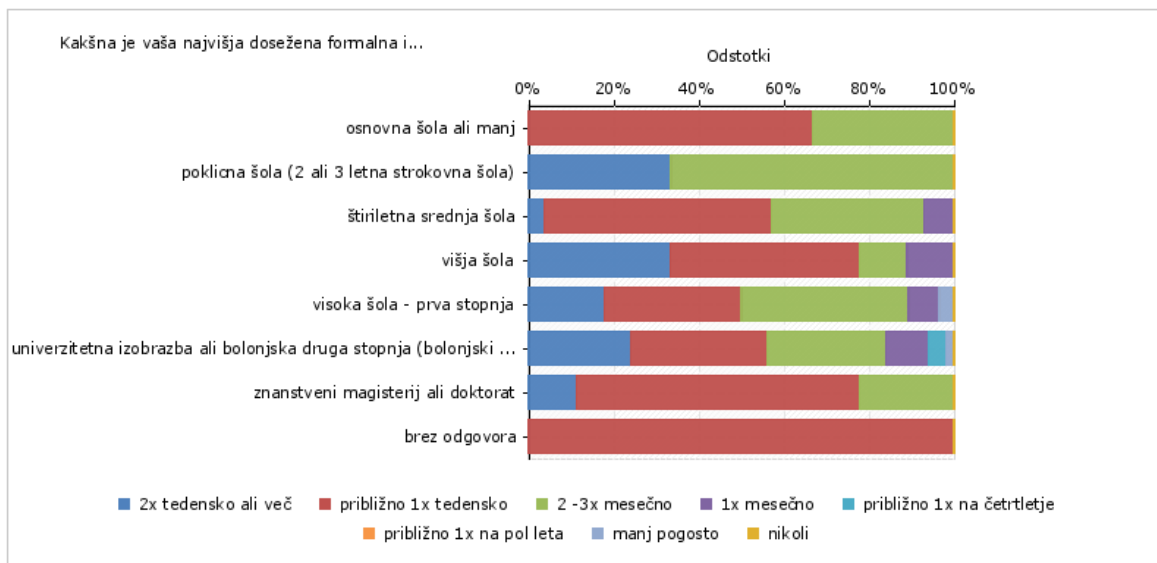
Slika 1: Pogostost dvigov na bančnem okencu v odvisnosti od starosti



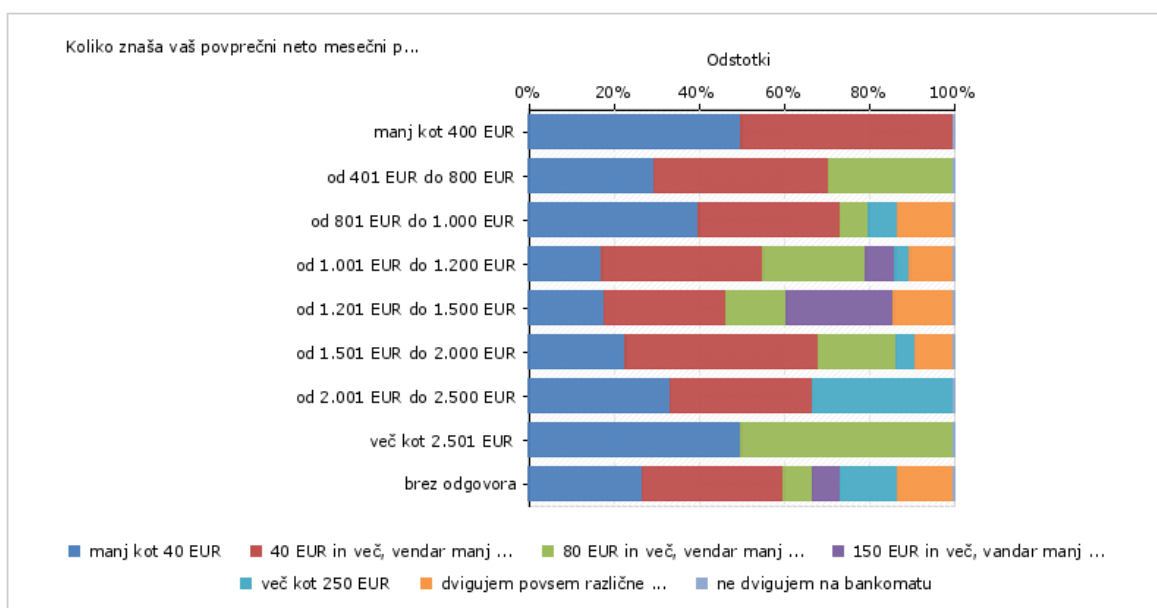
Slika 2: Pogostost dvigov na bančnem avtomatu v odvisnosti od starosti



Slika 3: Višina povprečnega dviga na bančnem avtomatu v odvisnosti od povprečnega neto prejema



Slika 4: Pogostost dviga na bančnem avtomatu v odvisnosti od izobrazbe



PRILOGA 4: Grafični prikaz odvisnosti gotovinskih plačil od dosežene stopnje izobrazbe

